

EGY

Amikor először elolvastam a hirdetést, fuldokoltam, szitkozódtam, káromkodtam, és földhöz vágtam az újságot. De még ez sem volt elég, így hát felkaptam, kirohantam vele a konyhába, és belehajítottam a szemébe. Ha már ott voltam, készítettem magamnak egy kis reggelit, és igyekeztem megnyugtatni magam. Ettem, és valami teljesen másra próbáltam gondolni. Rendben van. Aztán kihalásztam az újságot a szemétből, és visszalapoztam az apróhirdetésekhöz, csak hogy lássam, ott van-e még az az átkozott valami, és úgy van-e ott, ahogy emlékeztem rá. Ott volt, és úgy volt ott.

TANÁR tanítványt keres. Határozott vágy a világ megmentésére elengedhetetlen. Jelentkezni személyesen.

Határozott vágy a világ megmentésére! Ez tetszett. Ez igazán pazar. Határozott vágy a világ megmentésére – igen, ragyogó. Délre minden bizonnyal kétszáz agyalágyult, ütődött, fajankó, elmeháborodott, tökfilkó, ügyefogyott és válogatott mamlasz fog felsorakozni a megadott címen, készen arra, hogy feladja földi javait azért a ritka kiváltságért, hogy valami guru lábainál ülhessen, aki kinyilatkoztatja, hogy minden jóra fordul, ha mindenki egyszerűen megfordul, és megöleli a szomszédját.

Önök most biztosan azon töprengenek: Miért ilyen ingerült ez az ember? Miért ilyen keserű? Jogos a kérdés. Olyan kérdés ez, amit én is feltettem magamnak.

A válasz néhány évtizeddel ezelőtti időszakra vezet vissza, amikor rögeszmésen ragaszkodtam ahhoz, hogy találjak magamnak egy tanárt. Úgy van. Szerettem volna egy tanárt – szükségem volt valakire, aki megmutatja nekem, hogyan fog hozzá egy ember valami olyasméhez, amit a... a világ megmentésének lehetne nevezni.

Hát nem butaság? Gyerekes, naiv, együgyű és éretlen. Vagy csak eredendően ostoba. Más tekintetben azonban oly nyilvánvalóan normális, hogy azt már meg kell magyarázni.

A következőképpen történt.

A hatvanas-hetvenes évek gyereklázadása idején épp elég idős voltam ahhoz, hogy megértssem, mit akarnak ezek a kölykök: nem mást, mint a feje tetejére állítani a világot – és épp elég fiatal ahhoz, hogy elhiggyem, ez valóban sikerülhet is nekik. Ez tényleg így volt. Minden reggel, amikor kinyitottam a szememet, egy új világot vártam, ragyogóbb kék eget és harsányabb zöld füvet. Nevetést, táncoló embereket az utcán, különböző korúakat és neműeket: mindenkit! Nem mentegetőzöm naivságom miatt; hallgassanak meg néhány dalt abból az időből, és rá fognak jönni, hogy nem voltam egyedül.

Aztán egy napon – talán tizenöt éves lehettem – felébredtem, és hirtelen megértettem, hogy ez az új világ soha nem jön el. A lázadást le sem kellett verni, egyszerűen csak divatirányzattá silányult. Lehet, hogy én voltam az egyetlen a világban, akit ez kiábrándított? Az egyetlen megtévesztett? Úgy nézett ki. Mintha mindenki más képes lett volna letudni az egészet egy cinikus vigyorral, ami azt fejezte ki: Hát mégis, mit vártál? Soha nem volt, és soha nem is lesz ennél semmivel sem több. Senki sem törődik azzal, hogy megmentse a világot, mert mindenki fütyül a világra. Itt csak egy csomó ostoba kölyök fecsegett. Szerezz állást, keress egy kis pénzt, dolgozz hatvanéves korodig, aztán költözz Floridába és halj meg!

Én ezt nem tudtam így lerázni, és ártatlanul azt hittem, hogy kell lennie *valakinek*, aki rendelkezik az ismeretlen bölcsességgel, aki el tudja oszlatni kiábrándultságomat, és a bennem lévő káoszt: kell, hogy legyen egy tanár.

Nos, ilyen természetesen nem volt.

Nem gurura, kung-fu mesterre vagy szellemi irányítóra volt szükségem. Nem akartam varázslóvá válni, vagy az íjászat zenjét megtanulni, meditálni, a csakráimat felsorakoztatni, vagy múltbeli inkarnációkat leleplezni. Az effajta művészetek és tudományok alapvetően önzőek; mindegyiket arra találták ki, hogy a tanítvány élvezze a hasznukat – és ne a világ. Én valami egészen mást kerestem, ez pedig nem volt benne a telefonkönyvben, sem más hozzáférhető helyen.

Hermann Hesse *Utazás Keletre* című könyvében soha nem tudjuk meg, hogy miből tevődik össze Leo félelmetes bölcsessége. Ez azért van, mert Hesse nem mondhatta el, amit ő maga sem tudott. Olyan volt, mint én – csak áhítozott arra, hogy legyen a világban egy olyan valaki, mint Leo, egy titokzatos tudású, nála bölcsebb ember. Valójában persze titokzatos tudás nem létezik; senki nem tud semmi olyasmit, amit nem lehet megtalálni a nyilvános könyvtár polcain. De én ezt akkor még nem tudtam.

Így aztán kerestem. Bármilyen ostobán hangzik is most, kerestem. Jóllehet, a Grál keresésének több értelme lett volna. Nem is beszélek erről, olyan szégyenteljes. Addig kerestem, míg kiokosodtam. Felhagytam azzal, hogy bolondot csináljak magamból, de valami meghalt bennem – valami, amit pedig mindig is szerettem és csodáltam. A helyén heg képződött – fájdalmas, érzékeny felület.

Most pedig, évekkal azután, hogy feladtam a kutatást, itt hirdetem valami sarlatán az újságban, ugyanazt az ifjú álmodozót keresve, aki én voltam tizenöt évvel ezelőtt.

Ez azonban még mindig nem magyarázza meg a felháborodásomat, nem igaz?

Vegyük a következőt: az ember tíz évig szerelmes valakibe – valakibe, aki épphogy csak sejti azt, hogy ő életben van. Mindent megtett, mindent megpróbált, hogy megmutassa neki, értékes, becses ember, és a szerelme figyelmet érdemel. Aztán egy napon felüti az újságot, átfutja az apróhirdetéseket, és azt látja, hogy a szerelme feladott egy hirdetést... keres valakit, aki érdemes a szerelmére, és akinek a szerelme méltó öhozzá.

Jó, tudom, hogy ez nem teljesen ugyanaz. Milyen alapon vártam volna el ettől az ismeretlen tanártól, hogy velem lépjen kapcsolatba, ahelyett, hogy hirdetés útján keres tanítványt? A másik oldalról viszont, ha ez a tanár egy sarlatán – ahogy azt feltételeztem -, miért akartam volna, hogy kapcsolatba lépjen velem?

Miért is ne? Kezdtém irracionális lenni. Végül is, van ilyen. Nincs megtiltva.

2

Természetesen oda kellett mennem – meg kellett győződnöm arról, hogy ez csak egy újabb átverés. Értik, ugye. Harminc másodperc elég lenne, egyetlen pillantás, néhány szó. Akkor tudnám. Akkor hazamehetnék, és elfelejthetném.

Mikor odaértem, meglepve tapasztaltam, hogy a megadott hely egy teljesen közönséges irodaépület, tele másodrangú firkászokkal, ügyvédekkel, fogorvosokkal, utazási ügynökökkel, egy hátgerinc-masszörrel és néhány magánnyomozóval. Ennél azért hangulatosabb helyre számítottam – mondjuk egy faburkolatos, magas mennyezetű, barna homokkőből épült házra, zsalugáteres ablakkal. A 105-ös szobát valahol hátul találtam meg. Ablaka a kertre nézett. Az ajtó nem árult el semmit. Belöktem, és egy tágas, üres szobába léptem. Ezt a szokatlan teret válaszfalak lebontásával alakították ki, nyomaik még láthatóak voltak a pusztá keményfa padlón.

Az első benyomásom az üresség volt. A második a furcsa szag. A hely cirkuszszagot árasztott- nem, nem is cirkusz, inkább vándorló mutatványosok állatketrecai körül lehet ilyet érezni; összetéveszthetetlen, de nem kellemetlen. Körülnéztem. A helyiség nem volt teljesen üres. A fal mellett, baloldalt egy kis könyvszekrény állt, harminc-negyven, főképp történelmi, őrtörténelmi és antropológiai

tárgyú kötetel. Egy kárpitozott szék közepén, kifelé, a jobb oldali fal irányába fordítva. Úgy tűnt, mintha a költöztető munkások hagyták volna itt. Ez minden bizonnyal a mester számára volt fenntartva; tanítványai félkörben elrendezett gyékényszőnyegeken fognak térdelni vagy kuporogni a lábánál.

Na de hol voltak ezek a tanítványok, akikről azt jósoltam, hogy százával lesznek jelen? Meglehet, mindenki ide érkezett, csak elvezették őket, mint a hamelni gyerekeket? A padlót egyenletes porréteg fedte be, cáfolva ezt az elképzelést.

Volt valami szokatlan a szobában, de még egyszer körül kellett nézmem, hogy rájöjjek, mi az. Az ajtóval szemközti falban két magas, szárnyas ablakot láttam, s a faszorból gyenge fény szűrődött be, a bal oldali, szomszéd irodával közös fal pedig fehéren vakított. A jobb oldali falban egy hatalmas, üvegtáblás ablak volt, de ez nyilvánvalóan nem a külvilágra nézett, ugyanis egyáltalán nem bocsátott be fényt, hanem egy szomszédos, még ennél is sötétebb szoba bújt meg mögötte. Kíváncsi voltam, miféle kegytárgy van itt közszemlére téve, biztonságos távolságban az illetéktelen kezek érintésétől. Valamiféle bebalzsamozott Jeti vagy ósállat, macskaszőrből és papírmáséból? Egy ufonauta teteme, akit egy hős hazafi ölt meg, mielőtt célba juttathatta volna fennkölt üzenetét a csillagokból („Testvérek vagyunk. Legyetek jók!”)?

Sötét volt mögötte, az ablaküveg tompán visszaverte a fényt. Nem lehetett mögéje látni miközben megközelítettem; én magam voltam a megfigyelés tárgya. Odaérve egy pillanatig továbbra is saját szemeimbe bámultam, majd megpróbáltam az üvegen túlra nézni – és azon vettem észre magam, hogy egy másik szempárba nézek.

Rémülten hőköltem hátra. Ijedtségem tovább fokozódott, amikor felfogtam, hogy mit láttam.

Az üveg túoldalán egy kifejlett gorilla volt.

Az, hogy *kifejlett*, nem mond persze semmit. Óriási volt, egy szikla, a Stonehenge egyik homokkötömbje. Tömege önmagában volt riasztó, még ha nem is használta azt semmiféle fenyegető módon. Ellenkezőleg, nagyon békésen, félig ülve, félig fekvve egy vékony, zsenge ágat majszolt élvezettel.

Nem tudtam, mit mondjak. Talán megértik, mennyire feszélyezett a tény, hogy beszélmem kellene – bocsánatot kérni, megmagyarázni a jelenlétemet, igazolni a betolakodásomat, egy állattól elnézést kérni. Éreztem, hogy bámulásom tolakodó, de bénult, tehetetlen voltam. Nem tudtam máshova nézni, csakis az ő képébe, mely visszataszítóbb volt az állatvilág bármely másik pofájánál, a mienkhez való hasonlatossága miatt. Mégis, a maga módján nemesebb, mint a görög szépségeszmény.

Valójában nem volt akadály köztünk. Az üvegtábla selyempapírként hullott volna darabokra, ha csak megérinti. Úgy látszott azonban, esze ágában sincs megérinteni. Üldögélt, a szemembe bámult, majszolta az ág végét és várt. Nem, nem is várt; egyszerűen csak *ott volt*, ott volt már az érkezésem előtt, és ott lesz még távozásom után is. Úgy éreztem, hogy a jelenlétemnek nincs nagyobb jelentősége a számára, mint egy elúszó felhőnek a domboldalban pihenő juhász számára.

Ahogy a félelem múlni kezdett, újra ráébredtem a helyzetemre. Magamban azt mondtam, hogy a tanár nyilván nincs itt, nincs miért itt maradnom, haza kellene mennem. De nem szerettem volna azzal az érzéssel távozni, hogy egyáltalán semmit sem végeztem. Körülnéztem, arra gondolva, hogy üzenetet hagyok, ha találok valamit, amire (és amivel) írni lehet, de nem volt semmi. Ugyanakkor, miközben fejemben az írás gondolatával keresgéltem, felfigyeltem valamire, amit eddig nem vettem észre az üvegen túli szobában. A gorilla mögötti falon egy tábla függött, rajta pedig ez állt:

HA AZ EMBER
ELTŰNIK,
MARAD-E REMÉNYE

A GORILLÁNAK?

Ez a tábla megállított. A szavak embere vagyok; jóllehet, ezek értelmét felfogtam, mégis zavart a kétértelműségük. Arra céloztak, hogy a gorillák reménye az emberi faj kihalásában van, vagy arra, hogy a fennmaradásában? Mindkétféleképpen lehetett értelmezni őket.

Ez nyilvánvalóan egy koan volt – szándékosan megmagyarázhatatlan. Ez keltett viszolygást bennem, továbbá az, hogy úgy látszott, ez a fenséges állat az üveg túloldalán nem más miatt van fogva tartva, minthogy egyfajta élő illusztrációul szolgáljon erre a koanra.

Igazán tenned kell itt valamit, mondtam magamban dühödten. Aztán hozzátettem: A legjobb az lenne, ha leülnél, és csendben maradnál.

Úgy hallgattam ennek a különös figyelmeztetésnek a visszhangját, mintha egy zenerészlet lenne, amit nem tudok pontosan beazonosítani. Ránéztem a székre, és eltöprengtem: az lenne a legjobb, ha leülnék, és csendben maradnék? És ha igen, miért? A válasz elég könnyen jött: Mert ha csendben maradsz, akkor jobban fogsz hallani. Igen, gondoltam, ez tagadhatatlanul így van.

Egyszer csak, minden ok nélkül tekintetemet a másik szobában ülő állat-társaméra emeltem. Köztudott, hogy a szemek beszélnek. Két idegen minden különösebb erőfeszítés nélkül felfedheti kölcsönös érdeklődését és vonzalmát egyetlen pillantásban. Az ő szemei beszéltek, én pedig megértettem ezt. A lábaim reszketni kezdtek, és épphogy csak sikerült elérnem a széket, mielőtt összecsuklottam volna.

– De hát hogy? – suttogtam, nem merve hangosan kiejteni a szavakat.

– Fontos ez? – felelte ő ugyanolyan halkán. – Így van, és semmi mást nem szükséges mondani.

– De te – habogtam. – Te vagy a...

Azt vettem észre, hogy amikor megtaláltam a szót, amit egyetlen más szóval sem lehetett helyettesíteni, nem tudtam kiejteni.

Egy pillanat múlva bólintott, mintegy elismerve a nehézséget.

– Én vagyok a tanár.

Egy ideig egymás szemébe bámultunk, és úgy éreztem, a fejem olyan üres, akár egy elhagyott istálló.

Aztán folytatta: – Időre van szükséged, hogy összeszedd magad?

– Igen! – kiáltottam, most első ízben szólalva meg hangosan.

Hatalmas fejét oldalra fordította, s így bámult rám, kíváncsian. – Segít, ha meghallgatod a történetemet?

– Az bizony segítene – mondtam. – De először is – ha lennél szíves – kérlek, mondd meg a nevedet.

Egy darabig felelet nélkül és – ahogy ezt akkor gondoltam – kifejezéstelenül meredt rám. Aztán úgy folytatta, mintha egyáltalán semmit nem kérdeztem volna.

– Valahol az egyenlítői Nyugat-Afrika erdeiben születtem – kezdte újra. – Soha nem tettem semmiféle erőfeszítést, hogy kiderítsem, pontosan hol, és most sem látok okot arra, hogy ezt megtegyem. Nem ismered véletlenül Frank és Osa Johnson módszereit?

Riadtan néztem fel. – Frank és Osa Johnson? Soha életemben nem hallottam róluk.

– A harmincas évek híres állatgyűjtői voltak. A gorillákkal a módszerük a következő volt: ha találtak egy csapatot, lelőtték a nőstényeket, és összeszedték az összes kölyköt a környéken.

– Ez borzasztó – mondtam gondolkodás nélkül.

Egy vállrándítással felelt. – Én nem igazán emlékszem az eseményre – bár emlékszem még korábbi időkre. Akárhogy is, Johnsonék eladtak egy állatkertnek

valami kis északkeleti városban, meg nem tudom mondani, melyikben, mivel ilyen dolgoknak akkoriban még nem voltam a tudatában. Ott éltem és nevelkedtem jó pár évig.

Szünetet tartott, és szórakozottan rágcsálta az ágat egy darabig, mintha csak a gondolatait szedné össze.

3

Az olyan helyeken – folytatta végül –, ahol az állatok egyszerűen be vannak kerítve, majdnem mindig többet gondolkodnak, mint testvéreik a vadonban. Ez azért van így, mert köztük még a legostobább is biztosan érzi, hogy valami nagyon nincs rendjén ezzel az életmóddal. Azzal, hogy többet gondolkodnak, nem arra célzok, hogy szert tesznek az érvelés képességére. De a tigris, melyet ketrecében látsz örülni fel s alá járni, ezzel egy időben valami olyasmiben mélyed el, amit egy ember bizonyára gondolatként értékelne. Ez a gondolat pedig egy kérdés formájában ölt testet: *Miért?* „Miért, miért, miért, miért, miért, miért?” kérdezi a tigris önmagától, óráról órára, napról napra, évről évre, amint végtelen rója ketrece rácsai mögött. Nem tudja elemezni, nem tudja feldolgozni a kérdést. Ha valami módon meg tudnád kérdezni az állattól, hogy: *Mit* miért? – képtelen lenne választ adni rá. Mindazonáltal a kérdés olthatatlan lángként ott ég az elméjében, olyan soha nem enyésző fájdalmat okozva, mely érzéketlenné teszi, végül pedig az állat végső letargiába esik, amit a gondozók az élet visszafordíthatatlan elutasításaként értékelnek. És ez a rákérdés természetesen olyan dolog, amit egyetlen tigris sem tesz megszokott élőhelyén.

Nemsokára én is kérdezni kezdtem magamtól, hogy *miért*. Minthogy neurológiai értelemben messze megelőzőm a tigrist, képes voltam megvizsgálni – legalábbis elemi szinten –, hogy mit is értek én e kérdés alatt. Egy másfajta életre emlékeztem, mely érdekes és kellemes volt azok számára, akik éltek. Ezzel szemben életem gyötrelmesen unalmas volt, és egyáltalán nem kellemes. Így a *miért* kérdésfeltevésre azt próbáltam megfejtetni, hogy miért kell így felosztani az életet: az egyik fele érdekes és kellemes, a másik fele unalmas és kellemetlen. Fogalmam sem volt arról, hogy fogoly vagyok; eszembe sem jutott, hogy valaki megakadályoz abban, hogy érdekes és kellemes legyen az életem. Mikor nem kaptam választ a kérdéseimre, elkezdtem fontolóra venni a két életmód közötti különbségeket. A legalapvetőbb különbség az volt, hogy Afrikában egy család tagja voltam – egy olyan családé, amelyet a ti kultúrátokban élő emberek évezredek óta nem ismernek. Ha a gorillák képesek lennének ilyesmi kifejezésére, azt mondanák, az ő családjuk egy kéz, melynek ők az ujjai. Annak teljes mértékében tudatában vannak, hogy családot alkotnak, de nagyon csekély mértékben vannak annak a tudatában, hogy egyedek. Itt, az állatkertben volt több gorilla is – de nem volt család. Öt levágott ujj nem alkot egy kezecskét.

Átgondoltam a táplálkozásunk ügyét. Az ember-gyerekek olyan földről álmodnak, ahol a hegyek jégkrémből vannak, a fák mézeskalácsok, a kövek pedig bonbonok. Egy gorilla számára Afrika épp ilyen vidék. Bármerre is fordulsz, találsz valami csodálatos ennivalót. Soha nem gondolsz arra, hogy hű, valami ennivaló után kellene nézned. Mindenhol van táplálék, s szinte oda sem figyelve szeded fel, mint ahogy levegőt veszel. Valójában egyáltalán nem úgy gondolsz a táplálkozásra, mint egy különálló tevékenységre. Inkább olyan ez, mint egy élvezetes zene, mely egész nap, minden tevékenység háttérében ott szól. A táplálkozás valójában csak az állatkertben vált táplálkozássá számomra, ahol naponta kétszer egy halom ízetlen takarmányt dobtak be a ketreceinkbe.

Ilyen kis dolgok megfejtésével kezdődött belső életem – teljesen észrevétlenül.

Bár jómagam erről természetesen semmit sem tudtam, a nagy válság az amerikai élet minden vonatkozásában megkövetelte áldozatait. Az állatkerteket mindenütt takarékoskodásra kényszerítették, csökkentve az ellátandó állatok számát, s ezáltal csökkentve mindenfajta költséget. Azt hiszem, egy nagy csomó állatot egyszerűen leírtak, mivel a magánszférában nem volt piaca az olyanoknak, amelyeket tartani sem volt könnyű, és nem voltak sem nagyon egzotikusak, sem nagyon félelmet keltőek. Kivételt természetesen a nagymacskák és a főemlősök képeztek.

Hogy rövid legyen: egy vándorcirkusz tulajdonosának adtak el, akinek éppen volt egy üres kocsija. Nagy és erőteljes duzzadó kamasz voltam, és kétségtelenül ésszerű hosszú távú befektetést jelentettem.

Azt lehetne képzelni, hogy az élet az egyik ketrecben olyan, mint bármelyik másikban, ez azonban egyáltalán nem igaz. Vegyük például az emberekkel való érintkezés ügyét. Az állatkertben mi, gorillák számon tartottuk a látogatókat. Furcsaságot jelentettek számunkra, akiket érdemes megfigyelni, miként a ház körüli madarak és a mókások megfigyelésre érdemesnek tűnhetnek egy embercsalád számára. Az világos volt, hogy ezek a különös lények minket néznek, de soha nem jutott eszünkbe, hogy kimondottan ezzel a céllal jöttek. A vándorcirkusznál viszont hamar eljutottam a jelenség igazi megértéséhez.

Valóban, tanulásom e téren abban a pillanatban kezdődött, amikor először közszemlére tettem. Látogatók egy kis csoportja közeledett a kocsimhoz, és egy pillanattal később elkezdtek *beszélni hozzám*. Meghökkenem. Az állatkertben a látogatók *egymással* beszélgettek – sohasem velünk. Talán megzavarodtak ezek az emberek, mondtam magamban. Talán összetévesztettek egy fajtájukbelivel. Csodálkozásom és megrökönyödésem nőttön nőtt, ahogy egyik a másik után, minden egyes csoport, mely a kocsimhoz jött, ugyanígy viselkedett. Ezt egyszerűen nem tudtam mire vélni.

Aznap éjjel, anélkül, hogy tudtam volna, mit csináljak, megtettem az első igazi kísérletemet arra, hogy egy probléma megoldására rendbe szedjem gondolataimat. Lehetséges, töprengtem, hogy elhelyezésem valami módon *engem* változtatott meg? A legkevésbé sem éreztem, hogy megváltoztam volna, s bizonyára a külsőm sem lett más. Talán, gondoltam, azok az emberek, akik aznap látogattak meg, egy másik fajhoz tartoznak, mint akik az állatkertbe jöttek. Ez az érvelés nem nagyon hatott rám; a két csoport mindenben azonos volt, egy dolgot kivéve: az egyik csoport egymással, a másik pedig velem beszélgetett. Még a beszélgetések hangzása is azonos volt. Valami másnak kellett itt lennie.

Másnap éjjel ismét nekiláttam a probléma megoldásának, a következőképpen érvelve: Ha semmi sem változott bennem, és semmi sem változott bennük, akkor valami másnak kellett megváltoznia. Én ugyanaz vagyok, és ők ugyanazok, tehát valami más nem ugyanaz. Így szemlélve a dolgot, csak egy lehetséges választ láttam: az állatkertben sok gorilla volt; itt csak egy van. Éreztem, hogy ez fontos, de el nem tudtam képzelni, miért viselkednének másképpen a látogatók egy, illetve sok gorilla jelenlétében.

Másnap megpróbáltam jobban odafigyelni, mit mondanak a látogatóim. Hamarosan észrevettem, hogy bár minden beszélgetés különbözött, egy hang újra meg újra előfordult, s úgy tűnt, a figyelmemet igyekeznek felkelteni velem. Természetesen nem állt módomban kitalálni az értelmét, semmiféle támpont nem állt a rendelkezésemre.

A tőlem jobbra levő kocsimban egy nőstény csimpánz élt egy kölyökkel, és azt már megfigyeltem, hogy a látogatók ugyanúgy beszélnek hozzá is, ahogy hozzám. Észrevettem, hogy az ő figyelme felkeltésére nem ugyanazt az ismétlődő hangot használják. Neki azt kiáltották: „Zsa-Zsa! Zsa-Zsa! Zsa-Zsa!” Az én kocsimnál viszont azt, hogy: „Góliát! Góliát! Góliát!”

Ezekhez hasonló kis lépések révén hamarosan megértettem, hogy e hangok valami rejtélyes módon közvetlenül kettőnkhez mint egyedekhez kapcsolódnak. Te, akinek születésedtől fogva van neved, s aki talán azt hiszed, hogy még egy öleb is tudatában van annak, hogy van neve (ami nem igaz), el sem tudod képzelni, miféle forradalmat idézett elő az én felfogásomban az, hogy nevet kaptam. Nem lenne túlzás azt állítani, hogy tulajdonképpen abban a pillanatban születtem meg – megszülettem mint személy.

Attól a felismeréstől, hogy nevem van, addig a felismerésig, hogy mindennek van neve, nem volt nagy az ugrás. Azt gondolnád, hogy egy ketrecbe zárt állatnak kevés alkalma van megtanulni a látogatói nyelvét, de ez nem igaz. A vándorcirkuszos családokat vonzanak, s hamarosan felfedeztem, hogy a szülők szüntelenül oktatják gyermekeiket a beszéd művészetére: „Nézd csak, Johnny, ott egy kacska! Tudod azt mondani, hogy kacska? K-a-a-cs-a! Tudod mit mond a kacska? A kacska azt mondja, hogy háp-háp!”

Néhány év elteltével képes voltam követni a legtöbb hallótávolságon belüli beszélgetést, de azt vettem észre, hogy a tanácsstalanság lépést tart a megértéssel. Ekkor már tudtam, hogy gorilla vagyok, és hogy Zsa-Zsa csimpánz. Azt is tudtam, hogy a kocsik minden lakója *állat*. Nem tudtam azonban rájönni az állat mibenlétére; ember látogatóink világosan megkülönböztették önmagukat az állatoktól, én viszont képtelen voltam kitalálni, miért. Ha azt megértettem, hogy mi tett minket állatokká (és úgy gondoltam, hogy megértettem), nem tudtam megérteni, mi tette őket *nem* állatokká.

Fogságunk nem volt többé rejtély, mivel hallottam, amint gyermekek százainak magyarázzák el. A vándorcirkusz összes állata eredetileg a Vadon nevű valamiben élt, mely az egész világra kiterjedt (akármi legyen is ez a „világ”). Minket kiszakítottak a vadonból, és egy helyre hoztak össze, mert valami különös oknál fogva az emberek érdekesnek találtak. Ketrecekben tartottak bennünket „vadak” és „veszélyesek” lévén – ezek a meghatározások zavarba ejtettek, mert egyértelműen olyan minőségekre utaltak, melyeket elsősorban én testesítettem meg. Ugyanis mikor a szülők egy különösen vad és veszélyes állatot akartak mutatni a gyermekeiknek, rám mutattak. Igaz, a nagymacskákra is rámutattak, de mivel soha nem láttam nagymacskát ketrecen kívül, ez nem igazított útba.

Egészeiben véve az élet a vándorcirkusznál előrelépést jelentett az állatkert után, mert nem volt olyan nyomasztóan unalmas. Eszembe se jutott neheztelni az őrzőimre. Bár nagyobb mozgásterük volt, ugyanúgy kötődni látszottak a vándorcirkuszhoz, mint mi, állatok, és sejtelmem sem volt arról, hogy kívül egészen másfajta életet élnek. Ugyanolyan hihető lett volna, hogy kiötlöm a Boyle-Mariotte-törvényt, mint az az elképzelés, hogy igazságtalanul meg vagyok fosztva valamiféle velem született jogtól, így annak a jogától, hogy úgy éljek, ahogy nekem tetszik.

Talán három-négy év múltán egy csendes, esős napon különös látogató érkezett hozzám: egy magányos férfi, aki idősnek és összeaszottnak tűnt, de – mint később megtudtam – mindössze negyvenegynéhány éves volt. Még a közeledése is más volt. A vándorcirkusz sátrának bejáratánál állt, módszeresen, sorban végignézett minden kocsit, s aztán egyenesen elindult az enyém felé. Megállt a mintegy másfél méternyire kifüggesztett kötélnél, sétatálcájának hegyét a sáros talajba bökte, és szigorúan a szemembe nézett. Soha nem hozott zavarba emberi tekintet, így békésen viszonyoztam a nézését. Mozdulatlanul ültem, ő pedig mozdulatlanul állt jó néhány percig. Emlékszem, szokatlan csodálatot éreztem ez iránt az ember iránt, aki oly sztoikus nyugalommal állta a szitáló esőt, hagyta, hogy az végigfolyjon az arcán, és átnedvesítse a ruháját.

Végül kihúzta magát és felém bólintott, mintha valami gondosan megfontolt következtetésre jutott volna.

– Te *nem* Góliát vagy – mondta.

Ezzel megfordult és elvonult, ahogy jött, nem nézve se jobbra, se balra.

Képzelted, mindez villámcsapásként ért. Nem Góliát? Mit jelenthet nem Góliátnak lenni?

Nem jutott eszembe azt mondani: „Hát ha nem Góliát, akkor ki vagyok?” Egy ember feltenné ezt a kérdést, mert tudná, hogy bármi legyen is a neve, ő kétségtelenül valaki. Én ezt nem tudtam. Ellenkezőleg, számomra úgy tűnt, hogy ha nem Góliát, akkor bizonyára egyáltalán senki sem vagyok.

Bár ezt az idegent aznap láttam életemben először, egy pillanatig sem kételkedtem abban, hogy megkérdőjelezhetetlen tekintéllyel beszélt. Ezer másik ember szólított Góliátnak még azok is, akik, mint például a vándorcirkusz dolgozói, jól ismertek –, de nyilván nem ez volt a lényeg, ez nem változtatott semmin. Az idegen nem azt állította: „A te neved nem Góliát.” Azt mondta: „Te nem Góliát vagy.” Egy világ volt a különbség. Úgy éreztem (bár ezt nem tudtam akkor így kifejezni), érzékcsalódásnak nyilvánították a személyiségtudatomat.

Valamiféle amnéziás állapotba zuhantam. az öntudat és az eszméletlenség határán voltam. Egy ór étellel járt körbe, én azonban nem vettem tudomást róla. Leszállt az éj, de nem aludtam. Az eső elállt, és felkelt a nap anélkül, hogy észrevettem volna. Hamarosan megjött a szokásos „Góliát! Góliát! Góliát!”-ot kiabáló látogatótömeg, de én nem figyeltem rájuk.

Így telt el jó néhány nap. Aztán egyik este, miután a vándorcirkusz aznapra bezárt, ittam egy jót az itatómból, és hamarosan elaludtam – a vízbe erős nyugtatót tettem. Hajnalban egy ismeretlen ketrecben ébredtem. Először, nagysága és különös alakja miatt nem is vettem észre, hogy ketrec. Valójában kerek volt, és minden oldalon nyitott; Később megértettem, hogy egy verandát alakítottak át erre a célra. A szomszédos fehér háztól eltekintve, magányosan állt egy elbűvölő park közepén, amiről azt képzeltem, hogy bizonyára egészen a Föld határáig kiterjed.

Nemsokára kiagyaltam egy magyarázatot erre a különös áttelepítésre: azok az emberek, akik a vándorcirkuszt látogatták, azzal az elvárással jöttek – legalábbis részben –, hogy egy Góliát nevű gorillát fognak látni; hogy ez az elvárásuk honnét eredt, azt nem tudtam kitalálni, de az bizonyos volt, hogy ez a céljuk; és mikor a vándorcirkusz tulajdonosa megtudta, hogy én valójában nem Góliát vagyok, bajosan állíthatott ki engem továbbra is, mint olyat, így nem maradt más választása, mint hogy túladjon rajtam. Nem tudtam, sajnáljam-e ezt, vagy ne; az új otthonom messze kellemesebb volt bárminél, amit azóta láttam, hogy Afrikát elhagytam, de a látogatók mindennapos incselkedése híján hamarosan még az állatkertnél is gyötrőbb unalommal fenyegetett. Ott legalább más gorillák társaságában voltam. Ezeket a dolgokat mérlegeltem, amikor kora délelőtt felnéztem, és észrevettem, hogy nem vagyok egyedül. Egy ember állt közvetlenül a rácsok túloldalán, feketén kirajzolódva a távolban lévő napsütötte ház háttérében. Óvatosan megközelítettem, és döbbenten ismertem fel.

Mintha korábbi találkozásunkat játszanánk el újra, jó néhány percig bámultunk egymás szemébe, én a ketrecem padlóján ülve, ő a saját sétapálcájára támaszkodva. Láttam, hogy így szárazon és átöltözve nem is olyan idős, mint amilyennek először néztem. Arca hosszú, sötét és csontos volt, szemei különös élenkséggel fénylettek, szája körül a kesernyés elégedettség kifejezése látszott. Végül bólintott, pontosan úgy, ahogy korábban, és így szólt:

– Igen, igazam volt. Te nem Góliát vagy. Te Izmael vagy.

És most is, akár csak első ízben, mint aki jól végezte dolgát, megfordult, és elballagott.

Ismét villám hasított belém – ezúttal azonban mély megkönnyebbülést éreztem: megváltottak a feledéstől. Továbbá az a hiba, melynek következtében oly sok évig akaratlanul szélhámosként éltem, végre kiigazított. Teljessé tettem mint személyt – életemben először.

Furdalt a kíváncsiság megmentőmet illetően. Nem jutott eszembe kapcsolatba hozni őt elköltöztetésemmel a vándorcirkusból ebbe az elragadó kilátótoronyba, mivel ez ideig még annak a legprimitívebb téves következtetésnek a levonására is képtelen voltam, hogy: post hoc, ergo propter hoc. Számomra mennyei lény volt. Egy mitológiára fogékony elme számára ő volt a kezdete annak, amit isteni alatt értünk. Két rövid jelentése volt életemben – és kétszer alakított át egyetlen kijelentésével. Megpróbáltam felkutatni e jelenések alapértelmét, de csak kérdéseket találtam. Engem vagy Góliátot keresni jött ez az ember a vándorcirkuszba. Azért jött, mert azt remélte, hogy én vagyok Góliát, vagy mert azt gyanította, hogy nem én vagyok Góliát? Hogy talált rám ilyen gyorsan az új helyemen? Nem tudtam felmérni az emberi tájékozódás kiterjedését; ha az köztudott volt, hogy a vándorcirkusznál lehetett engem megtalálni (ahogy az lenni látszott), az is köztudott volt-e, hogy most meg itt? Mindezen megválaszolhatatlan kérdések ellenére, a döntő tény az maradt, hogy ez a rejtélyes lény kétszer felkutatott, hogy úgy szóljon hozzám, ahogy korábban senki – ahogy egy személyhez szólnak az emberek. Bizonyos voltam abban, hogy most, személyazonosságom ügyét végképp elrendezve, örökre el fog tűnni az életemből; mi egyéb tennivalója lenne?

Minden bizonnyal sejtetted, hogy mindez a lázas tudatosulás nem volt más, mint bizonytalan képzelődés. Mindazonáltal az igazság (mint azt később megtudtam) alig valamivel volt kevésbé fantasztikus.

Jótevőm a város gazdag zsidó kereskedője, Walter Sokolow volt. Aznap, mikor engem felfedezett a vándorcirkusznál, az esőben sétált öngyilkos hangulatban, mely néhány hónappal korábban telepedett rá, amikor megbizonyosodott arról, hogy egész családja elpusztult a náciok haláltáborában. Barangolása a város szélén felállított karneválhoz vezette, és minden különösebb cél nélkül bement. Az eső miatt a legtöbb bódé és kocsis zárva volt, így a hely az elhagyatottság légkörét árasztotta, összhangban melankóliájával. Végül odajött a vándorcirkuszhoz, melynek fő attrakcióit egy sor rikító festmény hirdette. Ezek közül az egyik, a többenél is feltűnőbb, Góliátot, a gorillát ábrázolta, amint egy afrikai bennszülött összetört testét fegyverként lóbálta. Walter Sokolow, azt gondolva, hogy egy Góliát nevű gorilla megfelelő jelképe a náci óriásnak, amely Dávid népét pusztította, úgy érezte, némi elégtételt jelenthetne számára egy ilyen szörnyeteget a rácsok mögött megpillantani.

Belépett, közelebb jött a kocsimhoz, és a szemembe nézve csakhamar ráébredt, hogy semmi közöm a festményen levő vérszomjas szörnyhez – és végképp semmi közöm fajtája filiszteus kínzójához. Úgy találta, hogy semmiféle elégtétellel nem tölti el, ha rácsok mögött lát. Ellenkezőleg, büntudat és dac hirtelen jött gesztusával úgy döntött, megment engem, ha már a családját nem tudta kimenteni Európa ketrecéből. A vándorcirkusz tulajdonosa belement az alkuba; külön örömeire szolgált, hogy Mr. Sokolow a megérkezésem óta velem foglalkozó gondozót is alkalmazta. A tulajdonos realista volt; Amerika elkerülhetetlen belépésével a háborúba, az olyan utazó látványosságok, mint az övé, az idő hátralevő részét vagy téli szállásokon töltik, vagy egyszerűen eltűnnek.

Miután hagyott egy pár napot arra, hogy új környezetemet megszokjam, Mr. Sokolow visszatért, hogy megismerkedjen velem. Kérte a gondozót, mutassa meg, mit

hogyan csinál, az eleségem keverésétől kezdve a ketrecem takarításáig. Megkérdezte, szerinte veszélyes vagyok-e. A gondozó azt felelte, hogy olyan vagyok, mint egy súlyos gépezet – nem a jellemem miatt vagyok veszélyes, hanem pusztán a méretem és az erőm miatt.

Nagyjából egy óra múlva Mr. Sokolow elküldte a férfit, mi pedig hosszan bámultunk egymásra a csendben, ahogy azt már korábbi két alkalommal is tettük. Végül – vonakodva, mintha valami elbátortalanító belső küszöböt lépne át – elkezdett beszélni hozzám, nem a vándorcirkusz látogatóinak derűs módján, hanem inkább úgy, ahogy a szélhez vagy a tengerparton megtörő hullámokhoz beszél az ember, kifejezve azt, amit ki kell mondani, de amit senkinek sem szabad meghallania. Miközben rám zúdította fájdalmát és önvádját, megfeledkezett az óvatosságról. A ketrecemnek támaszkodott, kezével az egyik rudat markolva. Gondolataiba feledkezve a földet nézte, s én ezt az alkalmat használtam ki arra, hogy kifejezzem együttérzésemet, kinyúlva és finoman megcirógatva ujjperceit. Riadtan és elborzadva hőkölt hátra, de a szemeimből megbizonyosodott róla: gesztusom minden rossz szándéktól mentes.

E tapasztalat felkeltette az érdeklődését, kezdte gyanítani, hogy valós intelligenciával rendelkezem, és néhány egyszerű vizsgálat elegendőnek bizonyult, hogy erről meggyőzzem. Miután egyértelművé vált, hogy értem a szavait, arra a következtetésre jutott (ahogy később másoknak is erre kellett jutniuk, más főemlősökkel dolgozva), képesnek kell lennem arra is, hogy én magam formáljak szavakat. Röviden szólva elhatározta, hogy megtanít beszélni. Átugrom az ezt követő fájdalmas és megalázó hónapokat. Egyikünk sem értette meg, hogy a nehézség áthidalhatatlan, mivel részemről hiányzik az alapvető hangképző berendezés. Ennek belátása híján mindketten azzal a tudattal dolgoztunk tovább, hogy ha kitartunk, egy nap a varázs megtörik, és elkezdek beszélni. De elérkezett a nap, amikor nem tudtam tovább folytatni, és abbéli kínomban, hogy ezt nem vagyok képes elmondani, elgondoltam neki, az összes birtokomban levő lelki erővel. Megdöbbsent – én is, mikor láttam, hogy meghallja hangtalan kiáltásomat.

Nem terhellek fejlődésünk minden lépésével azt követően, hogy teljes kommunikáció alakult ki közöttünk, mivel ezek, azt hiszem, könnyen elképzelhetőek. A következő tíz év folyamán mindarra megtanított, amit a földkerekségről, a világegyetemről és az emberi történelemről tudott, és mikor kérdéseim meghaladták ismereteit, együtt tanultunk. Mikor pedig érdeklődésem túlnőtt az ő tudásának határain, örömmel kutatóasszisztensemmé vált, olyan helyeken nyomozva könyvek és információ után, amelyeket én természetesen nem érhettem el.

Ahogy a nevelésem lekötötte figyelmét, jótevőm hamarosan megszabadult a lelkiismeretfurdalástól, s így fokozatosan kigyógyult depressziójából. A hatvanas évek elejére már olyan lettem, mint egy vendég, aki nagyon kevés figyelmet igényel a vendéglátójától, így Mr. Sokolow egyre többet járt társaságba, s ennek – nem egészen váratlanul – az lett a következménye, hogy hamarosan egy negyvenes fiatal nő tűnt fel mellette, aki nem tartotta kizártnak, hogy jótevőmből elfogadható férjet lehet faragni. Tulajdonképpen Mr. Sokolow egyáltalán nem idegenkedett a házasságtól, de egy dologban elszámította magát. Úgy döntött, hogy különleges kapcsolatunkat titokban kell tartani a felesége előtt. Nem volt ez rendkívüli döntés azokban az időkben, és én sem rendelkeztem kellő tapasztalattal, így nem ismerhettem fel, mekkora hibát követett el.

Visszaköltöztem a verandára, amint felújították, hogy igazodjon azokhoz a civilizált szokásokhoz, amiket felvettem. Mrs. Sokolow azonban engem kezdettől fogva különös és félelmetes kedvencnek tekintett, s elkezdett dolgozni mihamarabbi eltávolításom érdekében. Szerencsére tevőm hozzá volt szokva ahhoz, hogy a saját útját járja, és leszögezte, hogy nincs az a könyörgés vagy kényszer, aminek hatására a helyzetemen változtatna.

Az esküvő után néhány hónappal egy alkalommal benézett hozzám, és elújságolta, hogy felesége, mint Ábrahámot az ő Sárája, öreg férjét gyermekkel ajándékozza meg.

– Amikor Izmaelnek neveztelek el, meg sem fordult a fejemben, hogy a dolgok így is alakulhatnak. De afelől továbbra is biztos lehetsz, nem fogom hagyni, hogy a feleségem kidobjon a házamból, ahogy Sára kidobta névrokonodat Ábrahám házából.

Mindezzel együtt jót mulatott azon, hogy ha fiú lesz, Izsáknak fogja nevezni. A dolgok azonban másképp alakultak. A gyermek lány lett, és a Rachel nevet kapta.

5

Ekkor Izmael behunyta a szemét, és olyan hosszú szünetet tartott, hogy azon kezdtem el töprengeni, elaludt-e. Végül mégiscsak folytatta.

– Bölcsen vagy örülten, jótevőm úgy határozott, hogy én leszek a lány tanítója, és (bölcsen vagy örülten) l voltam ragadtatva attól, hogy ily módon alkalmam nyílik a kedvére tenni. Az apja karjában Rachel majdnem annyi időt töltött velem, mint az anyjával – ami természetesen nem tett jót a kapcsolatunknak Mrs. Sokolowval. Mivel képes voltam a beszédnél közvetlenebb nyelven szólni a gyermekhez, le tudtam csendesíteni és el tudtam szórakoztatni, mikor az másoknak nem sikerült, s folyamatosan olyan szoros kötelék alakult ki közöttünk, melyet az egyiptetűjű ikrek közöttihez lehetne hasonlítani – azzal a különbséggel, hogy én fivér, háziállat, tanító és dajka voltam egy személyben.

Mrs. Sokolow már alig várta azt a napot, amikor Rachel elkezd iskolába járni, mert azt remélte, hogy az új benyomások elidegenítik majd tőlem. Mikor ez nem következett be, újra harcolni kezdett elküldésem érdekében, azt jósolva, hogy jelenlétem akadályozni fogja a gyermek beilleszkedését a társadalomba. Ám a kislány zavartalanul fejlődött, sőt, annak ellenére, hogy három osztályt kihagyott az általános, egyet pedig a középiskolában, huszadik születésnapja előtt sikeres disszertációt írt biológiából. Így, miután oly sok évig álltam az útjában, Mrs. Sokolownak nem maradt semmilyen oka arra, hogy az eltűnésemet kívánja.

Jótevőm halálától, 1985-től maga Rachel lett a védelmezőm. Szó sem volt arról, hogy a verandán maradok. Az apja végrendeletében erre a célra elkülönített összegből Rachel egy jól előkészített menedékbe költöztetett.

Izmael ismét elcsendesedett néhány percre. Aztán folytatta: - A következő években semmi nem úgy történt, ahogy reméltem. Nem voltam meglepődve a „visszavonulással”; egész életemet visszavonultságban töltve most valahogy előre akartam jutni kultúrák mélyebb megismerésében, és elkezdtem kimeríteni új védelmezőm türelmét, kellemetlenebbnél kellemetlenebb szívességekre kérve e cél elérése érdekében. Ugyanakkor Mrs. Sokolow nem hagyta annyiban a dolgot, és meggyőzte a bíróságot, felezzék meg azokat a pénzalapokat, melyeket életem hátralevő részének anyagi fedezeteként tettek félre.

Csak 1989-re váltak világossá a dolgok. Abban az évben végre megértettem, hogy az én igazi hivatásom a tanítás – s kieszeltem egy rendszert, mely képessé tett arra, hogy elfogadható körülmények közt létezzek a városban.

Bólintott, így adva értésemre, hogy történetének vége, pontosabban hogy ennyit kívánt elmondani belőle.

6

Előfordul, hogy a túl sok mondanivaló ugyanolyan elnémító hatással van az emberre, mint a túl kevés. Nem tudtam elképzelni, hogyan válaszolhatnék megfelelően

egy ilyen történetre. Végül feltettem egy olyan kérdést, mely nem tűnik sem értelmetlenebbnek, sem értelmesebbnek, mint az a több tucat másik, ami eszembe jutott.

– És sok tanítványod volt?

– Négy, és mind a négygel kudarcot vallottam.

– Hm. Miért vallottál kudarcot?

Becsukta a szemét, gondolkodott egy pillanatig.

– Azért, mert alábecsültem a nehézségét annak, amit tanítani próbáltam – és mert nem értettem meg elég jól a tanítványaim észjárását.

– Értem. És *mit tanítasz* tulajdonképpen?

Izmael kiválasztott egy újabb ágat a tőle jobbra levő halomból, röviden megvizsgálta, aztán bágyadtan a szemembe bámulva majszolni kezdte. Végül megszólalt: – A történetem alapján mit gondolsz, milyen tárgy tanítására vagyok képesítve?

– Nem tudom – válaszoltam pislogva.

– Dehogynem tudod. A témám a *rabság*.

– *Rabság*.

– Bizony.

Üdögéltem egy percig, aztán hozzáfordultam: – Próbálom kitalálni, mi köze ennek a világnak a megmentéséhez.

Izmael gondolkodott egy pillanatig. – Szerinted a kultúrák emberei közül kik akarják elpusztítani a világot?

– Kik *akarják* elpusztítani? Amennyire én tudom, senki sem *akarja* kifejezetten elpusztítani a világot.

– És mégis pusztítjátok: mindnyájan nap mint nap hozzájárultok a világ pusztításához.

– Igen, ez így van.

– Miért nem hagyjátok abba?

– Az igazat megvallva, nem tudjuk, hogyan tegyünk. – vontam meg a vállamat.

– Egy civilizációs rendszer rabjai vagytok, mely jószereivel kényszerít benneteket arra, hogy a fennmaradásotok érdekében tovább pusztítsátok a világot.

– Igen, úgy látszik.

– Nos. Rabok vagytok – és rabbá tettétek magát a világot. Ez forog itt kockán, nem igaz? – a ti rabságotok és a világ rabsága.

– Igen, ez így van. Csak még soha nem gondolkodtam így erről.

– És te személy szerint is rab vagy, ugye?

– Hogyhogy?

Izmael elmosolyodott, egy sereg elefántcsontszínű fogat kivillantva. Most láttam először mosolyogni.

Azt mondtam: – Igen, van egy olyan *érzésem*, mintha rab lennék, de nem tudom megmagyarázni, mi okozza ezt.

– Néhány évvel ezelőtt – te bizonyára még gyermek voltál akkoriban, így nem emlékezhetsz rá – sok fiatalnak ugyanez az érzése volt ebben az országban. Tettek néhány ügyes és szervezetlen erőfeszítést arra, hogy kiszabaduljanak a rabságból, de végül kudarcot vallottak, mert képtelenek voltak megtalálni a ketrec rácsát. Ha nem tudsz rájönni, mi tart fogva, a szabadulási szándék csakhamar zavarossá és hatástalanná válik.

– Igen, ezt én is így gondolom.

Izmael bólintott.

– De ismét csak, mi köze ennek a világnak a megmentéséhez?

– A világ már nem képes sokáig fennmaradni, mivel az emberiség rabságban él.

Kell ezt magyarázni?

– Nem. Legalábbis nekem nem.

- Azt hiszem, sok olyan ember van, aki örömmel kiszabadítaná a világot a rabságból.
- Egyetértek.
- Mi tartja vissza őket, hogy ezt megtegyék?
- Nem tudom.
- Az, hogy képtelenek megtalálni a ketrec rácsát.
- Igen – mondtam. – Értem – aztán hozzátettem: – Mi a következő lépés?
- Izmael elmosolyodott. – Mivel én elmondtam neked egy olyan történetet, amely megmagyarázza idekerülésemet, te talán ugyanezt fogod tenni.
- Mire gondolsz?
- Arra, hogy talán el fogsz mondani nekem egy olyan történetet, amely megmagyarázza, *te* hogyan kerültél ide.
- Á – mondtam. – Egy pillanat türelmet.
- Amennyit csak akarsz – válaszolt higgadtan.

7

– Egyszer az egyetemen – kezdtem bele – írtam egy dolgozatot egyik filozófia órára. Nem emlékszem pontosan, mi volt a feladat – valami ismeretelméleti téma. Nagyjából a következőt írtam a dolgozatban: Képzeljétek! A náciok mégsem veszítették el a háborút. Megnyerték, és megerősödtek. Elfoglalták a világot, és megsemmisítették az utolsó zsidót, az utolsó cigányt, feketét, kelet-indiait és amerikai indiánt. Azután, mikor ezzel végeztek, elsöpörték az oroszokat és a lengyeleket, a cseheket, a morvákat és a bolgárokat, a szerbeket a horvátokat – az összes szlávot. Aztán nekiálltak a polinéziaiaknak meg a koreaiaknak, a kínaiaknak meg a japánoknak – az összes ázsiai népnek. Ez hosszú-hosszú ideig tartott, de mikor az egész véget ért, a világon mindenki száz százalékos árja volt, és mindnyájukat nagy-nagy boldogság töltötte el.

Természetesen az iskolákban használt tankönyvek nem említettek többé az árjakon kívül más fajt, más nyelet a németen kívül, más vallást a hitlerizmuson kívül vagy más politikai rendszert a nemzeti szocializmuson kívül. Nem lett volna értelme. Néhány nemzedék váltotta egymást, aztán már ha akart volna sem írhatott volna senki semmi ettől különbözőt a tankönyvekbe, mert nem *ismertek* semmi mást.

Egy napon a tokiói Új Heidelberg Egyetemen két fiatal diák beszélgetett. Jóképűek voltak mindketten, ahogy az az árjaktól megszokott, de egyikük mintha kissé zaklatottnak és boldogtalannak látszott volna. Ő volt Kurt. A barátja kérdezte: „Mi a baj, Kurt? Miért vagy ilyen rosszkedvű mostanában?” „Megmondom neked, Hans.” – válaszolta Kurt – „Van valami, ami zavar – még hozzá mélységesen zavar engem. Nem tudok megszabadulni attól az örült érzéstől, hogy valami apróságban *hazudnak* nekünk.”

És így végződött a dolgozat.

Izmael elgondolkodva bólintott. – És a tanárodnak mi volt a véleménye erről?

– Azt akarta tudni, hogy nekem is van-e egy ugyanolyan örült érzésem, mint Kurtnak. Mikor igennel feleltem, azt akarta tudni, szerintem mi ez az apróság, amiben hazudnak nekünk. Nem válaszolhattam mást: „Honnan tudnám? Semmivel sem vagyok jobb helyzetben, mint Kurt.” Persze azt hitte, nem mondom komolyan. Azt gondolta, ez csak egy ismeretelméleti feladat.

- És te még most is azon töprengsz, hogy hazudtak-e nektek?
- Igen, de nem olyan elkeseredetten, ahogy akkor tettem.
- Nem olyan elkeseredetten? Miért nem?

– Mert rájöttem, hogy gyakorlati szempontból ez semmi különbséget nem jelent. Ha hazudnak nekünk, ha nem, így is, úgy is fel kell kelnünk, és munkába kell mennünk, ki kell fizetnünk a számlákat meg az összes többit.

– Kivéve, persze, ha *mindnyájan* gyanítani kezditek, hogy hazudnak nektek – és *mindnyájan* rájöttök, mi ez a hazugság.

– Mire gondolsz?

– Ha te egyedül jössz rá, mi a hazugság, akkor valószínűleg igazad van – az nem jelentene nagy különbséget. De ha *mindnyájan* rájöttök, akkor az feltehetőleg nagyon nagy különbséget jelenthetne.

– Ez igaz.

– Hát akkor ez az, amiben reménykednünk kell.

Kérdeztem, mit ért ez alatt, de ő felemelte szőrös, fekete kezét, és csak ennyit szólt:

– Holnap.

8

Aznap este sétálni mentem. Ritkán sétálok kizárólag a séta kedvéért. A lakásomban megmagyarázhatatlanul nyugtalannak éreztem magam. Beszélgetnem kellett valakivel, bizonyosságot kellett szereznem. Vagy talán a bűnömet kellett meggyóntnom: megint eretnek gondolataim voltak a világ megmentéséről. Vagy ezek egyike sem – attól tartottam, hogy álmodom. Valóban, a nap eseményeit átgondolva valószínűnek tűnt, hogy álmodom. Néha repülök álmomban, és ilyenkor mindig fellélegzek magamban: „Végre – ez a *valóságban* történik és nem álomban!”

Akárhogy is, beszélgetnem kellett valakivel, és egyedül voltam. Megszokott állapot ez nálam, így választottam – legalábbis ezzel áltatom magam. A pusztaság ismeretsége nem elégít ki, és kevesen hajlandóak elfogadni az általam elképzelt barátság terheit és kockázatait.

Az emberek azt tartják rólam, hogy keserű és embergyűlölő vagyok, s én úgy vélem, valószínűleg igazuk van. Bármiféle érv, bármely tárgyban mindig is időpocsékolásnak tűnt számomra.

Másnap reggel felébredtem és arra gondoltam: „Akkor is, *lehet*, hogy álom volt. Az ember alhat álmában, még álmodhat is álmában.” Ahogy a reggelikészítés, az evés és a mosogatás mozdulatait végeztem, vadul kalapált a szívem, mintha azt mondaná: „Hogy csinálhatsz úgy, mintha nem lennél megrémülve?”

Telt az idő. Bementem autóval a városba. Az épület még mindig ott állt. A földszinten, a folyosó végén a helyiség még mindig ott volt, és még mindig nem volt zárva.

Mikor kinyitottam az ajtót, megcsapott Izmael súlyos, tömény illata. Bizonytalanul a székhez botorkáltam.

Izmael figyelmesen tanulmányozott a sötét üvegen keresztül, mintha azon töprengene, vajon elég erős vagyok-e ahhoz, hogy komoly beszélgetéssel terheljen meg. Végül mindenféle bevezetés nélkül fogott hozzá, így megértettem, hogy ez a szokásos stílusa.

KETTŐ

– Különös módon – mondta – jótevőm ébresztette fel az érdeklődésemet a rabság témája iránt, nem a saját helyzetem. Ahogy azt bizonyára tegnap már említettem, őt akkoriban a náci Németországban zajló események gyötörték.

– Igen, emlékszem.

– A tegnapi Kurtról és Hansról szóló történetedből arra következtetek, hogy az Adolf Hitler uralma alatt élt német nép életét és korát tanulmányozod.

– Tanulmányozom? Nem, én nem mennék ilyen messzire. Olvastam néhány közismert könyvet – Speer visszaemlékezéseit, *A Harmadik Birodalom tündöklése és bukása*-t és hasonlókat – és néhány tanulmányt Hitlerről.

– Ebben az esetben biztosan megérted, amit Mr. Sokolow igyekezett nekem megmutatni: nem csak a zsidók voltak rabok Hitler alatt. Rab volt az egész német nemzet, lelkes támogatóit is beleértve. Néhányan irtóztak attól, amit csinált, néhányan csak sodródtak vele, amennyire tőlük tellett, néhányan pedig kimondottan meghíztak rajta – de mindannyian a rabjai voltak.

– Azt hiszem, értem mire gondolsz.

– Mi tartotta rabságban őket?

– Hát... a rettegés, gondolom.

Izmael megrázta a fejét. – Biztosan láttál filmeket a háború előtti gyűlésekről, ahol több százezren egyként énekelnek és éljeneznek. Nem a rettegés hozta őket az egység és a hatalom ezen ünnepeire.

– Igaz. Akkor talán Hitler személyes varázsa.

– Az kétségtelenül volt neki. De a személyes varázs csak felkelti az emberek figyelmét. Ha már rád figyelnek, akkor kell, hogy legyen valami mondanivalód számukra. És mi volt Hitler mondanivalója a német nép számára?

Ezt meggyőződés nélkül mérlegeltem néhány pillanatig. – Azt hiszem, hogy erre a kérdésre a zsidó ügynök kívül mással nem tudnék válaszolni.

– Egy történet volt a mondanivalója számukra. Egy történet, melyben az árja faj, kiváltképp Németország népét megfosztották attól a helytől, mely a világban megillette őket, megkötözték, lekötötték, megerősakolták, és korcs fajok, kommunisták meg zsidók a porba taposták. Egy történet, melyben Adolf Hitler vezetésével az árja faj letépi láncait, bosszút áll elnyomóin, megtisztítja az emberiséget mocsokaitól és elfoglalja az őt mint az összes faj urát megillető helyet.

– Valóban.

– Most talán hihetetlennek tűnik számodra, hogy egy népet ilyen képtelenség rabul ejthet, de az első világháborút követő majdnem két évtizednyi lealacsonyodás és szenvedés után ez szinte ellenállhatatlan vonzerőt gyakorolt a német népre, és nemcsak a propaganda szokásos eszközei erősítették meg, hanem egy intenzív, fiatalokat oktató és idősebbeket újraoktató program is.

– Igazad van.

– Mint mondtam, sokan voltak Németországban, akik a német faj mitológiájaként ismerték fel ezt a történetet. Mindamellet rabságban tartotta őket, mégpedig egyszerűen azért, mert a nagy többség körülöttük azt gondolta, csodálatosan hangzik, és hajlandóak voltak az életüket adni azért, hogy valóra váltsák. Érted, mire gondolok?

– Azt hiszem. Még ha valakit személy szerint nem is ejtett rabul a történet, ugyanúgy rab volt, mert a körülötte levők rabbá *tették*. Mint egy állat, mely felett átszáguldanak egy eszeveszett menekülés közben.

– Úgy van. Még ha valaki úgy is gondolta, hogy az egész örültség, játszania kellett a szerepét, el kellett foglalnia a helyét a történetben. Az egyetlen mód ennek elkerülésére az volt, ha elmenekült Németországból.

– Így igaz.

– Érted, hogy miért mondom ezt neked?
– Azt hiszem, bár nem vagyok benne biztos.
– Azért mondom ezt neked, mert a ti kultúrátokban élő emberek nagyrészt ugyanebben a helyzetben vannak. Miként a náci Németország népe, ők is egy történet rabjai.

Egy darabig pislogva ültem.

– Nem tudok ilyen történetről – mondtam végül.

– Úgy érted, hogy soha nem hallottál róla?

– Úgy van.

Izmael Bólintott. – Ez azért van, mert nem *szükséges* hallani róla. Nem szükséges megnevezni, nem szükséges beszélni róla. Mindegyikötök kívülről tudja hat-hét éves korára. Fekete és fehér, férfi és nő, gazdag és szegény, keresztény és zsidó, amerikai és orosz, norvég és kínai, mindnyájan ezt halljátok. És szüntelenül ezt halljátok, mert a propaganda minden eszköze, az oktatás minden eszköze szüntelen ontja. És minthogy szüntelen halljátok, nem figyeltek rá. Nem *szükséges* figyelni rá. Mindig jelen van, zümmögve a háttérben, tehát egyáltalán nem szükséges foglalkozni vele. Valójában azt fogod észrevenni – legalábbis kezdetben –, hogy *nehéz* foglalkozni vele. Olyan ez, mint egy soha le nem álló távoli motor zümmögése; olyan hanggá válik, melyet végül már nem is hallani többé.

– Nagyon érdekes – mondtam. – De kissé nehezen hihető.

Izmael elnéző mosollyal hunyta le a szemét. – Nem kell elhinni. Amint megismered ezt a történetet, a kultúrátokban mindenhol ezt fogod hallani, és meg leszel döbbenve, hogy az emberek körülötted nem hallják ugyanúgy, mint te, hanem minden további nélkül elfogadják.

2

– Tegnap azt mondtad nekem, hogy az az *érzésed*, rab vagy. Ez azért van, mert hatalmas a nyomás rajtad, hogy elfoglalj egy helyet abban a történetben, amit a kultúrátok a világban előad. Minden lehető módon, mindenféle szinten gyakorolják ezt a nyomást, de legalapvetőbben a következőképpen: azok, akik visszautasítják, hogy elfoglaljanak egy helyet, nem jutnak élelemhez.

– Igen, így van.

– Egy németnek, aki nem tudta rávenni magát arra, hogy kivegye a részét Hitler történetéből, egy választása maradt: elhagyhatta Németországot. Nektek nincs ilyen választási lehetőségetek. Bárhova is mentek a világban, mindenütt ugyanezt a történetet adják elő, és ha nem foglaltok el egy helyet benne, nem kaptok enni.

– Így igaz.

– Kultúra Anya azt tanítja nektek, hogy ennek így kell lennie. Néhány ezer itt-ott elszórt vademberen kívül jelenleg a Föld összes népe ezt a történetet adja elő. Ez az a történet, melynek előadására született az ember, és ebből kiindulni annyi, mint lemondani magáról az emberi fajról, vagyis annyi, mint a feledésbe enyészni. *Itt* van a ti helyetek; ha részeseivé váltok ennek a történetnek, ha kiszolgáljátok, akkor jutalmul enni kaptok. „Más megoldás” nem létezik. Kilépni ebből a történetből egyenlő a világból való eltűnéssel. Nincs kiút belőle, csakis a halálon keresztül.

– Igen, úgy tűnik.

Izmael szünetet tartott, hogy egy kicsit elgondolkodjon.

– Mindez csak bevezetése a munkánknak. Azt akartam, hogy halld, mert azt akartam, hogy legalább halvány sejtelmek legyenek arról, mibe kerülsz bele. Megtanulod megkülönböztetni a többi hangtól Kultúra Anya hangját, ahogy újra meg újra elmeséli a történetét nektek; és soha többé nem felejtöd el ezt a hangot. Akárhol is töltöd életed

hátralevő részét, arra fog csábítani, hogy így szólj a körülötted levő emberekhez: „Hogy lehet az, hogy hallgatjátok ezt a maszlagot, és nem ismeritek fel, mi is ez valójában?” Az emberek furcsán néznek majd rád, és azon fognak tűnődni, mi az ördögről beszélsz. Más szóval, ha elkísérsz beavató utamon, elidegenedsz majd a körülötted levő emberektől – a barátoktól, a családtól, a régi társaktól, mindenkitől.

– Ki fogom bírni – feleltem, és letudtam ennyivel.

3

– Az a legszívbőljövőbb és legelérhetetlenebb vágyam, hogy egyszer úgy utazzak a világokban, mint ti, szabadon és feltűnés nélkül – kilépek az utcára és leintek egy taxit, hogy vigyen ki a repülőtérre, ahol felszállok egy New York-i, londoni vagy firenzei gépre. E látomás nagy része az utazásra tett pompás előkészületekkel telik, annak mérlegelésével, hogy mit kell magammal vinnem, és mit hagyhatok nyugodtan otthon. (Na persze természetesen emberi álruhában utaznék.) Ha túl sok mindent viszek, akkor fáradtságos lesz egyik helyről a másikra vonszolni bőröndjeimet; ha viszont túl keveset, akkor örökösen meg kell szakítanom utazásomat, hogy összeszedjek bizonyos holmikát útközben – ez pedig még fáradtságosabb lesz.

– Igaz – mondtam, csak hogy jó benyomást keltsek.

– Erre való a mai nap: megpakolunk egy táskát a közös utazásunkhoz. Beledobálok néhány olyan dolgot, amik miatt nem szeretnék a későbbiek folyamán megállni, és nem akarom később felszedni őket. Jelen pillanatban ezek a dolgok keveset vagy semmit sem fognak jelenteni számodra. Épp csak futtában megmutatom neked, és aztán behajítom őket a táskába. Így rájuk ismersz majd, ha a későbbiek során kivesszem őket.

– Rendben.

– Először is, egy kis szókincsfejlesztés. Keressünk néhány nevet, hogy ne kelljen többé „a ti kultúrátok embereiről” és „az összes többi kultúra embereiről” beszélnünk. Számos nevet használtam eddigi tanítványaimmal, veled mégis két újat fogok kipróbálni. Ismered ugye a „Vedd el, vagy hagyd meg” kifejezést. Ebben az értelemben használva, van-e az *elvevők* és a *meghagyók* szavaknak valamiféle melléköngéje számodra?

– Nem értem pontosan, mire gondolsz.

– Arra gondolok, hogy ha egy csoportot Elvevőknek nevezek, egy másik csoportot pedig Meghagyóknak, akkor ez úgy hangzik-e majd, mintha az egyiket jó, a másikat pedig rossz embereknek állítanám be?

– Nem. Számomra ezek teljesen semleges hangzanak.

– Rendben. Tehát a továbbiakban a ti kultúrátok embereit Elvevőknek, minden más kultúra embereit pedig Meghagyóknak fogom nevezni.

Hümmögtem. – Van egy kis gondom.

– Mondd.

– Nem értem, hogyan foglalhatod az összes többi embert egyetlen ilyen kategóriába.

– Ti is ugyanezt teszitek, azzal a különbséggel, hogy ti két súlyosan terhelt meghatározást használtok ezek helyett a viszonylag semlegesek helyett. Ti önmagatokat *civilizáltak* hívjátok, mindenki mást pedig *primitívnek*. Egyetemesen megegyeztek ezekben a meghatározásokban, olyan értelemben, hogy a londoni, párizsi, bagdadi, szöuli, detroit-i, Buenos Aires-i, torontói emberek mind tudják azt, hogy – bármi más válassza is el őket – egységesek abban, hogy *civilizáltak*, és különböznek az egész világban elszórt kőkorszaki népektől; elgondolkodhatsz rajta, és felismerheted, hogy

bármilyen legyen is a különbség közöttük, ezek a kőkorszaki népek hasonló módon egységesek abban, hogy.

– Igen, így van.

– Könnyebb lenne neked, ha a *civilizált* és *primitív* meghatározásokat használnánk?

– Igen, talán könnyebb lenne, de csak azért, mert hozzájuk vagyok szokva. Azt hiszem, az Elvevők és Meghagyók jó lesz.

4

– Másodszor: a térkép. Nálam van. Nem kell megjegyezned az útvonalat. Más szóval, ne aggódj, ha bármelyik nap végén egyszer csak azt veszed észre, hogy egy szóra sem emlékszel abból, amit meséltem. Ez nem számít. Maga az utazás az, ami meg fog változtatni. Érted, mire gondolok?

– Nem vagyok benne egészen biztos.

Izmael gondolkodott egy pillanatig. – Felvázolok neked egy általános képet arról, hogy merre indulunk, akkor majd megérted.

– Rendben.

– Kultúra Anya – Akinek a hangja születése óta a fületekben cseng – magyarázatot adott nektek arra, hogy *hogyan lettek ilyenek a dolgok*. Jól ismeritek ezt; a kultúrákban mindenki jól ismeri. De ezt a magyarázatot nem csak úgy egyik pillanatról a másikra kaptátok meg. Soha senki nem ültetett le benneteket, és nem mondta, hogy: „Tessék, itt van, elmondom, hogyan lettek ilyenek a dolgok, tíz-tizenöt milliárd évnyi távlatból kezdve egészen mostanáig.” Inkább úgy állítottátok össze ezt a magyarázatot, akár egy mozaikot: millió információdarabból, melyeket különféle módokon mutattak meg nektek azok, akik szétosztják ezeket az információkat. Szüleitek asztalánál hallott beszélgetéseiből, a televízióban látott rajzfilmekből, a hittanórákból, a tankönyveitekből és a tanáraitoktól, a híradásokból, filmekből, regényekből, prédikációkból, színdarabokból, újságokból és sok minden másból állítottátok össze. Tudsz követni?

– Azt hiszem.

– A „*hogyan lettek ilyenek a dolgok*” kérdésre szolgáló magyarázat mindenhol ott van a kultúrákban. Mindenki ismeri, és mindenki rákérdezés nélkül elfogadja.

– Értem.

– Utazásunk során újra megvizsgálunk lényeges darabokat ebben a mozaikban. Ezeket ki fogjuk emelni a mozaikotokból, és be fogjuk őket illeszteni egy attól teljesen eltérő mozaikba: egy alapvetően eltérő magyarázatába annak, hogy *hogyan lettek ilyenek a dolgok*.

– Rendben.

– És mire végzünk, merőben új felfogásod lesz a világról, meg mindarról, ami itt történt. És a legkevésbé sem fog számítani, emlékszel-e rá, hogyan állt össze ez a felfogás. Az utazás maga fog megváltoztatni, tehát nem kell törődnöd annak az útvonalnak a megjegyzésével, amit megteszünk, hogy ezt a változást megvalósítsuk.

– Helyes. Most már értem, mire gondolsz.

5

– Harmadszor – mondta Izmael –, definíciók. Ezeknek a szavaknak különleges jelentésük lesz a beszélgetésünkben. Első definíció: *történet*. A történet az embert, a világot és az isteneket összekapcsoló forгатókönyv.

- Rendben.
- Második definíció: *előadni*. Előadni egy történetet annyit tesz, mint úgy élni, hogy valóra váltjuk azt. Más szóval előadni egy történetet annyi, mint arra törekedni, hogy az megvalósuljon. Ugye világos számodra, hogy ezt tette a német nép Hitler uralma alatt. Megpróbálták valóra váltani az Ezeréves Birodalmat. Megkísérelték megvalósítani azt a történetet, amit a vezér mesélt nekik.
- Igen.
- Harmadik definíció: *kultúra*. A kultúra egy történetet előadó nép.
- Egy történetet előadó nép. És mi a történet, még egyszer?
- Egy az embert, a világot és az isteneket összekapcsoló forgatókönyv.
- Rendben. Tehát azt mondod, hogy a kultúrámban emberei a saját történetüket adják elő az emberről, a világról és az istenekről.
- Úgy van.
- De azt még mindig nem tudom, mi ez a történet.
- Ne nyugtalankodj, meg fogod tudni. Pillanatnyilag mindössze annyit kell tudnod, hogy két alapvetően különböző történetet adtak itt elő az ember élete során. Az egyiket mintegy két-három millió évvel ezelőtt kezdték előadni azok az emberek, akikről úgy egyeztünk meg, hogy Meghagyóknak fogjuk nevezni őket, és még ma is ugyanolyan sikeresen adják elő, mint bármikor. A másikat mintegy tíz-tizenkétezer évvel ezelőtt kezdték előadni azok, akiket megegyezésünk szerint Elvevőknek fogunk nevezni; történetük kétségtelenül a katasztrófa felé halad.
- Aha – mondtam elgondolkodva.

6

- Ha Kultúra Anyának számítene az emberi történelemtől ezeket a meghatározásokat használva, az valahogy így hangzana: „A Meghagyók voltak az emberi történelem első fejezete – hosszú, eseménytelen időszak volt ez. Az ő fejezetük az emberi történelemben körülbelül tízezer évvel ezelőtt véget ért azzal, hogy a Közel-Keleten megszületett a mezőgazdaság. Ez az esemény jelezte a második fejezetet, az Elvevők idejének kezdetét. Igaz, hogy élnek még Meghagyók a világban, de ezek kortévesztettek, régimódiak – olyan emberek, akik a múltban élnek, akik egyszerűen nem veszik észre, hogy az ő fejezetük az emberi történelemben véget ért.” Ez az emberi történelem általános formája, ahogy azt a kultúrákban magyarázzák.
- Én is így gondolom.
- Ahogy majd látni fogod, amit én tanítok, az ettől teljesen különbözik. A Meghagyók nem az első fejezetei egy olyan történetnek, amelyben az Elvevők a második fejezet.
- Elmondanád ezt még egyszer?
- Másképp mondom. A Meghagyók és az Elvevők két különálló történetet adnak elő, teljesen különböző, sőt, ellentétes tételekre alapozva. Ezt a dolgot később fogjuk megvizsgálni, úgyhogy nem kell most rögtön, ebben a másodpercben megértened.
- Rendben.

7

Izmael elgondolkodva simogatta az állát. Az üveg felém eső oldaláról ebből semmit nem hallottam. Képzeletben olyan hangja volt, mint amikor kavicsot húznak egy lapátot.

– Azt hiszem, megpakoltuk a táskánkat. Mint mondtam, nem várom el tőled, hogy mindarra emlékezz, amit ma beledobáltam. Mire távozol innen, valószínűleg minden egész egyszerűen óriási zűrzavarrá fog változni.

– Azt elhiszem- mondtam meggyőződéssel.

– De ez így van rendjén. Ha holnap kihúzok valami olyasmit a táskánkból, amit ma tettem bele, akkor azt azonnal fel fogod ismerni, és csak ez számít.

– Ezt örömmel hallom.

– Ma rövidebbre fogjuk a beszélgetést. Maga az utazás holnap kezdődik. Közben a nap hátralevő részét gondolkodással töltheted, keresve azt a történetet, melyet a ti kultúrátokban élő emberek az elmúlt tízezer évben előadtak. Emlékszel rá, miről szól?

– Miről?

– A világ értelméről, az isteni szándékról a világban, és az ember rendeltetéséről.

– Tudok neked *történeteket* mesélni ezekről a dolgokról, de valamiféle *egyedülálló* történetről nincs tudomásom.

– Arról az egyedülálló történetről van szó, amit a kultúrátokban mindenki ismer és elfogad.

– Attól tartok, ez sem sokat segít.

– Talán segíteni fog, ha azt mondom neked, hogy ez egy olyan *magyarázó* történet, mint a „Hogyan lett ormánya az elefántnak?” vagy „Hogyan lett pöttyös a leopárd?”.

– Értem.

– És mit gondolsz, mit magyaráz meg ez a történet?

– Úristen, fogalmam sincs.

– Ennek világosnak kellene lennie abból, amit már elmondtam neked. Azt magyarázza meg, hogy *hogyan lettek ilyenek a dolgok*. A kezdetektől mostanáig.

– Értem – tűnődtem, és egy darabig kifelé bámultam az ablakon. – Nem tudok ilyen történetről. Mint mondtam, *történetekről* tudok, de semmiféle *egyedülálló* történetről.

Izmael egy-két percig gondolkodott. – A tegnap említett tanítványok egyike önmagára nézve kötelezőnek érezte, hogy elmagyarázza nekem, mit keres. Ez a lány azt mondta: „Miért van az, hogy senki sem izgatott? Hallom, amint az emberek a mosodában a világ végéről beszélgetnek, és semmivel sem izgatottabbak, mint ha mondjuk mosóporokat hasonlítanak össze. Az emberek az ózonréteg elvékonyodásáról és az élet megszűnéséről cserélnek véleményt. Az esőerdők kiirtásáról, mérgező szennyezésről, mely évezredekig és évmillióig érezteti hatását, fajok tucatjainak kipusztulásáról vitáznak, sőt, egyesek a fajokra tagolódás folyamatának végéről, és tökéletesen nyugodtnak látszanak.”

A következőt válaszoltam neki: „Akkor hát ez az, amit meg akarsz tudni – miért nem izgatottak az emberek a világ elpusztulása miatt?” Egy darabig gondolkodott, majd így szólt: „Nem, azt tudom, hogy miért nem izgatottak. Azért, mert elhiszik azt, amit meséltek nekik.”

– Igen? – néztem rá kérdően.

– Az embereknek mesélt történet lehetővé teszi, hogy viszonylag nyugodtan szemléljék azt a katasztrófális rombolást, amit ők maguk okoznak ezen a bolygón?

– Nem tudom.

– A történettel magyarázatot kaptak arra, hogy *hogyan lettek ilyenek a dolgok*, és ez lecsendesíti a félelmeiket. Ez a magyarázat mindenre kiterjed, beleértve az ózonréteg vékonyodását, az óceánok szennyezését, az esőerdők pusztítását, még az emberi faj kihalását is – és ez megelégedéssel tölti el őket. Vagy talán szabatosabb lenne azt mondani, hogy ez megnyugtatja őket. Minden erejüket beleadják nappal, éjszaka pedig drogokkal vagy televízióval kábítják magukat, és igyekeznek nem gondolni arra a világra, amit a gyermekeikre hagynak, hogy azok birkózzanak meg vele.

Neked is ugyanazt a magyarázatot adták arra, hogy *hogyan lettek ilyenek a dolgok*, mint mindenki másnak – de ez téged nyilván nem tölt el meglepéssel. Gyermekkorodtól fogva ezt hallod, de soha nem sikerült megemésztened. Olyan érzésed van, hogy valamit kihagytak, elkendőztek. Olyan érzésed van, hogy valamiben hazudtak nektek, és ha lehetséges, szeretnéd megtudni, hogy mi az – és éppen ezt teszed most itt, ebben a szobában.

– Hadd gondolkodjak erről egy kicsit. Azt mondod, hogy ez a magyarázó történet tartalmazza azokat a hazugságokat, amelyekről a Kurtról és Hansról szóló dolgozatomban írtam?

– Úgy van. Pontosán erről van szó.

– Ez megrémiszt. Nem ismerek semmiféle ilyen történetet. Semmiféle *egyedülálló* történetet.

– Ez egy egyedülálló, tökéletesen egységes történet. Mindössze mitológiai értelemben kell gondolkodnod.

– Micsoda?

– Természetesen a kultúrák mitológiájáról beszélek. Azt hittem ez nyilvánvaló.

– Számomra ez nem volt nyilvánvaló.

– Bármennyű történet, mely a világ értelmét, az isteni szándékot és az ember rendeltetését magyarázza, mitológia.

– Lehet, hogy ez így van, de én nem tudok semmiről, ami ehhez akár távolról is hasonlítana. Amennyire én tudom, a kultúránkban nincs semmi, amit mitológiának lehetne nevezni, hacsak nem a görög mitológiáról vagy a norvég mitológiáról, vagy valami ilyesmiről beszélsz.

– *Élő* mitológiáról beszélek. Nincs feljegyezve semmiféle könyvben – a kultúrák embereinek a gondolkodásában van feljegyezve, és az egész világon előadják; még mi is előadjuk, ahogy itt ülünk és beszélünk róla.

– Szerintem a mi kultúránkban nincs semmi ilyesmi.

Izmael kátrányfekete homloka ráncokba gyűrődött, ahogy szórakozott elkéseredettséggel nézett rám. – Ez azért van, mert úgy gondolsz a mitológiára, mint képzeletszötte mesék füzérére. A görögök nem így gondoltak a mitológiájukra. Ezt biztos észrevetted már. Ha odamentél volna Homérosz Görögországában egy emberhez, és megkérdezted volna, milyen képzeletszötte meséket mesél a gyermekeinek az istenekről és a múlt hőseiről, fogalma sem lett volna, miről beszélsz. Azt mondta volna, amit te most: „Szerintem a mi kultúránkban nincs semmi ilyesmi.” Egy norvég ugyanezt mondta volna.

– Ezt értem. De nem igazán segít.

– Rendben. Faragjuk le a feladatot szerényebb méretűre. Ennek a történetnek, mint minden történetnek, van eleje, közepe és vége. És e részek mindegyike önmagában is történet. Mielőtt holnap összejövünk, nézz utána, meg tudod-e találni a történet elejét.

– A történet elejét.

– Igen. Gondolkodj... antropológiai értelemben.

Nevettem. – Az meg mit jelent?

– Ha egy olyan antropológus lennél, aki az ausztráliai alawa bennszülöttek által előadott történet után kutat, azt várnád, hogy hallasz egy olyan történetet, aminek van eleje, közepe és vége.

– Igen.

– És mit várnál, mi a történet eleje?

– Fogalmam sincs.

– Dehogynincs. Csak megjátsszod a tudatlant.

– Ültem ott egy percig, igyekeztem kevésbé ostobának tűnni. – Azt hiszem, azt várnám, hogy a teremtésmítoszuk az – mondtam végül.

– Hát persze.

– De nem értem, hogyan segít ez rajtam.

– Akkor majd én megfejtetem neked. A kultúrák teremtésmítoszáát keresed.

Rosszat sejtve bámultam rá. – Nekünk *nincs* teremtésmítoszunk – szögeztem le. –
Ez bizonyos.

HÁROM

1

- Ez mi? – kérdeztem másnap, amikor megláttam a székem karfáján levő tárgyat.
- Na mit gondolsz?
- Magnó.
- Pontosan.
- Jó, de miért van itt?
- Hogy rögzítsük az utókor számára egy halálra ítélt kultúra különös népmeséit, melyeket te fogsz nekem elmesélni.
- Nevettem és leültem.
- Attól tartok, hogy mind ez ideig még nem találtam egyetlen olyan különös népmesét sem, amit neked elmesélhetnék.
- A javaslatom tehát nem hozott eredményt?
- Nekünk nincs teremtésmítoszunk – mondtam ismét. – Hacsak nem a Teremtés Könyvében levőről beszélsz.
- Ne légy nevetséges. Ha egy nyolcadik osztályban tanító tanár arra kérne, magyarázd meg, hogyan kezdődött ez az egész, felolvasnád az osztálynak a Teremtés Könyve első fejezetét?
- Nem, biztosan nem.
- Akkor mit mondanál nekik?
- Tudnék valamit mondani, de az biztosan nem mítosz lenne.
- Te természetesen nem tartanád mítosznak. Egyik teremtéstörténet sem mítosz a mesélők szemében. Az egyszerűen a történet.
- Rendben, de az a történet, amelyikről én beszélek, határozottan nem mítosz. Bizonyos részei még kérdésesek, azt hiszem, és lehet, hogy későbbi kutatások felülbírálják helyenként. De az bizonyos, hogy nem mítosz.
- Kapcsold be a magnót, és láss hozzá. Akkor majd kiderül.
- Szemrehányóan néztem rá.
- Úgy érted, hogy tényleg azt akarod, hogy...
- Úgy van. Azt akarom, hogy mondd el a történetet.
- Nem tudom csak úgy egyszerűen elhadarni. Időre van szükségem.
- Rengeteg időnk van. Kilencven perces a kazetta.
- Sőhajtottam, bekapcsoltam a magnót, és megadóan becsuktam a szememet.

2

- Az egész valamikor nagyon régen, tíz-tizenöt milliárd évvel ezelőtt kezdődött – fogtam hozzá néhány perc múlva. – Nem tudom pontosan, melyik elméletet tartják most éppen elfogadhatóbbnak, a stacionáriust vagy az ősröbbanást, lényeg az, hogy a világegyetem mindkettő esetében hosszú idővel ezelőtt keletkezett.
- Ennél a pontnál kinyitottam a szememet, és fürkészően tekintettem Izmaelre.
- Ennyi? Ez a történet? – nézett vissza.
- Nem, csak megakadtam – becsuktam a szememet, és újból nekiláttam. – Azután pedig, nem is tudom – azt hiszem, olyan hat-hét milliárd évvel ezelőtt –, megszületett a mi naprendszerünk... Van egy kép a fejemben valami gyermekkori enciklopédiából, pacák kilövelléséről, vagy pacák összenövéséről... és ezek voltak a bolygók. Az elkövetkező néhány milliárd év folyamán ezek lassan lehültek és megszilárdultak... Nos, lássuk csak. Az élet az ósóceánjaink vegyi levesében jelent meg, körülbelül – ötmilliárd évvel ezelőtt?
- Három és fél, négy.

– Jó. A baktériumok és a mikroorganizmusok magasabb, összetettebb formákba fejlődtek, és ezek pedig még összetettebb formákba. Az élet fokozatosan kiterjedt a szárazföldre. Nem is tudom... Nyálkák az óceánok szélén... kétéltűek. A kétéltűek a szárazföld belseje felé mozogtak, hüllőkké fejlődtek. A hüllők meg emlősökké. Ez mikor? Egymilliárd évvel ezelőtt volt?

– Körülbelül negyedmilliárd évvel ezelőtt.

– Köszönöm. Akárhogy is, az emlősök... vagyis inkább a parányok kis mélyedésekben – a bokrok alatt, a fában... Igen, a fában élő parányokból lettek a főemlősök. Aztán nem is tudom – talán tíz-tizenöt millió évvel ezelőtt – a főemlősök egyik ága lejött a fáról és... – kifulladtam.

– Ez nem vizsga – biztatott Izmael. – Elég, ha nagyjából felvázolod – csak magát a történetet, ahogy az általánosan ismert, ahogy azt a buszsofőrök, a napszámosok és a szenátorok ismerik.

– Jó, jó – mondtam. – Nos, egyik dolog a másikhoz vezetett. Fajok követték egymást, és végül megjelent az ember. Ez mennyi? Hárommillió évvel ezelőtt volt?

– A három egész megbízhatónak tűnik.

– Akkor jó.

– Ennyi?

– Ennyi, nagy vonalakban.

– A teremtés története, ahogy azt a ti kultúrátokban mesélik.

– Úgy van. Jelenlegi tudásunk legjava szerint.

Izmael bólintott, és szólt, hogy kapcsoljam ki a magnót. Aztán hátradőlt egy sóhajjal, mely az üvegen keresztül úgy hangzott, mint egy távoli vulkán, összekulcsolta kezeit a pocakján, és hosszan, kifürkészhetetlenül nézett rám.

– És te, aki értelmes és viszonylag tanult ember vagy, el akarod hitetni velem, hogy ez nem mítosz.

– Mi a mitikus benne?

– Nem azt mondtam, hogy van *benne* valami mitikus. Azt mondtam, hogy ez mítosz.

– Akkor talán az nem világos, hogy mit értesz te mítosz alatt – nevettem idegesen.

– Semmi olyasmit, amit te nem. Hétköznapi értelemben használom a szót.

– Akkor ez nem mítosz.

– Márpedig ez mítosz. Hallgasd meg!

Izmael utasított, hogy pörgessem az elejére a szalagot, és játsszam vissza.

Miután meghallgattam, a látszat kedvéért elgondolkodva ültem egy-két percig.

– Ez nem mítosz. Leírhatnád egy nyolcadik osztályos környezetismeret-tankönyvben, és nem hinném, hogy lenne olyan tantestület, amelyik belekötne – a kreacionistákat, az isteni teremtés hívőit leszámítva – tettem hozzá aztán.

– Teljes szívemből egyetértek. Mondtam, hogy ez a történet mindenhol ott van a kultúrátokban, nem? A gyerekek sok forrásból szedik össze, többek között a környezetismeret-tankönyvekből.

– Akkor te miről beszélsz? Azt próbálsz bemesélni nekem, hogy ez nem egy tényeken alapuló beszámoló?

– Természetesen tele van tényekkel, de azok elrendezése tisztán mitikus.

– Nem tudom, mire gondolsz.

– Nyilván kikapcsoltad az agyadat. Kultúra Anya álomba ringatott.

Keményen néztem rá. – Azt mondod, hogy az evolúció mítosz?

– Nem.

– Azt mondod, hogy az ember nem fejlődött ki?

– Nem.

– Akkor mi az?

Izmael mosolyogva nézett rám, majd vállat vont. Aztán meg felhúzta a szemöldökét.

Bámultam rá, és arra gondoltam: *egy gorilla ugrat engem*. Ez sem segített.

– Játszd le újra – mondta.

Mikor véget ért, felsóhajtottam: – Rendben van, hallottam egy dolgot, azt a szót, hogy *megjelent*. Azt mondtam, hogy végül *megjelent* az ember. Ez az?

– Nem, semmi köze ehhez. Nem egy szón csámcsogok. A szövegkörnyezetből világos volt, hogy a *megjelent* szó mindössze a *kifejlődött* szinonimája.

– Akkor mi a fene az?

– Úgy látszik, tényleg nem gondolkodsz. Elmeséltél egy történetet, amit ezerszer hallottál, és most Kultúra Anyára hallgatsz, amint a füledbe mormolja: „Nem, nem, gyermeke, nincs min gondolkodni, nincs miért aggódni, ne izgasd magad, ne hallgass arra a csúnya állatra, ez nem mítosz, semmi sem mítosz, amit én mesélek neked, tehát nincs min gondolkodni, nincs miért aggódni, csakis az én hangomra figyelj, és aludj el, aludj el, aludj el...”

Egy ideig harapdáltam az ajkamat, aztán így szóltam: – Ez nem segít.

– Rendben – mondta. – Akkor elmesélem neked az egyik történetemet, az talán segíteni fog. – Megrágcsált egy leveles vesszőt, becsukta a szemét és nekilátott.

3

Ez a történet félmilliárd évvel, elképzelhetetlenül hosszú idővel ezelőtt játszódik – kezdte Izmael –, amikor is ez a bolygó mégcsak nem is hasonlított mostani alakjára. A földön egyáltalán nem mozgott semmi, csak a szél és a kavargó por. Egyetlen fűszál sem hullámozott a szélben, egyetlen tücsök sem ciripelt, egyetlen madár sem szárnyalt az égen. Mindezek a dolgok több tízmillió évnnyire voltak a jövőben. Még a tengerek is hátborzongatóan nyugodtan és csendesen szunnyadtak, mivel a gerincesek is csak több tízmillió évvel később jelentek meg.

De persze egy antropológus azért volt kéznél. Miféle világ lenne ez antropológus nélkül. Ő azonban nagyon levert és kiábrándult volt, mivel már mindenütt megfordult a bolygón, keresve valakit, akivel elbeszélgethet, mégis a hátizsákjában minden szalag végtelenül üres volt. Hanem egy napon, amikor az óceán partján búslakodott magában, meglátott valamit, ami élőlénynek tűnt a sekély, part menti vízben. Bár nem lehetett különösebben hencegni vele, mindössze egy vízenyős paca volt, mégis az egyetlen értelmes dolog, amit eddigi barangolásai során látott, így hát odagázolt a vízben, ahol felmerülni látta a hullámokból.

Udvariasan üdvözölte a lényt, az viszonzta az üdvözlést, és hamarosan jó barátok lettek. Az antropológus elmagyarázta, amennyire tudta, hogy ő életmódokat meg szokásokat tanulmányoz, és ilyenfajta tájékoztatást kért új barátjától, amit az készségesen a rendelkezésére bocsátott.

– Most pedig – szólt végül az antropológus –, szeretnék szalagra rögzíteni a saját szavaiddal néhányat azok közül a történetek közül, amiket ti egymás közt meséltek.

– Történetek? – csodálkozott el a másik.

– Tudod, mint mondjuk a teremtésmítoszokat, ha van nektek ilyen egyáltalán.

– Mi az a teremtésmítosz? – kérdezte a lény.

– Ó, hát tudod – felelt az antropológus –, az a képzeletszötte mese, amit a gyermekeiteknek meséltek a világ eredetéről.

Nos, ekkor a lény felháborodottan kihúzta magát – már amennyire egy vízenyős paca erre képes –, és azt válaszolta, hogy az ő népe ilyen képzeletszötte mesével nem rendelkezik.

– Akkor hát nincs magyarázatotok a teremtésre?

– Hogyne lenne magyarázatunk a teremtésre – csattant fel a másik. – De az határozottan nem *mítosz*.

– Ó, hát persze, hogy nem – mondta az antropológus, végre visszaemlékezve arra, amit tanult. – Borzasztóan hálás leszek, ha ezt megosztod velem.

– Nagyon jó – nyugodott meg a lény. – De szeretném, ha megértenéd, hogy miként ti is, mi is szigorúan racionális nép vagyunk, akik nem fogadunk el semmit, ami nem megfigyeléseken, logikán és tudományos módszereken alapszik.

– Persze, persze – helyeselt az antropológus.

Így hát a lény végül belekezdett a történetébe. – A világegyetem – mondta – hosszú-hosszú idővel ezelőtt született, talán tíz-tizenöt milliárd évvel ezelőtt. A mi naprendszerünk – ez a csillag, ez a bolygó meg az összes többi – mintegy két-három milliárd évvel ezelőtt jöhetett létre. Hosszú ideig egyáltalán semmi sem élt itt. De akkor, olyan egymilliárd év elteltével megjelent az élet.

– Elnézést – szólt közbe az antropológus. – Azt mondod, hogy megjelent az élet. Hol történt ez a mítoszotok – mármint hogy a tudományos magyarázatotok szerint?

A lényt, úgy tűnt, zavarba ejti a kérdés, és levendulaszínűvé változott.

– Úgy érted, hogy pontosan mely helyen?

– Nem. Úgy értem, hogy a földön történt-e, vagy a tengerben?

– Föld? – kérdezte a másik. – Mi az a föld?

– Ó, hát tudod – mondta a férfi a part felé intve –, a talaj meg a sziklák felülete, ami arra messze kezdődik.

A lény az elképedéstől a levendula mélyebb árnyalatára változott: – El nem tudom képzelni, miről karattyolsz. A talaj meg a sziklák arrafelé egyszerűen annak a hatalmas edénynek a peremei, mely a tengert tartja.

– Ó, igen – helyeselt az antropológus –, értem, mire gondolsz. Tökéletesen. Folytasd.

– Nagyon jó – felelt a másik. – Sok millió évszázadig a világ élete pusztán a vegyi levesben tehetetlenül lebegő mikroorganizmusokból állt. De lassacskán összetettebb formák jelentek meg: egysejtű élőlények, nyálkák, algák, polipok és így tovább.

– Hanem végül – szólt a lény ismét, megváltoztatva színét immár rózsaszínűre a büszkeségtől, ahogy a története tetőpontjához érkezett –, hanem végül *megjelent a medúza!*

4

Néhány másodpercre elakadt a szavam. Elöntöttek a zavart düh hullámai. Majd felháborodva kiáltottam fel: – Ez nem tisztességes.

– Mire gondolsz?

– Nem tudom pontosan, mire gondolok. Rámutatnál valamire, de nem tudom, mi az.

– Nem tudod?

– Nem én.

– Mire gondolt a medúza, amikor azt mondta: „Hanem végül megjelent a medúza?”

– Arra gondolt... hogy ez az, amihez az egész elvezetett. Ez az, amihez a teremtés tíz-tizenöt milliárd éve elvezetett: a medúza.

– Egyetértek. És a *ti* teremtésmagyarázatotok miért nem a medúza megjelenésével ér véget?

Azt hiszem, kuncogtam.

– Mert jöttek még mások a medúza után.

– Úgy van. A teremtés nem ért véget a medúzával. Jöttek még a gerincesek, a kétéltűek, a hüllők, az emlősök, na és persze végül az ember. S így a ti teremtésmagyarázatotok úgy ér véget, hogy: „És végül megjelent az ember.”

– Igen.

– Mit akar ez jelenteni?

– Azt jelenti, hogy nem jött már semmi más. Azt jelenti, hogy a teremtés elérkezett egy végponthoz.

– Ez az, amihez az egész elvezetett.

– Igen.

– Persze. Ezt a ti kultúrátkban mindenki tudja. A csúcst az ember testesíti meg. Az ember a tetőpontja a teremtés egész kozmikus drámájának.

Ismét csak helyeseltém.

– Amikor az ember végül megjelent, a teremtés végponthoz érkezett, mert elérte a célját. Nem maradt semmi más teremtenivaló.

– Úgy tűnik, ez a kimondatlan feltevés.

– Ez bizonyára nem is mindig kimondatlan. A kultúrátk vallásai sokat beszélnek erről. Az ember a teremtés végeredménye. Az ember az a lény, akiért minden mást teremtettek: ezt a világot, ezt a naprendszert, ezt a tejútrendszert, magát a világegyetemet.

– Igaz.

– A kultúrátkban mindenki tudja, hogy a világot nem a medúzákért, a lazacokért, nem is a sárkánygyíkokért vagy a gorillákért teremtették, hanem az emberért.

– Úgy van.

Izmael gúnyosan meredt rám.

– És ez nem mitológia.

– Hát... a tények azok tények.

– Bizonyára. A tények azok tények, még ha mitológiába is vannak foglalva. De mi a helyzet a többivel? A teremtés egész kozmikus folyamata véget ért hárommillió évvel ezelőtt, éppen itt, ezen a kis bolygón, az ember megjelenésével?

– Nem.

– Véget ért-e akár csak a teremtés földi folyamata is hárommillió évvel ezelőtt az ember megjelenésével? Az evolúció csikorogva végállomásához érkezett, csak mert megjött az ember?

– Nem, természetesen nem.

– Akkor miért mondtad így?

– Azt hiszem, azért mondtam így, mert így mesélik.

– Így mesélik az Elvevők között. Természetesen nem csak így lehet mesélni.

– Rendben, most már értem. Te hogyan mesélnéd?

Az ablakon kívüli világ felé bólintott.

– Látod-e bárhol a világegyetemben a legcsekélyebb bizonyítékát annak, hogy a teremtés véget ért az ember megszületésével? Látod-e bárhol odakinn a legcsekélyebb bizonyítékát annak, hogy az ember volt az a csúcspont, melyre a teremtés a kezdetektől fogva törekedett?

– Nem. Még csak elképzelni sem tudom, hogyan nézne ki egy ilyen bizonyíték.

– Ennek nyilvánvalónak kellene lennie. Ha az asztrofizikusok azt jelentették volna, hogy a világegyetem alapvető teremtő folyamatai végállomáshoz érkeztek ötmilliárd évvel ezelőtt, amikor a mi naprendszerünk megjelent, az legalább valamiféle alátámasztást adna ennek az elképzelésnek.

– Igen, értem mire gondolsz.

– Vagy ha a biológusok és az őslénytani kutatói azt jelenthették volna, hogy a fajokra tagozódási folyamat megállóhoz érkezett hárommillió évvel ezelőtt, az szintén sokatmondó lenne.

Bólintottam.

– De tudod jól, hogy ezek közül a dolgok közül valójában egyik sem történt meg. Messze nem. A világegyetem ugyanúgy működött tovább, ahogy korábban, s ez a bolygó úgyszintén. Az ember megjelenése nem okozott nagyobb kavardást, mint a medúzáé.

– Tökéletesen igaz.

Izmael a magnó felé intett.

– Szóval mit kezdünk azzal a történettel, amit te meséltél?

– Mítosz. Bármennyire is hihetetlen, de mítosz – mosolyodtam el bánatosan.

5

– Tegnap azt mondtam neked, az a történet, amit a kultúrákban előadnak, a világ értelméről, az isteni szándékról a világban és az ember rendeltetéséről szól.

– Igen.

– És a történet első része szerint mi a világ értelme?

Ezen gondolkoztam egy pillanatig. – Nem teljesen értem, hogyan magyarázza ez a világ értelmét.

– Valahol a történeted közepe táján, a figyelem gyújtópontja a tág világegyetemről erre az egy bolygóra váltott át. Miért?

– Mert ez az egy bolygó rendeltetett arra, hogy az ember szülőhelye legyen.

– Persze. Ahogy te meséled, az ember születése központi esemény – valójában *a* központi esemény – volt magának a kozmosznak a történetében. Az ember megszületésétől fogva a világegyetem többi része nem érdekes többé, megszűnik részt venni a kibontakozó drámában. Ehhez elég egyedül a Föld; ez az ember szülőhelye és otthona, és ez a Föld értelme. Az Elvevők egyfajta emberi életet tápláló rendszernek tekintik a világot, olyan gépnek, melyet emberi élet előállítására és fenntartására terveztek.

– Igen, ez így van.

– Ahogy a történetet mesélted, természetesen kihagytad az istenek bármiféle említését, mert nem akartad, hogy mitológiával szennyeződjön be. Mivel mitológiai jellege most megállapítást nyert, nem kell többé emiatt aggódnod. Feltéve, hogy van valamiféle isteni érdek a teremtés mögött, mit tudsz mondani az isteni szándékról?

– Hát alapvetően azt, hogy mikor elkezdték, az ember volt a fejükben. Úgy teremtették meg a világegyetemet, hogy a tejútrendszerünk benne lehessen. Úgy teremtették meg a tejútrendszert, hogy a naprendszerünk benne lehessen. Úgy teremtették meg a naprendszerünket, hogy a bolygónk benne lehessen. És úgy teremtették meg a bolygónkat, hogy mi benne lehessünk. Az egészet úgy teremtették meg, hogy az ember lába alatt legyen egy talpalatnyi föld.

– És általánosságban így értelmezik ezt a kultúrákban – legalábbis azok, akik úgy gondolják, hogy a világegyetem az isteni szándék kinyilatkoztatása.

– Igen.

– Nyilván, mivel az egész világegyetem úgy lett megteremtve, hogy az embert meg lehessen teremteni, az ember az istenek számára hatalmas jelentőséggel bíró teremtmény kell hogy legyen. Ez a része a történetnek azonban nem utal a feléje irányuló szándékukra. Bizonyára van valami különleges sors az istenek fejében a számára, de erre itt nem derül fény.

– Való igaz.

– Minden történet egy alaptételből indul ki, ennek az alaptételnek a *kidolgozása*. Biztos vagyok benne, hogy ezt tudod, hiszen író vagy.

– Így igaz.

– Rá fogsz ismerni a következőre: *Egymással vetekedő családok gyermekei egymásba szeretnek*.

– Úgy van. Rómeó és Júlia.

– Annak a történetnek is, melyet az Elvevők adnak elő a világban, van egy alaptétele, amit a történetnek abba a részébe foglaltak bele, amit ma elmeséltél nekem. Ki tudod-e találni, mi ez?

Becsuktam a szemem, és úgy tettem, mintha keményen gondolkodnék, bár valójában tudtam, nincs esélyem.

– Sajnos nem értem.

– Annak a történetnek, amit a Meghagyók adtak elő a világban, teljesen más az alaptétele, és ezt te most még nem vagy képes felfedni. A saját történetek alaptételét viszont meg kellene tudnod határozni. Ez egy nagyon egyszerű elképzelés és az egész emberi történelemben a legerősebb. Nem szükségszerűen a legelőnyösebb, de bizonyos, hogy a legerősebb. Az egész történelmek, minden csodájával és katasztrófájával együtt ennek az alaptételnek a kidolgozása.

– El nem tudom képzelni, mire célzol.

– Gondolkodj... Nézd, a világot nem a medúzákért teremtették, ugye?

– Nem.

– Nem a békákért, gyíkokért vagy a nyulakért.

– Nem.

– Hát persze, hogy nem. A világot az emberért teremtették.

– Így van.

– Ezt a kultúrákban élő emberek mindegyike tudja, nem? Még az ateisták is, akik esküsznek arra, hogy nincs isten, még ők is tudják azt, hogy a világot az emberért teremtették.

– Hogyne.

– Rendben. Ez a ti történetek alaptétele: *A világot az emberért teremtették*.

– Ezt nem teljesen értem. Nem látom be, hogy ez miért alaptétel.

– A kultúrák emberei *tették* azzá – alaptételnek *tekintették*. Így szóltak: *Mi van akkor, ha a világot értünk teremtették?* Gondolkodj el annak a következményeiről, ha ezt tekintitek alaptételnek: *ha a világot értetek teremtették, akkor mi van?*

– Most már értem végre. Ha a világot értünk, emberekért teremtették, akkor az a *miénk*, és azt tehetünk vele, amit csak akarunk.

– Pontosan. Ez történt itt az utóbbi tízezer évben – azt tettetek a világgal, amit csak akartatok. És természetesen ti továbbra is ugyanazt szándékoztok tenni vele, amit csak akartok, mert ez az egész átkozott mindenség *hozzátok tartozik*.

– Igen – helyeseltem, és gondolkodtam egy másodpercig. – az az igazság, hogy ez egészen elképesztő. Arra gondolok, hogy ezt naponta ötvenszer hallani. Az emberek a *mi* környezetünkről, a *mi* tengereinkről, a *mi* naprendszerünkről beszélnek. Sőt, a *mi vadvilágunkról* is hallottam embereket beszélni.

– És te csak tegnap biztosítottál engem teljes meggyőződéssel arról, hogy nincs semmi a kultúrákban, ami akárcsak távolról is hasonlítana mitológiára.

– Igen, így volt.

Izmael tovább bámult rám mogorván.

– Nem volt igazam – mondtam beismerően. – Mit akarsz még?

– Megdöbbenést – felelte.

Bólintottam.

– Meg vagyok döbbenve. Csak erősen uralkodom magamon.

– Akkor kellett volna találkozunk, amikor tizenhét éves voltál.

Vállrándítással jeleztem, hogy bárcsak úgy lett volna.

7

– Tegnap arról beszélgettünk, hogy a történetek magyarázatot ad nektek arra, hogy *hogyan lettek ilyenek a dolgok*.

– Igen, emlékszem.

– Mivel járult hozzá a történetnek ez az első része ehhez a magyarázathoz?

– Úgy érted, hogy... mivel járult ez hozzá annak magyarázatához, hogy hogyan lettek olyanok a dolgok, amilyenek most?

– Úgy van.

– Így kapásból nem látom be, hogyan járul hozzá *egyáltalán*.

– Gondolkodj! Ilyenek lettek volna-e a dolgok, ha a világot a medúzáért teremtették volna?

– Nem, nem ilyenek.

– Nyilván nem – erősítette meg Izmael. – Ha a világot a medúzáért teremtették volna, a dolgok teljesen másilyenek lennének.

– Úgy van. De nem a medúzáért teremtették, hanem az emberért.

– És ez részben magyarázza, hogy *hogyan lettek ilyenek a dolgok*.

– Bizony. Ez egyfajta alattomos módja annak, hogy mindenért az isteneket hibáztatjuk. Ha a medúzáért teremtették volna a világot, akkor ebből az egészből semmi sem történt volna meg.

– Pontosan így van – mondta Izmael. – Kezded megérteni az elgondolást.

8

– Van most valamiféle elképzelésed arról, hol találhatod meg ennek a történetnek a többi részét – a közepét és a végét?

Ezen gondolkoztam valamennyit. – Megnézem a *Nová**-t a tévében, azt hiszem.

– Miért?

– Azt hiszem, hogy ha a Nova a teremtés történetét mutatja be, akkor az a történet lenne a vázlat, amit ma elmeséltem. Most mindössze annyit kell tennem, hogy kitalálom, hogyan csinálnák ők a többi.

– Akkor ez a következő feladatod. Holnap hallani akarom a történet közepét.

* Népszerű tudományos ismeretterjesztő televízióműsor az USA-ban – a fordító.

NÉGY

– Azt hiszem, összehoztam a történet közepét és végét – szoltam Izmaelhez másnap reggel.

Bólintott, és elindította a magnót.

– A következő alaptételből indultam ki: a világot az emberért teremtették. Aztán feltettem a kérdést, hogyan írnám meg a történetet leírásként a *Nova* számára. Ez lett belőle: A világot az emberért teremtették, de hosszú-hosszú idejébe telt, míg erre ráébredt. Majd' hárommillió évig úgy élt, mintha a világot a medúzáért teremtették volna. Vagyis mintha épp olyan lenne, mint bármely más lény; akárha oroszlán vagy kenguru lenne.

– Mit jelent oroszlánként vagy kenguruként élni?

– Azt hogy... a világ szeszélyeinek kiszolgáltatva élsz. Vagyis semmilyen hatalommal nem rendelkezel a környezeted felett.

– Értem. Folytasd.

– Ilyen körülmények között az ember nem lehetett igazán ember. Nem tudott igazán emberi életmódot kialakítani – jellegzetesen emberit. Így léte korai szakaszai folyamán – valójában élete nagyobb részében – az ember csak téblábolt, nem jutott sehova, nem csinált semmit.

Meg kellett oldania egy kulcsfontosságú problémát. Elég sokáig tartott, míg rájöttem, mi is volt ez a probléma. Az ember semmire nem juthatott, amíg oroszlánként vagy kenguruként élt... Annak érdekében, hogy bármit is véghezviessen, az embernek le kellett telepednie egy helyen, ahol – úgymond – munkához láthatott. Lehetetlen volt számára egy bizonyos pontot túljutni kinn a szabadban, vadászó-gyűjtögetőként élve, mikor élelmét keresve folyton egyik helyről a másikra költözött. Hogy túljusson e holtpontra, le kellett telepednie, állandó kiindulási pontra kellett szert tennie, ahonnan elkezdhethi irányítani a környezetét.

Na de miért nem tette ezt? Mi akadályozta őt abban, hogy megtegye? Az a tény, hogy néhány hétnél hosszabb időre letelepedve egy helyen biztos éhen halt volna. Vadászó-gyűjtögetőként egyszerűen kifosztaná a helyet – semmi vadászni- vagy gyűjtögetnivaló nem maradna számára. A letelepedés érdekében az embernek meg kellett tanulnia egy alapvető bánásmódot. Meg kellett tanulnia, hogyan bánjon úgy a környezetével, hogy mindig legyen élelme, hogy táplálékkészlete ne merüljön ki. Úgy kellett bánnia vele, hogy az *több emberi élelmet* termeljen. Más szóval, mezőgazdásszá kellett válnia.

Ez volt a fordulópont. A világot az emberért teremtették, de ő képtelen volt azt birtokba venni, míg ezt a problémát meg nem oldotta. És végül tízezer évvel ezelőtt megoldotta, valahol ott a Termékeny Félholdban. Ez nagyon nagy pillanat volt – eddig a pontig az emberi történelemben a legnagyobb. Az ember végre megszabadult mindattól a kötöttségtől... A vadászó-gyűjtögető élet korlátai az embert hárommillió évig tartották irányításuk alatt. A mezőgazdasággal ezek a korlátok eltűntek, és az ember üstökösként emelkedett. A letelepedés létrehozta a munkamegosztást. A munkamegosztás életre hívta a technikát. A technika megjelenésével megszületett az ipar és a kereskedelem. Az ipar és a kereskedelem nyomában a matematika, az írásbeliség, a tudomány és még folytathatnám. Végül az egész folyamat mozgásba lendült, a többi pedig, mint mondják, történelem.

És ez a történet közepe.

– Nagyon hatásos – nézett rám Izmael. – Biztosan rájöttél, hogy a „nagy pillanat”, amit épp az imént írtál le, valójában nem más, mint a kultúrák születése.

– Igen.

– Fontos lenne azonban rámutatni, hogy az az elmélet, miszerint a mezőgazdaság egyetlen kiindulási pontból terjedt el a világban, határozottan régimódi. ugyanakkor mégis a Termékeny Félhold marad a mezőgazdaság *mesebeli* szülőhelye, legalábbis a nyugati kultúrákban, és ennek különleges jelentősége van, amit majd a későbbiek folyamán vizsgálunk meg.

– Rendben.

– A történet tegnapi része felfedte a világ értelmét, ahogy azt az Elvevők között felfogják: a világ egy emberi életet tápláló rendszer, olyan gép, melyet emberi élet előállítására és fenntartására terveztek.

– Igen.

– Úgy tűnik, a történet mai része az ember rendeltetéséről szól. Nyilván nem az volt a rendeltetése, hogy úgy éljen, mint egy oroszlan vagy egy kenguru.

– Így van.

– Akkor hát mi az ember rendeltetése?

Egy pillanatra elakadtam. – Nos. Az ember rendeltetése... nagy dolgokat elérni és véghezvinni.

– Ahogy az Elvevőknél az közismert, az ember rendeltetése ennél jobban meg van határozva.

– Nos, azt hiszem, azt lehetne mondani, hogy a rendeltetése civilizációt építeni.

– Gondolkodj mitológiai értelemben!

– Attól tartok, nem tudom, hogyan kell azt csinálni.

– Bemutatom. Figyelj!

Figyeltem.

– Amint azt tegnap láttuk, a teremtés nem volt teljes a medúzák megjelenésével, vagy a kételtűekével, vagy a hullókével, sőt, még akkor sem, amikor az emlősök megjelentek. A ti mitológiátok szerint csak akkor vált teljessé, amikor megjelent az ember.

– Helyes.

– Miért nem volt teljes a földkerekség és a világegyetem az ember nélkül? Miért *volt szüksége* a földkerekségnek és a világegyetemenek az emberre?

– Nem tudom.

– Hát akkor gondold csak bele. Gondold el a földkerekséget az ember nélkül. *Képzeld el* a földkerekséget az ember nélkül.

Beleegyezően becsuktam a szemem. Pár perc múlva szóltam: elképzeltem a földkerekséget az ember nélkül.

– Na és milyen?

– Nem tudom. Egyszerűen csak a földkerekség.

– Te hol vagy?

– Hogy érted?

– Honnét nézed?

– Ó, hát felülről. A világűrből.

– Mit csinálsz ott fenn?

– Nem tudom.

– Miért nem lent vagy, a felszínen?
– Nem tudom. Minthogy nincs rajta ember... csak látogató vagyok, idegen.
– Menj hát le a felszínre!
– Rendben – egyeztem bele, de egy perc múlva hozzáfűztem: – Érdekes. Inkább *nem* mennék le oda.
– Miért? Mi van ott lent?
Nevettem. – Az *őserdő* van ott lent.
– Értem. Arra gondolsz: „Természet vöröslő foggal és karommal... Sárkányok, mind derék, a posványban egymást tépik szét.”
– Ez az.
– És mi történne, ha lemennél oda?
– Egyike lennék azoknak, akiket a sárkányok széttépnék a posványban.
Még időben kinyitottam a szemem ahhoz, hogy lássam Izmaelt bólintani. – És ennél a pontnál kezdjük megérteni, hogy az ember hol illik bele az isteni tervbe. Az istenek nem szándékoztak őserdőnek meghagyni a földkerekséget, ugye?
– Úgy érted, a mitológiánkban? Persze, hogy nem.
– Tehát: Az ember nélküli földkerekség befejezetlen volt, nem egyéb a pusztá természetnél vöröslő foggal és karommal. Káosz, ősi anarchia állapota uralkodott.
– Így van. Pontosan erről van szó.
– Tehát mire volt szükség?
– Arra, hogy jöjjön valaki, és... rendbe hozza. Hogy valaki helyre tegye.
– És milyen fajta ember az, aki rendbe hoz dolgokat? Milyen ember veszi kézbe az anarchiát, és teszi azt helyre?
– Hát... egy uralkodó. Egy király.
– Persze. A földkerekségnek egy uralkodóra volt szüksége. Egy emberre.
– Igen.
– Tehát most világosabb elképzelésünk van arról, hogy miről is szól ez a történet: *A világot az emberért teremtették, az embert pedig arra, hogy a világot uralja.*
– Igen. Ez egészen nyilvánvaló. Ezt mindenki érti.
– És mit gondolsz, mi ez? Cáfolhatatlan tény?
– Nem.
– Akkor micsoda?
– Mitológia – mondtam.
– ...Aminek nyomát sem találni a kultúrákban.
– Úgy van.
Izmael ismét komoran bámult rám az üveg túlsó felén.
– Nézd – törtem meg a csendet –, azok a dolgok, amiket nekem megmutatsz, amiket teszel... majdhogynem túl vannak a hihetőség határán. Ezt tudom, de mégsem pattanok fel a székből, nem ütök a homlokomra, és nem kiáltom: „Úristen, ez elképesztő!”
Elgondolkodva ráncolta a homlokát egy pillanatig, aztán így szólt: – Van valami *bajod?*
Olyan őszintén aggódott, hogy mosolyognom kellett.
– Belül mintha minden meg lenne fagyva – mondtam. – Mintha egy jéghegy lenne bennem.
Láttam rajta, hogy sajnál.

– Visszatérve tárgyunkhoz... Mint mondod, hosszú-hosszú idejébe telt az embernek, míg ráébredt arra a tényre, hogy őt nagyobb dolgok véghezvitelére szánták,

mint amilyeneket oroszláncként vagy kenguruként élve elérhetett. Mintegy hárommillió évig csak az anarchia részeként élt, csak egy volt a posványban körbeforgó teremtmények közül.

Mindössze körülbelül tízezer évvel ezelőtt ismerte fel végül, hogy nem a posványban a helye. Ki kellett emelkednie belőle, kézbe kellett vennie és helyre kellett tennie.

– Igen.

– De a világ nem hódolt be alázatosan az ember uralmának, igaz?

Tagadólag ráztam a fejem.

– Nem, a világ ellene szegült. Amit az ember épített, a szél és az eső lerombolta. A földjei és falvai számára megtisztított terek visszahódításáért harcolt az őserdő. Az elültetett magvakat a madarak kaparintották meg. A nevelt hajtásokat a rovarok rágták le. Az elraktározott termést az egerek fosztogatták. A tenyésztett és táplált állatokat a farkasok és rókák rabolták el. A hegyek, folyók és az óceánok szilárdan álltak a helyükön, és nem adtak volna utat neki. A földrengés, az árvíz, a forgószelel, a hóvihár és a szárazság nem tűntek volna el a parancsára.

– Való igaz.

– A világ nem hódolt volna be alázatosan az ember uralmának, tehát mit kellett tennie vele?

– Hogy érted?

– Ha a király elmegy egy olyan városba, mely nem kíván behódolni az uralmának, mit kell tennie?

– Meg kell hódítania.

– Úgy van. Hogy a világ uralkodójává tehesse magát, az embernek először meg kellett hódítania azt.

– Te jó isten! – kiáltottam, és a homlokomra ütve majdnem felpattantam a székből.

– Ezt naponta ötvenszer hallani. Bekapcsoljuk a rádiót vagy a tévét, és óránként ezt hallani. Az ember meghódítja a sivatagokat, az ember meghódítja az óceánokat, az ember meghódítja az atomot, az ember meghódítja az elemeket, az ember meghódítja a világot.

Izmael elmosolyodott. – Nem hittél nekem, amikor azt mondtam, hogy ez a történet mindenhol ott van a kultúrátkban. Most már érted, mire gondolok. A kultúrátk mitológiája állandóan a fületekben zümmög, úgyhogy már a legcsekélyebb mértékben sem figyel oda rá senki. Az ember természetesen meghódítja a világot meg az atomot, meg a sivatagokat, meg az óceánokat, meg az elemeket. A ti mitológiátok szerint arra *született*, hogy ezt tegye.

– Igen. Ez most tökéletesen világos.

5

– Most akkor végre összeállt a történet első két része: A világot az emberért teremtették, az embert pedig arra, hogy a világot meghódítsa és uralja. És hogyan járul hozzá a második rész a *hogyan lettek ilyenek a dolgok* magyarázatához?

– Hadd gondolkodjak ezen... Ez megint egyfajta alattomos módja az istenek kárhóztatásának. Az emberért teremtették a világot, az embert pedig arra, hogy a világot meghódítsa és uralja – amit ő végül meg is tett. S így lettek olyanok a dolgok, amilyenek.

– Ez eddig jó, de áss egy kicsit mélyebbre.

Becsuktam a szememet, koncentráltam néhány percig, de semmi nem történt.

Izmael az ablakok felé bólintott. – Mindezek – az összes diadalotok és kudarcotok, az összes csodátok és nyomorúságotok – egyenes következményei a... minek?

Egy darabig rágódtam a dolgon, de még mindig nem értettem, mire céloz.

– Próbáld meg a következőképpen – szólt Izmael. – A dolgok nem lennének olyanok, amilyenek, ha az istenek az embert arra szánták volna, hogy úgy éljen, mint egy oroszlán vagy kenguru, nem igaz?

– Nem.

– Az ember rendeltetése a világ meghódítása és uralása volt. Tehát ilyenek lettek a dolgok egyenes következményeként a...?

– ...a rendeltetését betöltő embernek.

– Hát persze. És *be kellett* töltenie a rendeltetését, nem igaz?

– De igen, feltétlenül.

– Akkor minek ez a nagy izgalom? Az Elvevők szemében mindez egyszerűen az emberré válás ára.

– Hogy érted?

– Nem volt lehetséges teljesen emberré válni a sárkányok mellett, a posványban, ugye?

– Nem.

– Annak érdekében, hogy teljesen emberré váljon, ki kellett hát kapaszkodnia a posványból. Ez pedig nagy eredmény. Az elvevők úgy látják, hogy ez istenek ugyanolyan választás elé állították az embert, mint Akhilleuszt: rövid, dicsőséges élet vagy hosszú, eseménytelen, a homályban. Az Elvevők pedig a rövid, dicsőséges életet választották.

– Igen, ezt bizonyára így értelmezik. Az emberek csak vállat vonnak, és azt mondják: „Hát igen, ezt az árat kellett megfizetni a vízvezetékért, a központi fűtésért, a légkondicionálásért, az autókért meg minden egyébért.”

Kötekedően néztem rá.

– És mit mondasz *te*?

– Azt mondom, hogy az ár, amit ti megfizettetek, nem az emberré válás ára. Még csak nem is az imént említett dolgok birtoklásának az ára. Ez annak az ára, hogy egy olyan történetet adtok elő, melyben az emberiség a világ ellenségének szerepét játssza.

ÖT

– Együtt van a történet eleje és közepe – összegezte Izmael, mikor másnap elkezdtek. – Az ember végül elkezd betölteni a rendeltetését. A világ meghódítása folyamatban van. Na és hogyan ér véget a történet?

– Folytatnom kellett volna tegnap. Mintha elvesztettem volna a fonalat.

– Talán segítene, ha meghallgatnád, hogyan ér véget a második rész.

– Jó ötlet.

Visszapörgettem nagyjából egy percnyi szalagot és lejátszottam: „Az ember végre megszabadult mindattól a kötöttségtől... A vadászó-gyűjtögető élet korlátai az embert hárommillió évig tartották az irányításuk alatt. A mezőgazdasággal ezek a korlátok eltűntek, és az ember üstökösként emelkedett. A letelepedés létrehozta a munkamegosztást. A munkamegosztás életre hívta a technikát. A technika megjelenésével megszületett az ipar és a kereskedelem. Az ipar és a kereskedelem nyomában a matematika, az írásbeliség, a tudomány és még folytathatnám. Végül az egész folyamat mozgásba lendült, a többi pedig, mint mondják, történelem.”

– Igen, megvan – mondtam. – Nos. Az ember rendeltetése a világ meghódítása és uralása volt, és ezt meg is tette – legalábbis részben. Nem vitte véghez teljesen, és úgy látszik, ez akár a veszte is lehet. A gond az, hogy az ember hódítása letarolta a világot. És minden megszerzett hatalmunk ellenére sincs elég hatalmunk ahhoz, hogy *megállítsuk* a világ letarolását – vagy hogy helyrehozzuk azt a letarolást, amit már eddig véghezvittünk. Úgy zúdítottuk mérgeinket a világba, mintha az egy feneketlen gödör lenne – és *még most is* ezt tesszük. Úgy faltunk fel pótolhatatlan forrásokat, mintha soha nem fogyhatnánk ki – és *még most is* ezt tesszük. Nehéz elképzelni, hogyan élhetne túl a világ még egy évszázadnyit ebből a visszaélésből, de igazából senki nem tesz semmit ellene. Olyan gond ez, amit majd a gyermekeinknek kell megoldaniuk, vagy az ő gyermekeiknek.

Csak egy dolog menthet meg bennünket. *Ki kell teljesíteni* a világ feletti hatalmunkat. Mindez a kár a mi világhódításunk eredménye, de nekünk *tovább* kell hódítanunk a világot, míg uralmunk *korlátlan* nem lesz. Ha irányításunk *teljes*, akkor minden jóra fordul. Fúziós energiánk lesz. Nem lesz többé környezetszennyezés. Ki-be kapcsoljuk majd az esőt. Vékányi búzát fogunk termesztetni egy négyzetcentiméteren. Az óceánokat farmokká változtatjuk. Irányítani fogjuk az időjárást – nem lesz több forgószelel, sem szélvész, nem lesz több szárazság, sem korai fagy. A felhők vizét a föld fölött fogjuk kieresztetni, ahelyett, hogy haszontalanul az óceánokba zúdítanánk azt. A bolygó összes életfolyamata ott lesz, ahova tartozik – ahova az istenek szánták – a mi kezünkben. És úgy fogjuk kezelni azokat, ahogy a programozó kezeli a számítógépét.

És most éppen itt tartunk. Tovább kell vinnünk a hódítást. Ennek továbbvitele pedig vagy el fogja pusztítani a világot, vagy Paradicsommá fogja változtatni – azzá a Paradicsommá, aminek azt szánták az ember uralma alatt.

És ha ezt sikerül megtennünk – ha végül sikerül a világ uralkodóivá válnunk –, akkor semmi sem állíthat meg bennünket. Akkor eljutunk majd a *Star Trek** korbá. Az ember kilép a világűrbe, hogy meghódítsa és uralja az egész világegyetemet. És ez lehet az ember végső rendeltetése: meghódítani és uralni az egész világegyetemet. Ilyen csodálatos az ember.

Meglepetésemre Izmael felvett egy hajlékony vesszőt a halomból, és lelkes, elismerő gesztussal meglengette felém.

* Utópisztikus, filozofikus filmsorozat – a fordító.

– Ez megint csak kitűnő volt – dicsért meg, ügyesen leharapva a vessző leveles fejét. – De azt észre kell vened, hogy ha száz évvel – vagy akár csak ötvennel – ezelőtt mesélted volna a történetnek ezt a részét, akkor csak az eljövendő Paradicsomról beszéltél volna. Az a gondolat, hogy az ember világhódítása más is lehet, mint előnyös, elképzelhetetlen lett volna számodra. Az utóbbi három-négy évtizedig a kultúrákban élő embereknek nem volt kétsége afelől, hogy a dolgok továbbra is egyre jobbak meg jobbak és örökké csak jobbak lesznek. Nem látszott semmiféle elképzelhető vég.

– Igen, ezzel egyetérték.

– Van azonban a történetnek egy eleme, amit te kihagytál, mégis szükségünk van rá, hogy kiegészítsük a kultúrák arra vonatkozó magyarázatát, hogy *hogyan lettek ilyenek a dolgok*.

– Mi ez az elem?

– Szerintem ki tudod találni. Most ott tartunk, hogy: *A világot az emberért teremtették, hogy meghódítsa és uralja azt, és az volt a szándék, hogy az ember uralma alatt a világ Paradicsommá váljon*. Ezt nyilván egy „de”-nek kell követnie. Mindig követte egy „de”. Mégpedig azért, mert az Elvevők mindig úgy érzékelték, hogy a világ nagyon messze van attól a Paradicsomtól, aminek szánták.

– Lássuk csak... Ez hogy tetszik: a világot az emberért teremtették, hogy meghódítsa és uralja, de hódítása pusztítóbbnak bizonyult, mint az előre látható volt.

– Nem figyelsz. A „de” része volt a történetnek, jóval korábban, mint hogy a hódítások világszerte pusztítóvá vált volna. A „de” magyarázta meg a Paradicsom összes hibáját – a háborúkat, az erőszakot, a nyomort, az igazságtalanságot, a züllést és a zsarnokságot. Még ma is ez magyarázza az éhezést, az elnyomást, a nukleáris terjeszkedést és a szennyezést. Ez magyarázta meg a második világháborút, és ha valaha szükség lesz rá, ez fogja megmagyarázni a harmadikat.

Kifejezéstelenül néztem rá.

– Egy közhelyről van szó. Akármelyik harmadik osztályos kisiskolás megmondaná.

– Biztos igazad van, de én még mindig nem értem.

– Gyerünk, gondolkodj! Mi romlott itt el?! Mi az, ami *eredendően* rossz? Az emberi uralom alatt a világnak Paradicsommá kellett volna válnia, de...

– De az emberek elrontották.

– Persze. És miért rontották el? Azért, mert nem *akarták* a Paradicsomot?

– Nem. Ezt úgy tekintik, hogy... *kénytelenek* voltak elrontani. Paradicsommá akarták változtatni a világot, de emberek lévén, kénytelenek voltak elrontani azt.

– De miért? Emberek lévén miért voltak kénytelenek elrontani?

– Azért, mert az embereknek alapvetően van valami *bajuk*. Valami, ami kifejezetten a Paradicsom ellen dolgozik. Valami, ami ostobává, pusztítóvá, kapzsisá és rövidlátóvá teszi őket.

– Persze. Ezt mindenki tudja a kultúrákban. Az ember arra született, hogy Paradicsommá változtassa a világot, de tragikus módon romlottan született. S így Paradicsomát mindig tönkretette az ostobaság, a pusztító hajlam, a kapzsiság és a rövidlátás.

– Úgy van.

3

Alaposabban megfontolva ezt, hosszan hitetlenül bámultam rá.

– Azt állítod, hogy ez a magyarázat *hibás*?

Izmael megrázta a fejét.

– Mitológiával vitatkozni értelmetlen. Egyszer volt, hol nem volt... kultúrákban azt hitték, hogy az ember otthona a világegyetem középpontja. Mindenekelőtt az ember volt az oka a világegyetem megteremtésének, tehát érthető az az elképzelés, hogy az ő otthona legyen annak fővárosa. Kopernikusz követői nem vitatkoztak ezzel. Nem mutattak rá emberekre, s nem mondták: „Nincs igazatok.” Az égre mutattak, és azt mondták: „Nézzétek meg, hogy mi van *ott* valójában.”

– Nem értem, mire célszól.

– Hogyan jutottak az Elvevők arra a következtetésre, hogy az embereknek alapvetően van valami bajuk? Milyen bizonyosságot vizsgáltak meg?

– Nem tudom.

– Azt hiszem, szándékosan adod az együgyűt. Az emberi történelem bizonyosságát vizsgálták meg.

Helyeslően bólintottam.

– És mikor kezdődött az emberi történelem?

– Hát... hárommillió évvel ezelőtt.

Izmael megvetően nézett rám.

– Az a hárommillió év csak a legutóbbi időben lett hozzácsatolva, amint azt te magad is nagyon jól tudod. Korábban egyetemesen mit feltételeztek, mikor kezdődött az emberi történelem?

– Hát, mindössze néhány ezer évvel ezelőtt.

– Persze. Valójában a kultúrák emberei között az a feltételezés élt, hogy az egész emberi történelem a *ti* történelmek. A legcsekélyebb mértékben sem gyanította senki, hogy az emberi élet a ti birodalmatok határain túl terjed.

– Így van.

– Szóval amikor levonták a következtetést, hogy az embereknek alapvetően van valami bajuk, milyen bizonyosságot vizsgáltak meg?

– A saját történelmük bizonyosságát.

– Pontosan. A bizonyosság egy százalékának a felét vizsgálták meg, egyetlen kultúrából merítve. Nem elfogadható minta ahhoz, hogy ilyen átfogó következtetést lehessen rá alapozni.

– Nem.

– Az embereknek alapvetően semmi bajuk sincs. Ha egy olyan történet adott, mely összhangot teremt köztük és a világ között, akkor összhangban fognak élni a világgal. De ha olyan történet adott, mely a világgal szembeállítja őket, mint ahogy a tiétek teszi, akkor a világgal szemben állva fognak élni. Ha egy olyan, melyben ők a világ urai, a világ uraiként fognak *szerepelni*. Ha pedig olyan történet adott, melyben a világ meghódítandó ellenség, úgy fogják meghódítani azt, mint ellenséget, s egy napon, elkerülhetetlen módon, ellenségük halálos sebekből vérezve fekszik majd a lábaiknál – ahogy ma a világ.

4

– Néhány nappal ezelőtt – mondta Izmael – az arra szolgáló magyarázatokat, hogy *hogyan lettek ilyenek a dolgok*, mozaikként írtam le. Amit eddig megvizsgáltunk, az csak a mozaik vázlata – a kép határozatlan körvonala. Nem fogjuk itt kifesteni a képet. Ezt te magad is könnyen megteheted utazásunk végeztével.

– Érthető.

– A vázlat egy fontos elemét azonban még be kell rajzolnunk, mielőtt továbbmegyünk... Az Elvevők kultúrájának egyik legszembeszökőbb jelensége a szenvedélyes és rendületlen függés a prófétáktól. Az olyan emberek hatása, mint Mózes,

Gautama Buddha, Konfucius, Jézus és Mohamed, óriási az Elvevők történelmében. Ennek biztosan a tudatában vagy.

– Igen.

– Ezt az a tény teszi különösen szembeszökővé, hogy a Meghagyóknál egyáltalán semmi ilyesmi nincs – hacsak nem az Elvevő kultúrával való valamiféle pusztító kapcsolatra válaszként fordul elő, mint Wovoka és a Szellemtánc, vagy John Frumm és a fél-csendes-óceáni Cargo Kultusz esetében. Ezeken kívül semmiféle hagyományuk nincs az olyan prófétáknak, akik a Meghagyók közül emelkednek ki, hogy helyrehozzák az életüket, és új törvényeket vagy elveket adjanak nekik, melyek szerint élniük kell.

– Sejtettem, hogy ez így van, ahogy gondolom, mindenki sejti valamennyire. Valami olyasmiről van itt szó, hogy... Nem is tudom.

– Folytasd.

– Azt hiszem, hogy valami ilyesmi van mögötte: ki a fenét érdekelnek ezek az emberek? Úgy értem, hogy nem nagy meglepetés, hogy a vadaknak nincsenek prófétáik. Az isten nem igazán érdeklődött az ember iránt, míg el nem jöttek azok a szép, fehér bőrű, újkori gazdálkodók.

– Igen, ezt jól érzed. De én itt most nem a próféták hiányát akarom megvizsgálni a Meghagyóknál, hanem a próféták óriási hatását az Elvevőknél. Milliók kívánták alátámasztani prófétaválasztásukat a tulajdon életükkel. Mitől ilyen fontosak?

– A kérdés nagyon jó, de sajnos nem tudom a választ.

– Rendben, próbáld meg a következőt: Mit igyekeztek megvalósítani a próféták? Mit kellett itt tenniük?

– Te magad mondtad egy perccel ezelőtt. Azért voltak köztünk, hogy helyrehozzanak bennünket, és hogy megmondják, hogyan kell élnünk.

– Létfonosságú információ. Érdemes meghalni érte, kétségkívül.

– Kétségkívül.

– De miért? Miért van szükségetek *prófétákra* ahhoz, hogy megmondják, hogyan kell élnetek? Miért van szükségetek *bárkire*, hogy megmondja, hogyan kell élnetek?

– Értem már, mire céloz. Prófétákra van szükségünk, hogy megmondják, hogyan kell élnünk, mert máskülönben nem tudnánk.

– Persze. Az arra vonatkozó kérdések, hogy az embereknek hogyan kell élniük, végül mindig vallásos kérdésekké váltak az Elvevőknél – végül mindig a próféták közötti érvek lesznek. Például amikor az abortuszt kezdték törvényessé tenni Amerikában, eleinte tisztán polgári ügyként kezelték. Viszont amikor az emberek kezdtek jobban belegondolni, a prófétáikhoz fordultak, és nemsokára hitvitává vált, mindkét oldal papságot sorakoztatott fel érvei alátámasztására. Ugyanígy az olyan kábítószeresek, mint a heroin és a kokain törvényessé tételének kérdését jelenleg elsősorban gyakorlati szempontból vitatják – de ha ez valaha is komoly lehetőséggé válik, bizonyos észjárású emberek kétségtelenül elkezdik majd átfésülni az írásokat, hogy lássák, mit mondanak erről a próféták.

– Igen, ez így van. Ez olyannyira automatikus válasz, hogy az emberek egész egyszerűen természetesnek veszik. – Egy perccel ezelőtt azt mondtad: „Prófétákra van szükségünk, hogy megmondják, hogyan kell élnünk, mert máskülönben nem tudnánk.” Ez miért van? Miért nem tudátok, hogyan kell élnetek a prófétáitok nélkül?

– Ez jó kérdés. Azt mondanám erre, hogy azért... Vedd az abortusz ügyét. *Vitatkozhatunk róla* ezer évig, de soha nem lesz elég erős érv a vita *befejezésére*, mert minden érvre van ellenérv. Így lehetetlen *tudni*, hogy mit kellene tennünk. Ezért van szükségünk a prófétára. A próféta *tudja*.

– Igen, azt hiszem erről van szó. De a kérdés ugyanaz marad: *ti* miért nem tudjátok? Tudjátok, hogyan kell atomot hasítani, hogyan kell felderítőket küldeni a Holdba, hogyan kell géneket összekapcsolni, de nem tudjátok, hogyan kell élniük az embereknek. Miért van ez? Mi mondanivalója van Kultúra Anyának?

– Kultúra Anya azt mondja, hogy lehetséges *biztos* tudással rendelkezni olyan dolgokról, mint atomok, úrutazás és gének, de nem létezik biztos tudás arról, hogy hogyan kellene élniük az embereknek. Egyszerűen nem áll rendelkezésre, s ezért nincs a birtokunkban.

– Igen, értem. Na és Kultúra Anyát meghallgatva te mit mondasz?

– Ebben az esetben azt kell mondanom, hogy egyetértek. Arra vonatkozó tudás, hogy hogyan kell élniük az embereknek, egyszerűen nem *létezik*.

– Más szóval a legjobb, amit tehetek – mivel semmi ilyesmi nem „létezik” –, hogy a fejetektől kértek tanácsot. Ezt teszik a kábítószeres törvényességétéről szóló vitában. Mindegyik oldal elkészít egy esettanulmányt arra alapozva, hogy mi *ésszerű*, és bármelyik utat is választod, végeredményben mégsem fogod tudni, hogy helyesen teszed-e.

– Ez történetesen így van. Nem az lesz a kérdés, hogy azt teszed-e, amit tenni kellene, mert nincs rá mód, hogy azt kitaláld. Egyszerűen a szavazat leadása lesz a kérdés.

– Mindebben teljesen biztos vagy. Egyszerűen nincs mód arra, hogy bármiféle bizonyos tudást szerezzetek arról, hogy hogyan kell élniük az embereknek.

– Holtbiztos.

– Hogyan jutottál erre a bizonyosságra?

– Nem tudom. Tudás arról, hogy hogyan kell élni... megszerzhetetlen azon módok bármelyikén, amelyeken biztos tudásra szert teszünk. Mint mondtam, egyszerűen nem *létezik*.

– *Utánanézt* bármelyikőtök valaha, hogy létezik-e? Mondta bárki is valaha, hogy: „Nos, biztos tudásunk van egy csomó mindenről, miért nem vizsgáljuk meg, hogy fellelhető-e ilyen tudás arról, hogy hogyan kell élni?” Megtette ezt bárki is valaha?

– Kétlem.

– Nem tűnik ez furcsának a számodra? Figyelembe véve azt a tényt, hogy messze ez a legfontosabb probléma, amit az emberiségnek valaha is meg kellett oldania, azt lehetne gondolni, egy egész tudományágat szentelnek neki. Ehelyett azt találjuk, hogy közületek senki sem töprengett soha arról, létezik-e ilyen elérendő tudás egyáltalán.

– Tudjuk, hogy nem létezik.

– Még mielőtt utánanéznének, úgy érted.

– Úgy van.

– Nem valami tudományos eljárás egy ennyire tudományos fajhoz képest.

– Belátom.

5

– Tudunk két nagyon fontos dolgot az emberekről – folytatta Izmael –, legalábbis az Elvevők mitológiája szerint. Először is, alapvetően van valami bajuk, másodsor, nincs biztos tudásuk arról, hogyan kell élniük – és soha nem is lesz. Úgy tűnik, mintha kapcsolatnak kellene lennie a két dolog között.

– Igen. Ha az emberek tudnák, hogyan kell élni, akkor képesek lennének kezelni az emberi természet alapvető baját. Úgy értem, a „hogyan kell élni”-re vonatkozó tudásnak magában kellene foglalnia azt a tudást is, hogy hogyan kell romlott lényekként élni. Ha nem foglalná magában, akkor nem az lenne az igazi. Érted, mire gondolok?

– Azt hiszem. Valójában azt mondd, ha tudnánk, hogyan kell élnünk, akkor az emberi hibákat ki lehetne küszöbölni. Ha tudnánk, hogyan kell élnünk, akkor nem rontanánk el a világot. A két dolog a valóságban tulajdonképpen egy és ugyanaz. Talán pontosan ez a hiba az emberben: hogy nem tudja, hogyan kell élnie.

– Igen, ebben van valami.

– Most a helyén van az összes fontos eleme a kultúrák arra vonatkozó magyarázatának, hogy *hogyan lettek ilyenek a dolgok*. A világot azért adták az embernek, hogy Paradicsommá változtassa, de mindig elrontotta, mert alapvetően romlott. Képes lenne tenni valamit ez ellen, ha tudná, hogyan kell élnie, de nem tudja – és soha nem is fogja megtudni, mert erről nincs elérhető tudás. Így, akármilyen szorgalmasan dolgozzék is az ember, hogy Paradicsommá változtassa a világot, valószínűleg továbbra is csak folytatni fogja az elrontását.

– Igen, úgy tűnik.

– Sajnálatos történet ez a tiétek, a reménytelenség és az értelmetlenség története, olyan történet, melyben szó szerint *nincs mit tenni*. Az ember romlott, tehát továbbra is elrontja azt, aminek Paradicsomnak kellene lennie, és ez ellen nem tehetek semmit. Nem tudjátok, hogyan kell úgy élni, hogy *véget vessetek* a Paradicsom rongálásának, s ez ellen nem tehetek semmit. Tehát rohantok hanyatt-homlok a katasztrófa felé, s mindössze annyit tehetek, hogy figyelitek a közeledését.

– Igen, úgy tűnik.

– Mivelhogy nincs más választásotok, csak ezt a nyomorult történetet adhatjátok elő, nem csoda, hogy oly sokan közületek a kábítószeres, az alkohol vagy a televízió révületében élnek le életüket. Nem csoda, hogy olyan sokan örülnek meg, vagy lesznek öngyilkosok közületek.

– Igaz. De létezik másik?

– Másik mi?

– Másik történet, ami szerint élhetünk.

– Igen, létezik másik történet, de az Elvevők minden tőlük telhetőt elkövetnek annak érdekében, hogy azt minden mással együtt megsemmisítsék.

– Sokszor jártál már városnézésen?

– Városnézésen? – néztem rá ostobán.

– Megszakítottad az utazásodat, hogy megnézd a helyi látnivalókat?

– Néha.

– Biztos észrevetted, hogy *csakis* a turisták nézik meg igazán a helyi nevezetességeket. A nevezetességek a helybeliek számára láthatatlanok, egész egyszerűen azért, mert folyton, tisztán láthatóan jelen vannak.

– Kétségtelenül így van.

– A következőt tettük eddigi utazásunk során. Körbesétáltunk kultúrák szülőföldjén, megnézve azokat a nevezetességeket, amiket a helybeliek soha nem látnak meg. Egy másik bolygóról jövő látogató figyelemreméltónak, sőt, rendkívülinek találná őket, a ti kultúrák helybeliyei azonban természetesnek tartják, s még csak észre sem veszik ezeket.

– Úgy van. A két tenyered közé kellene fognod a fejedet, egy adott irányba fordítani és azt mondani: „Hát nem *látod*?” Én meg azt felelném erre: „Mit kellene látnom? Nincs ott semmi látnivaló.”

A mai nap nagy részét azzal töltöttük, hogy megvizsgáltuk az egyik leghatásosabb műemléketeket – egy axiómát, mely azt állítja, hogy nincs mód bármiféle biztos tudásra szert tenni arról, hogy hogyan kell élniük az embereknek. Kultúra Anya felajánlja ezt,

hogyan fogadjuk el további szempontokra való tekintet nélkül, bizonyíték nélkül, mivel eredendően bizonyíthatatlan.

– Igaz.

– A következtetés pedig, amit ebből az axiómából levonsz, az az, hogy... ?

– Ebből következik, hogy nincs értelme ilyen tudást keresni.

– Úgy van. A térképeitek szerint a gondolat világa ugyanott kezdődik, ahol a ti kultúrátok. A kultúrátok határánál véget ér, és ha e határon túlmerészkedtek, egyszerűen leestek a világ széléről. Érted, mire gondolok?

– Igen, azt hiszem.

– Holnap összeszedjük a bátorságunkat, és átlépjük ezt a határt. És amint azt látni fogod, nem fogunk leesni a világ széléről. Egyszerűen egy új területen találjuk majd magunkat, olyan területen, melyet még soha senki nem derített fel közületek, mert a térképeitek azt mutatják, hogy nem létezik – és valójában *nem is létezhet*.

HAT

– És ma hogy érzed magad? – kérdezte Izmael. – izzad a tenyered? Kalapál a szíved?

Elgondolkodva tekintetem rá a kettőnket elválasztó üvegfalon keresztül. Ez az ironikus játékosság valami újdonság volt, és nem voltam biztos abban, hogy tetszik. Arra csábított, hogy emlékeztessenem rá, az Isten szerelmére, ő mégiscsak egy *gorilla*, de fegyelmeztem magam, és azt dörmögtem:

– Eddig viszonylag nyugodt voltam.

– Jó. Miként a Második Lator, te is olyan vagy, akit a világ aljas ütései és csapásai annyira felháborítottak, hogy vakmerően bármit megteszel, csak hogy bosszantsd azt.

– Ahogy mondd.

– Akkor hát kezdjük. A gondolkodás határán szembetaláljuk magunkat a kultúrárok egyik falával. Tegnap emlékműnek hívtam, de azt hiszem, egy falat semmi sem akadályoz meg abban, hogy egyben emlékmű is legyen. Mindenesetre ez a fal egy olyan axióma, mely azt állítja, hogy biztos tudás hozzáférhetetlen arról, hogy hogyan kellene élniük az embereknek. Én elutasítom ezt az axiómát, és átmászok a falon. Nincs szükségünk prófétákra, hogy megmondják nekünk, hogyan kell élni; ki tudjuk azt találni mi magunk, megtanácskozunk, hogy *mi is van ott valójában*.

Erre nem lehetett mit mondani; megvontam a vállam.

– Te persze kételkedsz eben. Az elvevők szerint a világegyetemben mindenféle hasznos információ megtalálható, de ezek közül semmi nem vonatkozik arra, hogy hogyan kellene élniük az embereknek. A világegyetemet tanulmányozva megtanultátok, hogyan kell repülni, atomot hasítani, fénysebességgel üzeneteket küldeni a csillagokba és így tovább, de arra nincs mód, hogy szert tegyetek mindenek közt a legalapvetőbb és legszükségesebb tudásra: annak tudására, hogyan kell élnetek.

– Úgy van.

– Egy évszázaddal ezelőtt a világ pilótajelöltjei pontosan ugyanebben a helyzetben voltak, abban a tekintetben, hogy megtudják, hogyan kell repülni. Érted, miért?

– Nem. Nem értem, mi köze van ehhez a pilótáknak.

– Messze nem volt bizonyos, hogy az a tudás, amit ezek a pilótajelöltek kerestek, létezett-e egyáltalán. Néhányan azt mondták, hogy ezt nem lehet megtalálni, tehát nincs értelme keresni. Most már érted a hasonlóságot?

– Igen, azt hiszem.

– Jóllehet, még ennél is több hasonlóság van. Abban az időben a repülésről szóló ismeretek egyetlen töredékét sem lehetett biztosnak tekinteni. Mindenkinek megvolt a maga elmélete. Az egyik azt mondta: „A repülés egyetlen módja a madarak utánzása; egy csapkodó szárnypárra van szükség.” Egy másik pedig ezt: „Egy pár nem elég, kettőre van szükség.” Megint más azt mondta: „Képtelenség. A papírrepülők csapkodó szárnyak nélkül szállnak. Egy merev szárnypár kell meg egy erőgép, mely keresztülnyomja az embert a levegőn.” És még sorolhatnám. Szívük szerint érvelhettek a kedvenc elméletükkel, mert nem volt egyetlen dolog sem bizonyos. Annyit tehettek mindössze, hogy kipróbálják, működik-e az elképzelésük.

– Így van.

– Mi tette volna képessé őket arra, hogy hatékonyabban járjanak el?

– Hát, amint mondd, nyilván valamiféle tudás.

– De mégis miféle tudás?

– Te jóságos ég... Tudniuk kellett volna, hogyan kell felemelkedni. Tudniuk kellett volna, hogy a szárnyszelvény felett áramló levegő...

– Mit próbálsz most leírni?

- Azt, hogy mi történik, amikor levegő áramlik egy szárnyszelvény felett.
- Vagyis azt, ami *mindig* megtörténik, amikor levegő áramlik egy szárnyszelvény felett?
- Úgy van.
- Hogy hívják ezt? Azt az állítást, mely leírja, ami mindig megtörténik, ha bizonyos feltételek teljesülnek.
- Törvényeknek.
- Hát persze. Az első pilótáknak ki kellett próbálniuk, hogy működik-e az elképzelésük, mert nem ismerték az aerodinamikai törvényeket – még csak azt sem tudták, hogy ilyen törvények *léteznek*.
- Értem, mire célszol.
- A kultúrákban élő emberek ugyanebben a helyzetben vannak, mikor arra kerül a sor, hogy megtanulják, hogyan kell élniük. Ki kell próbálniuk, működik-e az elképzelésük, mert nem ismerik az ide vonatkozó törvényeket – és még csak azt sem tudják, hogy ezek a törvények *léteznek*.
- Én pedig egyetértek velük – mondtam.
- Bizonyos vagy abban, hogy nincsenek törvények arra vonatkozóan, hogy hogyan kell élniük az embereknek.
- Így van. Nyilván léteznek olyan kitalált törvények, mint a kábítószer-élvezet elleniek, ezek azonban szavazással megváltoztathatók. Az aerodinamikai törvényeket nem lehet szavazással megváltoztatni – arról pedig, hogy hogyan kellene élniük az embereknek, ilyen törvények nem léteznek.
- Értem. Ezt tanítja Kultúra Anya, és ebben az esetben te egyetértesz vele. Jól van. De azt végre pontosan érted, hogy mivel próbálkozom én itt: akarok neked mutatni egy olyan törvényt, mellyel kapcsolatban egyet fogsz érteni velem abban, hogy az semmiféle szavazás útján nem változtatható meg.
- Bár nagyon igyekszem, el nem tudom képzelni, hogyan fogod ezt megvalósítani.

2

- Mi a gravitáció törvénye? – kérdezte Izmael, ismét rám ijesztve egy látszólagos témaváltoztatással.
- A gravitáció törvénye? Nos a gravitáció törvénye az, hogy... a világegyetemben minden részecske vonzza az összes többi részecskét, és ez a vonzás a köztük lévő távolság függvényében.
- És miből olvasták ki a törvény megfogalmazását?
- Ezt hogy érted?
- Mit vizsgáltak meg a levezetéséhez?
- Hát... az anyagot. Az anyag viselkedését.
- Nem a méhek szokásainak tüzetes tanulmányozásából vezették le.
- Nem.
- Ha az ember meg akarja érteni a méhek szokásait, akkor a méheket tanulmányoz, nem hegyek építését.
- Természetesen.
- És ha az a különös elképzelésed lenne, hogy talán léteznek törvények arra vonatkozóan, hogy hogyan kell élni, ezt hol keresnéd?
- Fogalmam sincs.
- Felnéznél az égre?
- Nem.
- Az atomon belüli részecskék birodalmának a mélyére hatolnál?

- Nem.
- A fa tulajdonságait tanulmányoznád?
- Újra nemet intettem.
- Próbáld meg kitalálni.
- Antropológia?
- Az antropológia egy tudományterület, mint a fizika. Úgy fedezte fel Newton a gravitáció törvényét, hogy elolvasott egy fizikakönyvet? Abban volt leírva a törvény?
- Nem.
- Hol volt leírva?
- Az anyagban. Az anyagi világegyetemben.
- Szóval, még egyszer: Ha létezik az életre vonatkozó törvény, akkor az hol van leírva?
- Azt hiszem, az ember magatartásában.
- Félelmetes hírem van a számodra. Az ember *nincs egyedül ezen a bolygón*. Része egy közösségnek, melytől teljes mértékben függ. Gyanítottad valaha is ezt a jelenséget?
- Most először láttam, hogy csak az egyik szemöldökét emeli fel.
- Nem kell gúnyolódnod – sértődtem meg kissé.
- Mi a neve ennek a közösségnek, melynek az ember csak egy tagja?
- Életközösség.
- Bravó. Hihetőnek tűnik egyáltalán számodra az, hogy azt a törvényt, amit keresünk, leírhatták ebben a közösségben?
- Nem tudom.
- Mit mond Kultúra Anya?
- Becsuktam a szememet, és hallgatóztam egy ideig.
- Kultúra Anya azt mondja, hogy még ha létezne is ilyen törvény, az ránk nem vonatkozna.
- Miért nem?
- Mert mi magasan e közösség összes többi tagja felett állunk.
- Értem. És szerinted létezik bármilyen más törvény, aminek a hatálya alól fel vagytok mentve, mert emberek vagytok?
- Mire gondolsz?
- Arra, hogy a tehenekre és a svábbogarakra érvényes a gravitáció törvénye. Ti fel vagytok mentve alóla?
- Nem.
- És az aerodinamikai törvények alól?
- Nem.
- Genetikai törvények?
- Nem.
- Termodinamikai törvények?
- Nem.
- Egyáltalán, létezik szerinted bármilyen törvény, aminek a hatálya alól az emberek fel vannak mentve?
- Most így hirtelen, úgy tűnik, nem.
- Szólj, ha találsz ilyet. Az lesz az igazi újság.
- Rendben.
- De eközben, ha véletlenül mégiscsak létezik egy olyan törvény, mely általánosan irányítja a viselkedést az életközösségben, az emberek kivételek lennének alóla.
- Hát, erre tanít Kultúra Anya.
- És mit mondasz te?

– Nem tudom. Nem értem, hogyan lehetne különösebb fontossága ránk nézve egy teknősbékára és pillangókra vonatkozó törvénynek. Gondolom a teknősbékák és a pillangók betartják azt a törvényt, amiről beszélsz.

– Úgy van. Betartják. Ami pedig a fontosságot illeti, az aerodinamikai törvények nem mindig voltak fontosak a számotokra, ugye?

– Nem.

– Mikor váltak fontossá?

– Hát... amikor repülni akartunk.

– Amikor valaki repülni akar, a repülést irányító törvények fontossá válnak.

– Igen, így van.

– Amikor pedig valaki a kipusztulás határához érkezik, és még élni akar egy darabig, minden bizonnyal az életet irányító törvények válnak fontossá.

– Igen, bizonyára így van.

3

– Mi a hatása a gravitáció törvényének? Mire jó valójában a gravitáció?

– Azt mondanám, hogy a gravitáció rendezi a dolgokat makroszkopikus szinten. Ez fogja össze a mindenséget – a naprendszert, a tejútrendszert, a világegyetemet.

Izmael bólintott. – Mi pedig azt a törvényt keressük, ami az életközösséget fogja össze. Ez rendezi a dolgokat biológiai szinten, ugyanúgy, ahogy a gravitáció törvénye rendezi a dolgokat makroszkopikus szinten.

– Rendben. – Izmael megérezhette, hogy valami más jár a fejében, mert várta, hogy folytassam. – Nehéz elhinni, hogy a biológusaink nem tudnak semmit erről a törvényről.

Csodálkozva ráncolta össze arcának durva, kékesszürke bőrét.

– Azt képzeled, hogy Kultúra Anya a biológusaitokhoz nem beszél?

– Ők sem kivételek.

– Akkor hát mit mesél nekik?

– Azt, hogy ha létezik is ilyen törvény, az ránk nem vonatkozik.

– Persze. De ez nem igazán válasz a kérdésedre. A biológusaitok bizonyára nem lennének meglepve, ha azt hallanák, hogy a viselkedés a természetes közösségben bizonyos mintákat követ. Ne feledd, hogy amikor Newton kimondta a gravitáció törvényét, senki sem lepődött meg. Nem emberfeletti teljesítmény észrevenni, hogy az alá nem támasztott tárgyak a Föld középpontja felé esnek. Ezt minden két évnél idősebb ember tudja. Newton érdeme nem a gravitáció *jelenségének* felfedezése volt, hanem a jelenség *törvényként* való megfogalmazása.

– Igen, értem, mire gondolsz.

– Ugyanígy, abból, amit itt az életközösségbeli életről felfedezel, semmi sem fog meglepni senkit, különösen nem a természettudósokat, a biológusokat vagy az állatok magatartásának kutatóit. Az én érdmem, ha sikerrel járok, egyszerűen ennek *törvényként* való megfogalmazása lesz.

– Felfogtam.

4

– Mondanád azt, hogy a gravitáció törvénye a repülésről szól?

Ezen egy ideig gondolkodtam. – Nem a *repülésről* szól, de egész biztosan jelentős a repülés szempontjából, ha ugyanúgy vonatkozik a repülőgépre, mint a sziklákra. Nem tesz különbséget a repülőgép és a sziklák között.

– Igen. Az a törvény, amit itt keresünk, nagyon hasonló ehhez a civilizációk tekintetében. Nem a civilizációkról szól, de ugyanúgy vonatkozik a civilizációkra, ahogy a madárcsapatokra és az őzcsordákra. Nem tesz különbséget az emberi civilizációk és a méhkasok között. Az összes fajra vonatkozik, megkülönböztetés nélkül. Ez az egyik oka annak, hogy a törvényt nem fedezték fel a kultúrákban. Az Elvevők mitológiájának értelmében az ember definíció szerint biológiai kivétel. A sok millió faj közül mindössze egyetlen egy a *végtermék*. A világot nem azért teremtették, hogy békákat, cápákat vagy szöcskéket szüljön. Azért teremtették, hogy embert szüljön. Tehát az ember egyedül, páratlanul és minden mástól végtelenül elkülönülve áll.

– Így igaz.

5

A következő néhány percet Izmael azzal töltötte, hogy egy körülbelül fél méternyire az orra előtt levő pontot bámult, én pedig azon kezdtem töprengeni, vajon elfelejtette-e, hogy én is ott vagyok. Aztán megrázta a fejét, és magához tért. Kapcsolatunk folyamán először valami kiselőadás-szerűséget tartott.

– Az istenek három gonosztettet követtek el az Elvevőkkel szemben – kezdte. – Először is, a Földet nem az Elvevők szerint azt megillető helyre, a világegyetem közepébe helyezték. Ezt hallani nagyon fáj nekik, de hozzászórtak. Még ha otthonuk messze nem is volt a világ közepe, abban azért még hihettek, hogy a teremtés drámájának ők a legfontosabb szereplői.

Az istenek második gonosztette azonban még az elsónél is rosszabb volt. Mivel az ember volt a teremtés koronája, az a lény, akiért a világon minden mást teremtettek, lehetek volna annyira figyelmesek, hogy méltóságának és fontosságának kijáró módon teremtek meg – a teremtés egy önálló, különleges cselekedetében. Ezzel szemben úgy rendelték számára, hogy a közönséges posványból fejlődjön ki, éppen úgy, ahogy a kullancsok és a májmételyek. Ezt már *igazán* nehezen viselték el az Elvevők, de azért lassan kezdenek alkalmazkodni hozzá. Még ha az ember a közönséges posványból fejlődött is ki, mégis az ő istenek által elrendelt sorsa uralkodni a világ és talán maga a világegyetem felett is.

Hanem az istenek harmadik gonosztette volt az összes közt a legrosszabb. Bár az Elvevők ezt még nem tudják, de az istenek nem mentették fel az embert az alól a törvény alól, mely a hernyók, a kullancsok, a garnélarákok, a nyulak, a puhatestűek, az őzek, az oroszlánok és a medúzák életét meghatározza. Ugyanúgy nem mentették fel ez alól a törvény alól, ahogy nem mentették fel a gravitáció törvénye alól sem, és ez lesz az összes közt a legsúlyosabb csapás az elvevők számára. Az istenek többi gonosztettéhez tudtak alkalmazkodni. Ehhez alkalmazkodni lehetetlen.

Egy darabig üldögélt ott ez a szőr- és húshegy, hagyva, hogy ez a kijelentés ülepedjen. Aztán folytatta. – Minden törvénynek vannak következményei, máskülönben nem lehetne felfedni mint törvényt. Annak a törvénynek a következményei, amit mi keresünk, nagyon egyszerűek. Azok a fajok, melyek a törvényhez alkalmazkodva élnek, örökké élnek – amennyiben a környezeti feltételek ezt lehetővé teszik. Ezt remélem jó hírnek tekintik majd az emberiségre nézve általában, mert ha az emberiség e törvényhez alkalmazkodva él, akkor ugyanígy örökké fog élni – vagyis addig, amíg a feltételek ezt lehetővé teszik.

De persze nem ez a törvény egyetlen következménye. Azok a fajok, melyek *nem* a törvényhez alkalmazkodva élnek, kipusztulnak. A biológiai idő léptékében mérve nagyon gyorsan kipusztulnak. És ez nagyon kellemetlen hír lesz a kultúrák emberei számára – a legkellemetlenebb, amit valaha is hallottak.

– Remélem, nem gondolod, hogy ez útbaigazít abban, hogy hol keressem ezt a törvényt – mondtam.

Izmael gondolkodott a pillanatig, aztán felvett egy ágat a jobbjánál levő halomból, felemelte, hogy lássam, majd leejtette a padlóra. – Ezt a hatást próbálta megmagyarázni Newton. – Egyik kezével a külvilág felé intett. – Ezt a hatást próbálom megmagyarázni én. Oda kinézve egy olyan fajokkal teli világot látsz, mely fajok – ha a környezeti feltételek lehetővé teszik – a végtelenségig fognak élni.

– Igen, én is így gondolom. De miért kell ezt megmagyarázni?

Izmael kiválasztott egy másik ágat a halomból, felemelte, és leejtette a padlóra.

– Miért kell ezt megmagyarázni?

– Tehát azt mondod, hogy ez a jelenség nem *csak úgy* történik, hanem egy törvény következménye.

– Pontosan. Egy törvény működik, az én feladatom pedig megmutatni neked, hogyan. Ennek jelenleg a legkönnyebb módja, ha kimutatom a hasonlóságát olyan törvényekkel, melyeket már ismersz – a gravitációéval és az aerodinamikaiakkal.

– Készen állok.

6

– Azt tudod, hogy amint itt ülünk, semmiféle értelemben nem szegjük meg a gravitáció törvényét. Az alá nem támasztott testek a Föld középpontja felé esnek, a mi támaszaink pedig azok a felületek, amelyeken ülünk.

– Így igaz.

– Az aerodinamikai törvények nem adnak nekünk módot arra, hogy megszegjük a gravitáció törvényét. Ezt te is jól tudod. Mindössze arra adnak lehetőséget, hogy a levegőt használjuk támaszként. Egy repülőgépen ülő emberre pontosan ugyanúgy hat a gravitáció, mint ahogy itt ülve miránk. Ám a repülőn ülő ember élvezi azt a szabadságot, amivel mi nem rendelkezünk, a levegő szabadságát.

– Igen.

–A törvény, amit mi keresünk, olyan, mint a gravitáció törvénye: nem lehet megszabadulni tőle, de arra van mód, hogy megtaláljuk a repülés – a levegő szabadsága – megfelelőjét. Vagy ha úgy tetszik, lehetséges olyan civilizációt építeni, amely repül.

Egy darabig csak bámultam rá.

– Emlékszel, hogyan kezdtek próbálkozni az Elvevők a motoros repülés megvalósításával. Nem az aerodinamikai törvények megértésével kezdték. Nem kutatáson és gondosan megtervezett kísérleteken alapuló elmélettel kezdték. Egész egyszerűen szerkezeteket építettek, lelökték őket a sziklák széléről és bizakodtak.

Bólogattam.

– Na most. Részletesen végig szeretném követni ezeknek a korai kísérleteknek az egyikét. Tegyük fel, hogy ezt a kísérletet azoknak a csodálatos, pedállal hajtott szerkezeteknek az egyikével végzik, melyekre csapkodó szárnyakat szereltek, a madarak repülésének hibás megfigyelésére alapozva. A repülés kezdetekor minden jól megy. A mi repülős jelöltünket lelökik a szikla széléről, pedálozik szorgalmasan, járművének szárnyai pedig örülten csapkodnak. Csodálatosan érzi magát, el van ragadtatva. Megtapasztalja a levegő szabadságát. Azt azonban nem veszi észre, hogy ez a jármű aerodinamikai szempontból alkalmatlan a repülésre. Egyszerűen nem felel meg azoknak a törvényeknek, melyek a repülést lehetővé teszik – de nevetne, ha ezt megmondanád neki. Soha nem hallott ilyen törvényekről, semmit sem tud róluk. Rámutat azokra a csapkodó szárnyakra, és így szól: „Látod? Akár a madár!” Ugyanakkor – gondoljon bármit – nem repül. Egy alátámasztás nélküli tárgy, mely a Föld középpontja felé esik. Nem repül, hanem szabadon esik. Eddig tudsz követni?

– Igen.

– Szerencsére – vagyis, jobban mondva, a mi repülőnk szerencsétlenségére – nagyon magas sziklát választott járművének elindításához. Csalódása időben és térben távol van. Csodálatosan érzi magát és gratulál önmagának a diadalhoz, holott a szabadesés törvénye szerint zuhan egyenesen lefelé. Olyan, mint az egyszeri ember, aki fogadásból kiugrik egy kilencvenedik emeleti ablakból. Elhagyva a tizedik emeletet, azt mondja magában: „Hát, eddig nem rossz!”

Szabadesése közben pilótánk is megtapasztalja a repülés mámorát. A magasból mérföldekre körbe ellát, de valami zavarja: a völgy alja ugyanolyan járművekkel van kipöttyözve, mint az övé – nincsenek összetörve, egyszerűen otthagyták őket. „Miért nincsenek a levegőben ezek a járművek” – töpreng – „ahelyett, hogy a földön állnának? Miféle bolond hagyná el a repülőgépét, mikor élvezheti a levegő szabadságát?” De hát törődik is ő a tehetségtelenekkel, a földhözragadt halandók hóbortjaival! Letekintve a völgybe valami más is felkelti a figyelmét. Úgy tűnik, nem tartja a magasságát. Valójában a föld emelkedik, közeledik feléje. Nem nagyon aggódik. Végül is, repülése eddig teljes sikerrel járt, és miért ne járna továbbra is sikerrel! Csak egy kicsit keményebben kell pedáloznia, ennyi az egész.

Eddig nem rossz! Mulattatja, ha azokra gondol, akik azt jósták, hogy repülése szerencsétlenséggel, szétzúzott csontokkal és halállal fog végződni. Tessék, egészen idáig eljutott, és még egy horzsolás sincs rajta, szétzúzott csontokról nem is beszélve. Ekkor azonban ismét lenéz, és amit lát, az valóban megijeszti. A gravitáció törvénye tíz méter per másodperc per másodperces – gyorsuló – ütemben éri utol. A talaj most már riasztóan közeledik feléje. Ez aggasztja, de korántsem veszi el a reményt. „A gépem *egészen idáig* biztonságban elhozott” mondja magában. „Egyszerűen csak folytatnom kell.” Így aztán teljes erőből elkezdi pedálozni. Ami persze nem tesz neki semmi jót, mert a gépe egyszerűen nincs összhangban az aerodinamikai törvényekkel. Még ha ezer ember ereje lakozik is a lábaiban – tízezeré, egymillióé – a gép nem fog tudni repülni. Ez a gép ugyanis kudarcra van ítélve – s ő úgyszintén, hacsak el nem hagyja.

– Helyes. Ezt értem, de azt nem, hogyan kapcsolódik mindez a beszélgetésünkhöz.

Izmael bólintott. – A kapcsolat a következő. Tízezer évvel ezelőtt a kultúrákban élő emberek hasonló repülésbe fogtak: egy civilizációs repülésbe. Járműük semmiféle törvénnyel nem volt összhangban. Miként a mi képzeletbeli repülőnk, ők sem tudtak semmi arról, hogy létezik olyan törvény, melynek eleget kell tenni annak érdekében, hogy megvalósíthassák civilizációs repülésüket. Még csak el sem töprengtek rajta. A levegő szabadságát akarták, így hát felkerekedtek az első kezük ügyébe kerülő szerkezettel: az Elvevő Villámcsapással.

Kezdetben minden nagyon jól ment. Helyesebben szólva minden félelmetesen ment. Az Elvevők keményen pedáloztak, gépük szárnyai pedig gyönyörűen csapkodtak. Csodálatosan érezték magukat. Megtapasztalták a levegő szabadságát: megszabadultak azoktól a megszorításoktól, melyek megkötik és korlátozzák a biológiai közösség többi tagját. És ez a szabadság csodákat szült – mindazokat a dolgokat, amiket múltkor említettél: városiasodást, technikát, írásbeliséget, matematikát, tudományt.

Repülésük végtelennek és egyre izgalmasabbnak tűnt. Nem tudhatták, még csak nem is sejtették, hogy miként a mi szerencsétlen repülőnk is, a levegőben voltak ugyan, de nem repültek. Zuhantak, mert járműük egyszerűen nem felelt meg annak a törvénynek, mely a repülést lehetővé teszi. De a kiábrándulás ideje még nem érkezett el, így aztán pedáloznak és csodálatosan érzik magukat. Mint a mi repülőnknek, zuhanásuk során nekik is különös látványban van részük. A sajátjukhoz nagyon hasonló járművek maradványait látják – nincsenek megrongálva, mindössze elhagyták őket –, a maják, a hohokamok, az anaszak meg a Hopewell kultusz népeit, hogy csak az Újvilágban találtak közül említsek néhányat. „Miért vannak ezek a járművek a földön,

ahelyett, hogy a levegőben lennének?” – töprengenek. – „Miért szeretne bármely nép inkább földhözragadt lenni, mikor bírhatná a levegő szabadságát, ahogy mi tesszük azt?” Ez túl van az érthetőség határán, kifürkészhetetlen rejtély.

Na de hát az ilyen örült emberek hóbortjai az Elvevők számára nem jelentenek semmit. Ők pedáloznak keményen, és csodálatosan érzik magukat. Csak nem fogják elhagyni az *általuk épített* gépet. Örökké élvezni fogják a levegő szabadságát. De fájdalom, egy törvény le fog sújtani rájuk. Azt sem tudják, hogy egyáltalán létezik ilyen törvény, de ez a tudatlanság nem nyújt védelmet a következményei ellen. Ez egy éppen olyan kérlelhetetlen törvény, mint a gravitációé, és pontosan ugyanúgy éri őket utol, ahogy a gravitáció törvénye érte utol a mi repülősünket: *gyorsuló ütemben*.

Néhány búskomor tizenkilencedik századi gondolkodó, mint például Robert Wallace és Thomas Robert Malthus, letekint a völgybe. Ezer évvel korábban, sőt, még ötszáz évvel korábban sem vettek volna észre semmit. Most viszont elborzasztja őket a látvány. Olyan, mintha a talaj rohanna felfelé, hogy összetalálkozzon velük – mintha zuhannának a föld felé. Gondolkodnak egy darabig, aztán azt mondják: „Ha így folytatjuk, nagy bajban leszünk a nem túl távoli jövőben.” Az Elvevők többsége semmibe veszi a jóslataikat. „Megtettük ezt a roppant utat, s egy karcolás nem sok, annyi sem esett rajtunk. Igaz, hogy a talaj emelkedni látszik, de ez csak azt jelenti, hogy egy kicsit keményebben kell majd pedáloznunk. Aggodalomra semmi ok.” Ugyanakkor, éppen ahogy megjósolták, az éhezés rövid időn belül megszokott életkörülménnyé válik – és az Elvevőknek még keményebben és hatékonyabban kell pedálozniuk, mint korábban. Hanem, különös módon, minél keményebben és hatékonyabban pedáloznak, a körülmények annál rosszabbá válnak. Nagyon különös. Peter Farb ezt paradoxonnak hívja: „A termelés fokozása egy megnövekedett népesség élelmezése érdekében a népesség további növekedéséhez vezet.” „Sebaj” – mondják az Elvevők. „Egyszerűen rá kell állítanunk néhány embert egy megbízható születésszabályozási rendszer kidolgozására, és az Elvevő Villámcsapás örökké szárnyalni fog.”

De ilyen egyszerű válaszok manapság nem elegendőek a kultúrákban élő emberek megnyugtatására. Mindenki lefelé tekint, a völgybe, és nyilvánvaló, hogy a talaj rohan felétek – mégpedig évről évre egyre gyorsabban rohan. Az Elvevő Villámcsapás befolyást gyakorol az alapvető ökológiai és planetáris rendszerekre, s ez a befolyás évről évre erőteljesebb. Alapvető, pótolhatatlan erőforrásokat pusztítanak el évről évre – évről évre egyre mohóbban. A pesszimisták – vagy meglehet, hogy ők a realisták – letekintenek, és azt mondják: „Nos, az összeütközés húsz évnnyire lehet, vagy legfeljebb olyan örven évnnyire. Az igazság az, hogy bármikor bekövetkezhet. Nem tudjuk biztosan.” De természetesen vannak optimisták is, akik azt mondják: „Bízunk kell a járműnkben. Végül is, *egészen idáig* biztonságban elhozott bennünket. Ami előttünk van, az nem nagy ügy, csak egy kis domb, amit elkerülhetünk, épp csak egy kicsit keményebben kell pedáloznia mindenkinek. Akkor felemelkedünk majd egy dicső és végtelen jövőbe, az Elvevő Villámcsapás pedig el fog vinni bennünket a csillagokba, és meg fogjuk hódítani magát a világegyetemet.” A járművetek azonban nem fog megmenteni benneteket. Éppen ellenkezőleg, ez visz titeket a katasztrófa felé. Ötmilliárdnyian, tízmilliárdnyian, vagy húszmilliárdnyian pedálozva sem tudjátok repülésre bírni. Zuhant kezdettől fogva, s ez a zuhanás a végéhez közeledik.

– A legrosszabb ebben az – tettem hozzá végül –, hogy a túlélők, ha lesznek ilyenek, azonnal hozzálátanak, hogy újra megcsinálják az egészet, pontosan ugyanígy.

– Attól tartok, igazad van. Az elképzelések kipróbálásának módszere nem rossz mód arra, hogy megtanuljuk, hogyan kell repülőgépet építeni, de végzetes lehet, ha azt akarjuk megtanulni, hogyan kell civilizációt építeni.

HÉT

– Van itt egy feladvány, amin gondolkodhatsz – mondta Izmael. – Egy távoli országban vagy, és egy a többtől elszigetelt, idegen városban találsz magad. Azonnal nagy hatással vannak rád azok az emberek, akiket itt találsz. Barátságosak, mosolygósak, egészségesek, boldogok, élénkek, békések, udvariasak. Mondják, hogy így megy itt minden emberemlékezet óta. Örömmel megszakítod hát az utazásodat, egy család pedig azonnal meghív vendégségbe.

Aznap este vacsoránál megkóstolod az ételüket, és ízletesnek, de szokatlannak találsz. Megkérdezed tőlük, hogy miből készült, mire ők azt válaszolják: „Hát természetesen B-húsból. Csakis ezt esszük.” Ez téged zavarba hoz, és megkérdezed, hogy azoknak a legelésző állatoknak a húására gondolnak-e, amelyek *bégetnek*. Ők nevetnek, és odavisznek az ablakhoz. „Odaát van néhány B” mondják, a másik házban élő szomszédokra mutatva.

„Uramisten!” kiáltasz fel megrettenve, „csak nem azt akarjátok mondani, hogy *embereket* esztek!” Erre ők zavartan rád néznek, és azt mondják: „Mi B-ket eszünk.”

„De hát ez iszonyú” válaszolod. „Akkor hát ők a ti rabszolgáitok? Bekerítve tartjátok őket?”

„Mi az ördögért tartanánk őket bekerítve?” – kérdezik a vendéglátóid.

„Hát természetesen azért, hogy el ne fussanak!”

Ekkor a vendéglátóid már kezdik azt gondolni, hogy egy kicsit gyengék az észbeli képességeid, és elmagyarázzák, hogy a B-knek soha eszébe nem jutna elfutni, mert saját táplálékuk, az A-k, épp velük szemben laknak.

Nos, nem untatlak minden felháborodott felkiáltásoddal, és az ő zavart magyarázataikkal. Végül kibogozod az egész rettenetes helyzetet. Az A-kat a B-k eszik, a B-ket a C-k eszik, a C-ket viszont az A-k. Nincs hierarchia e táplálékosztályok között. A C-k nem hatalmaskodnak a B-k felett, csak azért, mert a B-k az ők táplálékuk, mivel ők maguk végül is az A-k táplálékai. Az egész tökéletesen demokratikus és barátságos. De persze számodra ez elképesztően riasztó. Megkérdezed tőlük, hogyan képesek ilyen törvénytelen módon élni. Ismét megütődve néznek rád. „Hogy érted azt, hogy törvénytelen?” kérdezik. „Van törvényünk, és kivétel nélkül betartjuk. Ezért vagyunk barátságosak, mosolygósak, békések, amit te olyan vonzónak találsz bennünk. Ez a törvény az alapja annak, hogy sikeresek vagyunk, mint nép, és így van ez kezdettől fogva.”

Most pedig következik a feladvány: anélkül, hogy őket megkérdeznéd, hogyan derítenéd ki, mi az a törvény, amit betartanak?

Nagyokat pislogtam rá. – Sejtelmem nincs.

– Gondolkodj!

– Nyilván az atörvényük, hogy az A-k C-ket esznek, a B-k A-kat esznek, a C-k pedig B-ket.

Izmael megrázta a fejét. – Ez csak azt jelenti, hogy az a kedvenc táplálékuk. Nem kell hozzá törvény.

– Akkor szükségem van még valamire a folytatáshoz. Mindössze az áll rendelkezésemre, hogy mi a kedvenc táplálékuk.

– A folytatáshoz további három információ áll rendelkezésedre. Van törvényük, kivétel nélkül betartják, s mivel kivétel nélkül betartják, egy rendkívül sikeres társadalomban élnek.

– Ez még mindig nagyon homályos. Hacsaknem valami olyasmi a törvény, hogy... „Légy nyugodt!”

– Nem arra kérlek, hogy találd ki, mi a törvény. Arra kérlek, gondold ki egy módszert annak *kiderítésére*, mi az.

Székembe sűppedtem, összekulcsoltam a kezeimet, és a plafont bámultam. Néhány perc múlva támadt egy ötletem. – Van büntetés a törvény megszegéséért?

– Halál.

– Akkor megnéznék egy kivégzést.

Izmael mosolygot. – Ügyes, de ez aligha módszer. Azonkívül nem veszed figyelembe azt a tényt, hogy a tövénynek kivétel nélkül engedelmeskednek. Soha nem volt kivégzés.

Sóhajtottam és becsuktam a szememet. Néhány perccel később azt mondtam: – Megfigyelés. Gondos megfigyelés hosszú időn keresztül.

– Ez már közelebb van. Mit keresnél?

– Azt, hogy mit *nem* tesznek. Mi az, amit nem tesznek *soha*.

– Jó. De hogyan küszöbölnéd ki a jelentéktelen dolgokat? Észreveheted például, hogy soha nem alszanak fejen állva, vagy soha nem dobálják kövekkel a Holdat. Milliő olyan dolog lenne, amit soha nem tesznek, de ezeket nem feltétlenül tiltaná a törvény.

– Igaz. Nos, lássuk csak. Van törvényük, kivétel nélkül betartják, és szerintük... aha. Szerintük e törvény betartása olyan társadalmat biztosít számukra, mely nagyon jól működik. Ezt komolyan kellene vennem?

– Hogyne. Ez a felvetés része.

– Akkor ez kiküszöbölné a legtöbb jelentéktelen dolgot. Annak a ténynek, hogy soha nem alszanak fejen állva, semmi köze nem lenne ahhoz, hogy jól működő társadalomban élnek. Lássuk csak. Valójában... Talán azt keresném, hogy... Kétfelől közelíteném meg. Egyrészt azt mondanám: „Mi működteti ezt a társadalmat?”. Másrészt pedig azt: „Mi az a valami, amit *nem* tesznek, és ezáltal a társadalmuk működik?”

– Kitűnő. Most pedig, mivel ezt ilyen ragyogóan sikerült megfejtened, kapsz egy kis segítséget: végül is lesz egy kivégzés. A történelemben először valaki megszegte a törvényt, mely a társadalmuk alapja. Fel vannak háborodva, el vannak borzadva, meg vannak hökkenve. Elkapják a törvényszegőt, apró darabokra szabdalják, és megetetik a kutyákkal. Ennen nagy segítségedre kell lennie a törvény kiderítésében.

– Valóban.

– Én fogom játszani a vendéglátód szerepét. Épp a kivégzésről jövünk. Kérdezhetsz.

– Rendben. Mit is csinált ez a fickó tulajdonképpen?

– Megszegte a törvényt.

– Na igen, de mégis mit tett?

Izmael vállat vont. – A törvénnel ellentétben élt. Azt tette, amit mi soha nem teszünk.

Mereven néztem rá. – Ez nem tisztességes. Nem válaszolsz a kérdéseimre.

– Az egész sajnálatos történet fel van jegyezve, fiatalember. A fickó minden apró részletre kiterjedő életrajza a könyvtárban megtalálható.

Morogtam.

– Tehát hogyan fogod felhasználni ezt az életrajzot? Nincs benne, hogyan szegte meg a törvényt. Csak egy részletes feljegyzés arról, hogy hogyan élt, ennek pedig nagy része feltétlenül jelentéktelen lesz.

– Ez, úgy látom, újabb útmutatást ad nekem. Most van három: mi működteti jól a társadalmukat, mit nem tesznek soha, és mit tett *ő* azok közül, amit a többiek *soha* nem tesznek.

2

– Nagyon jó. Pontosán ezzel a három útmutatással rendelkezel ahhoz a törvényhez, amit itt keresünk. Az életközösség ezen a bolygón hárommilliárd évig jól

működött – igazán nagyszerűen. Az Elvevők iszonyodva húzódtak vissza ettől a közösségtől, azt gondolva, hogy ez a törvénytelen káosz és vadság, a könyörtelen verseny helye, ahol minden élőlény élete veszélyben forog. A fajtátok azon tagjai viszont, akik ténylegesen ebben a közösségben élnek, nem ilyennek látják, és inkább halálukig harcolnak, semhogy elszakadjanak tőle.

Ez valóban egy szabályos közösség. A zöld növények a növényevők táplálékai, ezek a ragadozók táplálékai, a ragadozók közül némelyek pedig további ragadozók táplálékai. Ami pedig megmarad, az a dögevők tápláléka, akik olyan tápanyagokat juttatnak vissza a földre, melyekre a zöld növényeknek van szükségük. Olyan rendszer ez, mely évmilliárdokig nagyszerűen működött. A filmesek érthető módon nagyon szeretik a csata és az alvadt vér hosszú képsorait, de akármelyik természetbúvár megmondja neked, hogy a fajok semmilyen értelemben nem állnak háborúban egymással. A gazella és az oroszán csak az Elvevők tudatában ellenségek. Az oroszán, mely talál egy gazellacsapatot, nem mészárolja le őket, ahogy egy ellenség tenné. Megöl egyet, hogy csillapítsa az éhségét, nem pedig a gazellagyűlöletét, és amint azt az egyet megölte, a gazellák minden további nélkül hajlandóak folytatni a legelészést a oroszán közvetlen közelében.

Mindez azért történik, mert létezik egy olyan törvény, amit a közösség minden tagja kivétel nélkül betart, s e törvény nélkül a közösség csakugyan kaotikussá válna, nagyon hamar szétesne és megsemmisülne. Az ember a tulajdon létevel adósa ennek a törvénynek. Ha a körülötte levő fajok nem engedelmessé válna ennek, akkor nem jelenhetett volna meg, vagy nem maradhatott volna fenn. És ez egy olyan törvény, mely nemcsak a közösséget mint egészet védi, hanem a fajokat, sőt még az egyedeket is a közösségen belül. Érted?

– Értem, ezt értem, de még mindig nem tudom, mi ez a törvény.

– Megmutatom a következményeit: Ez a békefenntartó törvény, ez tartja vissza a közösséget attól, hogy azzá a roppant káosszá váljon, aminek az elvevők képzelik. Ez az a törvény, mely minden létező életet táplálja – a füvek életét, a füvekkel táplálkozó szöcske életét, a szöcskével táplálkozó fűrjét, a fűrjellel táplálkozó rókaét, a róka tetemével táplálkozó varjakét.

A bojtosúszójú halak, melyek kifürkészték a földrészek partjait, azért jelenhettek meg, mert az előttük járó nemzedékek százmilliói betartották ezt a törvényt, s így néhányan közülük kételtűekké váltak. A kételtűek közül pedig néhányan hullókké. A hullók közül pedig néhányan madarakká és emlősökké váltak e törvényt betartva. Az emlősök közül pedig néhányan főemlősökké. A főemlősök egyik ága *Australopithecus*-szá vált e törvényt betartva. Az *Australopithecus* pedig *Homo habilis*-szé. A *Homo habilis* *Homo erectus*-szá, a *Homo erectus* *Homo sapiens*-szé, a *Homo sapiens* pedig *Homo sapiens sapiens*-szé vált, mert betartotta ezt a törvényt.

És ekkor, körülbelül tízezer évvel ezelőtt, a *Homo sapiens sapiens* családjának egyik ága így szólt: „Az ember fel van mentve ez alól a törvény alól. Az isteneknek soha nem állt szándékában ezzel korlátozni az embert.” Így aztán kiépítettek egy olyan civilizációt, mely minden ponton gúnyt űz a törvényből, és ötszáz emberöltőn belül – a biológiai idő léptékében egy szempillantás alatt – a *Homo sapiens sapiens* családjának ez az ága azt látta, hogy az egész világot a pusztulás küszöbére juttatta. S a magyarázatuk erre a csapásra... na mi volt?

– Hogyan?

– Az ember mintegy hárommillió évig ártalmatlanul élt ezen a bolygón, az Elvevők azonban az egészet az összeomlás határára juttatták, mindössze ötszáz emberöltő alatt. És mi a magyarázatuk erre?

- Értem már. A magyarázatuk erre az, hogy az embereknek van valami alapvető bajuk.
- Nem az, hogy ti Elvevők valamit esetleg rosszul csináltatok, sokkal inkább az, hogy az emberi természetnek magának van valami alapvető baja.
- Így van.
- Most hogy tetszik ez a magyarázat?
- Kezdek kételkedni benne.
- Akkor jó.

3

– Akkortájt, amikor az Elvevők rábukkantak az Újvilágra, és elkezdtek mindent darabokra zúzni, a Meghagyók a következő kérdésre keresték a választ: „Van-e mód arra, hogy olyan letelepedési formát valósítsunk meg, mely összhangban van azzal a törvénnyel, amit mi az idők kezdetétől fogva betartunk?” Nem úgy értem persze, hogy ezt a kérdést tudatosan megfogalmazták. Semmivel sem tudatosabban ismerték ezt a törvényt, mint amennyire a korai pilóták az aerodinamikai törvényeket. De ugyanúgy küzdöttek vele: egyik civilizációs szerkezetet a másik után építették meg és hagyták el, igyekezve egy olyat találni, amelyik képes repülni. Ez lassan megy. Ha egyszerűen az elképzeléseiket próbálgatják, az még eltarthatott volna további tízezer – vagy akár ötvézezer évig is. Kétségtelenül megvolt a bölcsességül ahhoz, hogy tudják, nem kell sietni. Nem *kell*tt a levegőbe emelkedniük. Annak nem volt értelme számukra, hogy egy olyan civilizációs jármű mellett kötelezzék el magukat, melyről tisztán látszott, hogy katasztrófa felé tart, ahogy azt az Elvevők tették.

Izmael itt megállt, és mivel nem folytatta, én szólaltam meg: – Most mi van?

Vonásai mosolyba ráncolódtak. – Most menj el, és akkor gyere vissza, ha készen állsz arra, hogy elmeséld nekem, milyen törvény vagy törvények működnek az életközösségben kezdettől fogva.

– Nem hiszem, hogy erre készen állok.

– Pedig az utóbbi néhány nap folyamán, sőt a legelejétől fogva ezt tettük: felkészítettünk téged.

– Ennek ellenére nem tudom, hogy fogjak hozzá.

– Dehogynem tudod. Rendelkezésedre áll ugyanaz a három útmutatás, mint az A-k, a B-k meg a C-k esetében. A törvénynek, amit keresel, kivétel nélkül engedelmeskedtek az élők közösségében hárommilliárd évig. *Ezért lettek ilyenek a dolgok* – intett az ablakon túlra. Ha nem engedelmeskedtek volna e törvénynek a kezdetekben, és nem tette volna ezt minden egyes nemzedék a későbbiekben, akkor a tengerek most élettelen sivatagok lennének, a talaj pedig még mindig kavargó por. Az élet számtalan formája, melyeket itt láatsz, e törvényt betartva jött létre, és e törvényt betartva jött létre az ember is. S e bolygó egész története során mindössze egyszer próbált meg egyetlen faj e törvényre fittyet hányva élni – ráadásul ez nem is egy egész faj volt, mindössze egyetlen csoport, akiket én Elvevőknek neveztem. Tízezer évvel ezelőtt ez az egy csoport azt mondta: „Ebből elég. Az embert nem szabad korlátozni ezzel a törvénnyel”, és oly módon kezdtek élni, mely a törvény összes eleméből gúnyt űzött. Minden egyes olyan dolgot, melyet a törvény tilt, *alapelveként* építettek bele a civilizációjukba. És most, ötszáz emberöltő elteltével, meg kell fizetniük azt a büntetést, amit bármely más faj is megfizetne, ha ezzel a törvénnyel ellentétben élne.

– Ennek elegendő vezérfonalnak kellene lennie számodra – tárta szét kezeit Izmael.

Az ajtó becsukódott mögöttem, és egyedül maradtam. Nem mehettem vissza, hazamenni pedig nem akartam, így aztán csak álltam ott. Az agyam üres volt. Lehangothság telepedett rám, ezen felül pedig még visszautasítottnak is éreztem magam.

Otthon felhalmozódtak a tennivalóim. Lemaradtam a munkámban, lekéstem a határidőket. Ráadásul most még Izmaeltől is kaptam egy feladatot, ami nem éppen töltött el lelkesedéssel. Ideje volt nekiülni, és komolyan venni a dolgokat, így olyasmit tettem, amit ritkán teszek: elmentem egy bárba és ittam egyet. Beszélgetnem kellett valakivel, a magányos ivók pedig legalább ebben szerencsések – mindig van kivel beszélgetniük.

Szóval: Mi volt e rejtélyes lehangothság és visszautasítottság hátterében? És miért éppen ezen a napon törtek rám? A válasz: éppen ezen a napon küldött el Izmael, hogy önállóan dolgozzak. Talán megtakaríthatta volna számomra azt a vizsgalódást, amit épp most akartam elvégezni, ő azonban úgy döntött, nem teszi. Ebből fakadt a visszautasítottság érzése. Ezt persze gyerekes így felfogni, soha nem állítottam azonban, hogy tökéletes vagyok.

Ennél mégis többről volt szó, mert a lehangothságom továbbra sem múlt el. Egy második whisky segített raktam: a tanítás során egyre bölcsebb lettem. Úgy van. Ez volt a lehangothság érzésének forrása.

Izmaelnek volt egy tanmenete. Hát persze, miért is ne lett volna? A tanmenetet évek hosszú során fejlesztette ki, ahogy egyik tanítvány után a másikkal dolgozott. Érthető. Kell, hogy az embernek legyen egy terve. Itt kezdesz, erre a pontra lépsz, aztán erre a pontra, erre a pontra meg erre a pontra, és akkor voilá! Egy szép napon befejezed. Köszönjük a figyelmedet, élj boldogul, és csukd be az ajtót magad mögött, amikor távozol.

Meddig jutottam e folyamatban? Félútig? Az út harmadáig? Negyedéig? Akármennyig is, minden egy lépéssel közelebb vitt ahhoz, hogy kikerüljek Izmael életéből.

Melyik az a legpontosabb negatív szó, mely leírja a helyzet ily módon való értelmezését? Önzés? Hatalomvágy? Fösvénység? Bármi legyen is, be fogom ismerni, és nem fogok kifogásokat keresni.

Szembe kellett néznem a ténnyel: nemcsak egyszerűen egy tanárt akartam, hanem egy tanítómestert – az életem végéig.

NYOLC

A törvény keresése négy napig tartott.

Egy napot töltöttem azzal, hogy azt mondogattam magamban, nem tudom megcsinálni, két napot azzal, hogy részletesen végiggondoltam a dolgot, egy napot pedig azzal, hogy megbizonyosodtam róla, valóban befejeztem a munkát. Az ötödik napon visszamentem. Ahogy besétáltam Izmael irodájába, gondolatban elpróbáltam, amit mondani akartam: „Azt hiszem, értem, miért ragaszkodtál ahhoz, hogy én magam csináljam.”

Felnéztem gondolataimból, s egy pillanatra elbizonytalanodtam. Megfeledkeztem arról, hogy mi vár ott rám: az üres szoba, a magányos szék meg az üvegtábla, túloldalán egy izzó szempárral.

Ostobán egy „helló”-t rebegtem a levegőbe.

Ekkor Izmael valami olyasmit csinált, amit azelőtt soha. Üdvözlésképpen felhúzta a felső ajkát, és elém tárta masszív, borostyán fogsorát.

Leültem, és mint egy kisiskolás vártam a bólintását.

– Azt hiszem, értem, miért ragaszkodtál ahhoz, hogy én magam csináljam – fogtam hozzá. – Ha te végeztél volna el a munkát helyettem, és te mondtad volna el azokat a dolgokat, amiket az Elvevők megtesznek, egy természetes közösségben viszont soha nem tesznek, akkor legfeljebb azt mondtam volna: „Rendben, és akkor mi van, nagy ügy.”

Izmael morgott

– A nyilvánvaló dolgoknak néha megvilágosító erejük lehet, ha szokatlan módon érzékeljük őket.

– Ez hát a te fortélyod, jól van.

– Elég a fecsegésből, folytasd!

– Máris. Ahogy én értelmezem, négy olyan dolog van, amit az Elvevők megtesznek, a közösség más részeiben viszont soha, s mind a négy civilizációs rendszerük alapját képezi. Először is, kiirtják a vetélytársaikat, ez pedig a vadonban soha nem fordul elő. A vadonban az állatok védelmezik a területüket meg a zsákmányukat, elfoglalják a vetélytársaik területét és megrohanják azok zsákmányát. Néhány fajnál a vetélytársak még prédául is szolgálnak, de soha nem fogják el a vetélytársaikat csak is azért, hogy megöljék őket, ahogy az állattenyésztők és a földművesek teszik azt a prérifarkasokkal, a rókákkal meg a varjakkal. Amit az állatok elejtenek, azt megeszik.

Izmael bólintott.

– Igaz, amit mondasz, bár hozzá kellene tenni, hogy az állatok önvédelemből is ölnek, illetve akkor is, ha egész egyszerűen csak fenyegetve érzik magukat. A páviánok például megtámadhatnak egy olyan leopárdot, amelyik nem támadta meg őket. Fontos viszont azt megérteni, hogy bár a páviánok elmennek táplálékot keresni, soha nem mennek el leopárdot keresni.

– Mit jelent ez pontosan?

– Táplálék hiányában a páviánok összeállnak, hogy ételt találjanak, de leopárdok hiányában soha nem szerveződnek össze arra a célra, hogy leopárdot találjanak. Más szóval úgy van, ahogy te mondd: amikor az állatok elmennek vadászni – még az olyan szélsőségesen agresszív állatok is, mint a páviánok –, a táplálékszerzés érdekében teszik ezt, nem a vetélytársaik vagy akár csak azoknak az állatoknak a kiirtása érdekében, melyek számára ők szolgálnak prédául.

– Igen, most már értem, mire célzol.

– Biztos vagy abban, hogy ezt a törvényt kivétel nélkül betartják? Elegendő bizonyíték az, hogy a vadonban – ahogy azt te nevezed – a vetélytársak csakugyan soha nem irtják öncélúan egymást?

– Ha nem tartanak be kivétel nélkül, akkor, ahogy te mondtad, a dolgok nem lettek volna ilyenek. Ha a vetélytársak csak azért üldözték volna egymást, hogy a másikat megöljék, akkor vetélytársak *egyszerűen nem lennének*. Egy faj létezne a vetélkedés minden szintjén: a legerősebb.

– Folytasd!

– A következő az, hogy az elvevők módszeresen megsemmisítik vetélytársaik táplálékát, hogy sajátjuknak helyet csináljanak. A természetes közösségben ezzel szemben semmi ilyesmi nem történik. Az ottani szabály: vedd el, amire szükséged van, a többit pedig hagyd békén.

Izmael bólintott.

– A harmadik különbség, hogy az Elvevők megtagadják vetélytársaiktól a táplálékhoz jutást. A vadon törvénye: megtagadhatod vetélytársaidtól, hogy hozzájussanak ahhoz, amit te eszel, de nem tagadhatod meg tőlük, hogy más módon táplálékhoz jussanak. Más szóval, mondhatod azt, hogy: „Ez a gazella az enyém”, de azt nem, hogy: „Az összes gazella az enyém”. Az oroszlán sajátjaként védelmezi a zsákmányát, de nem védelmezi a csordát sajátjaként.

– Igen, ez igaz. De tegyük fel, hogy felnevelted a saját csordádat, úgyszólván a semmiből. Védelmeszhetné-e ezt a csordát sajátodként?

– Nem tudom. Azt hiszem, igen, egészen addig, amíg nem az lenne az álláspontod, hogy a világ összes csordája a tiéd.

– És mi a helyzet akkor, ha megtagadod a vetélytársadnak a hozzáférést ahhoz, amit te nevelsz?

– Megint csak... A *mi* álláspontunk a következő: E bolygó minden négyzetméterével mi rendelkezünk, tehát, ha az egész megműveljük, akkor a vetélytársainknak egész egyszerűen nincs szerencsájük, és el kell tűnniük. A *mi* álláspontunk az, hogy megtagadjuk a vetélytársainknak a hozzáférést *a világ összes táplálékához*, ez pedig nyilvánvalóan olyasvalami, amit egyetlen más faj sem tesz.

– A méhek megtagadják, hogy az ember hozzájusson ahhoz, ami az almafában levő kaptárunkban van, de nem tagadják meg, hogy hozzájusson az almákhoz.

– Így van.

– Jó. És azt mondtad, hogy van egy negyedik dolog, amit az Elvevők megtesznek, a vadonban viszont soha nem tesznek.

– Igen. A vadonban az oroszlán megöl egy gazellát, és megeszi, de nem öl meg még egyet, hogy eltegye másnapra. Az őz azt a fűvet eszi, ami előtte van, nem nyírja le, és nem teszi el télire. Az Elvevők ezzel szemben megteszik ezeket a dolgokat.

– Úgy tűnik, ebben nem vagy annyira biztos.

– Igen, ebben tényleg *nem vagyok* annyira biztos. *Vannak* olyan fajok, melyek raktároznak élelmet, mint a méhek, legtöbbjük azonban nem teszi ezt.

– Ebben az esetben nem vetted észre azt, ami nyilvánvaló. Minden élőlény raktároz élelmet. A legtöbb egyszerűen a testükben raktározzák, ahogy az oroszlánok, az őz és az emberek. Másfajok számára ez a felépítésük miatt nem megoldható, ezért fel kell halmozniuk az élelmet.

– Igen, értem.

– A táplálékraktározásra mint olyanra, nincs tilalom. Nem is lehetne, mert ez az, ami az egész rendszert működteti: a zöld növények táplálékot raktároznak a növényevők számára, a növényevők táplálékot raktároznak a ragadozók számára és így tovább.

– Igaz. Ezt nem gondoltam így végig.

- Van még valami, amit az Elvevők megtesznek, az életközösség többi részében viszont soha nem tesznek?
- Én nem tudok semmi másról. Olyan legalábbis nincs, ami a közösség működtetésének szempontjából lényeges lenne.

2

– A törvény, melyet ilyen nagyszerűen leírtál, meghatározza a vetélkedés korlátait az életközösségben. Vetélkedhetsz képességeid legjava szerint, de nem üldözheted a vetélytársaidat, nem semmisítheted meg a táplálékukat, illetve nem tagadhatod meg, hogy táplálékhoz jussanak. Más szóval vetélkedhetsz, de nem viselhetsz hadat.

– Igen. Ahogy mondtad, ez a békefenntartó törvény.

– És mi a törvény következménye? Mit segít elő?

– Hát... elősegíti a rendet.

– Na igen, de én most valami más után kutatok. Mi történt volna, ha tízmillió évvel ezelőtt eltörölték volna ezt a törvényt? Milyen lenne a közösség?

– Erre is csak azt tudom mondani, hogy mindössze egyetlen létforma létezne a vetélkedés minden szintjén. Ha az összes fűért vetélkedő hadat viselt volna egymás ellen tízmillió évig, mostanra gondolom kiemelkedett volna egy az összes többi felett álló győztes. Talán lenne egy győztes rovar, egy győztes madár, egy győztes hulló és így tovább. Ugyanez történt volna minden szinten.

– Tehát a törvény mit segít elő?

– Hát... a békét.

– Gondolkodj. Mi a különbség az általad az imént leírt közösség, és a meglevő között?

– Azt hiszem, hogy az a közösség, amit az imént leírtam, mindössze néhány tucat vagy néhány száz különböző fajból állna. A meglevő közösség fajok millióiból áll.

– Tehát a törvény mit segít elő?

– A változatosságot.

– Hát persze. És mi a változatosság haszna?

– Nem tudom. Talán... érdekesebb.

– Mi a baj egy olyan világméretű közösséggel, mely fűvön, gazellakon és oroszlánokon kívül semmi másból nem áll? Vagy egy olyan világméretű közösséggel, mely rizsen és embereken kívül semmi másból nem áll?

Egy darabig gondolkodtam. – Azt mondanám, hogy egy ilyen közösség ökológiai szempontból törekeny lenne. Rendkívül sebezhető. Ha az adott feltételek a legcsekélyebb mértékben megváltoznak, az egész összeomlik.

Izmael bólintott.

– A változatosság *maga a közösség* számára túlélési tényező. Százmillió faj közössége szinte mindent túl tud élni, az egész világra kiterjedő katasztrófán kívül. E százmillió között több százezer olyan van, amely túl tudna élni egy egész világra kiterjedő tízfokos hőmérséklet-csökkenést – ami sokkal pusztítóbb lenne, mint amilyennek hangzik. E százmillió között több százezer olyan van, amely túl tudna élni egy az egész világra kiterjedő tízfokos hőmérsékletemelkedést. Száz vagy ezer faj közössége viszont szinte egyáltalán nem rendelkezik túlélési értékkel.

– Igaz. És pontosan a változatosság az, ami ellen itt támadást intéztek. Nap mint nap fajok tucatjai tűnnek el közvetlen következményeként az Elvevők törvénytelen versengésének.

– Most, hogy tudod, hogy egy törvényről van itt szó, máshogy szemléled-e a világot?

– Igen. Nem úgy gondolok többé a cselekedeteinkre, mint baklövések sorozatára. Nem azért pusztítjuk a világot, mert ügyetlenek vagyunk. Azért pusztítjuk, mert a szó szoros értelmében háborús viszonyban állunk vele.

3

– A te magyarázatod szerint az életközösség megsemmisülne, ha az összes faj kivonná magát a versenynek e törvény által diktált szabályai alól. De mi történne, ha csak *egyetlen* faj tenné ezt?

– Úgy érted, hogy nem az ember?

– Igen. Persze csaknem emberi ravaszsággal és elszántsággal kellene rendelkeznie. Tegyük fel, hogy hiéna vagy. Miért kellene megosztanod a vadat azokkal a lusta, fennhéjázó oroszlánokkal? Újra meg újra a következő történik: megölsz egy zebrát, arra jön egy oroszlán, elkerget, és kiszolgálja magát, míg te a maradékra várva ücsörögsz. Tisztességes ez?

– Én azt hittem, fordítva van – az oroszlánok ölnek és a hiénák zaklatják őket.

– Természetesen az oroszlánok maguk is ölnek, de ha csak tehetik, minden további nélkül készek kisajátítani másét. Tehát elegend van az oroszlánokból. Mit teszel?

– Kiirtom őket.

– És mi lesz ennek a következménye?

– Hát... nem lesz több vita.

– Min éltek eddig az oroszlánok?

– Gazellákon. Zebrákon. Vadakon.

– Most eltűntek az oroszlánok. Mennyiben érint ez titeket?

– Á, értem, mire célzol. Több vad jut nekünk.

– És ha több vad jut nektek?

– Kifejezéstelenül néztem rá.

– Na nem baj. Azt gondoltam, hogy tudod az ökológiai ABC-t. A természetes közösségben amint egy populáció táplálékkészlete növekszik, az adott populáció növekszik. Ahogy az adott populáció növekszik, a táplálékkészlete csökken, és táplálékkészletének csökkenésével az adott populáció is csökken. Ez a táplálékpulációk és a táplálékot fogyasztó populációk közötti kölcsönhatás az, ami mindent egyensúlyban tart.

– Ezt *tudtam*. Csak valahogy nem gondolkodtam.

– Nos – szolt Izmael zavart szemöldökráncolással –, gondolkodj.

Elmosolyodtam. – Jó. Tehát most, hogy az oroszlánok eltűntek, nekünk, hiénáknak több táplálék jut, és a populációnk növekszik. Addig a pontig növekszik, ahol kezdünk szűkölködni a vadban, aztán meg elkezd zsongorodni.

– Normális körülmények között így lenne, ti viszont megváltoztattátok ezeket a körülményeket. Úgy döntöttetek, hogy a korlátozott verseny törvénye a hiénákra nem vonatkozik.

– Így van. Tehát további vetélytársakat irtunk ki.

– Ne kelljen szavanként kihúznom belőled. Szeretném, ha te fejtenéd ki.

– Na lássuk csak. Miután kiirtjuk vetélytársainkat, akikkel a vadért versenyeztünk... a populációnk növekszik, míg egyszer csak elkezdünk szűkölködni a vadban. Nincs több kiirtandó vetélytárs, tehát növelnünk kell a vadpopulációt... Nem hiszem, hogy a hiénák állattenyésztésbe fognának.

– Kiirtottátok a vetélytársaitokat, akikkel a vadért versenyeztetek, de a vadnak is vannak vetélytársai – vetélytársai, akikkel a fűért versenyez. Ezek a ti másodfokú vetélytársaitok. Irtsátok ki őket, és több fű jut a vadnak.

– Helyes. A több fű több vadat jelent, a több vad több hiénát, a több hiéna pedig...
Mit lehet még kiirtani?

Izmael csak megemelte a szemöldökét.

– Most már nincs mit kiirtani.

– Gondolkodj!

– Kiirtottuk az elsőfokú vetélytársainkat – folytattam elgondolkodva –, aztán a másodfokúakat is. Most kiirthatjuk a harmadfokú vetélytársainkat – azokat a növényeket, amelyek az élettérért és a napfényért versenyeznek a füvekkel.

– Úgy van. Akkor több növény jut a vadnak, és több vad jut nektek.

–Különös... A földművesek és az állattenyésztők mindegyike ezt majdhogynem szent munkának tekinti. Irts ki mindent, amit nem tudsz megenni! Irts ki bármit, ami azt eszi, amit te eszel! Irts ki mindent, ami nem táplálja azt, amit te eszel!

– Ez *valóban* szent munka az Elvevők kultúrájában. Minél több vetélytársat pusztítottok el, annál több embert hozhattok a világra, s így a pusztítás jószerivel a létező legszentebb munkává válik. Amint kivonjátok magatokat a korlátozott verseny törvényeinek kényszere alól, a táplálékotok és annak tápláléka kivételével a világon minden megsemmisítendő ellenséggé válik.

4

– Amint látod, ha egyetlenegy faj kivonja magát a törvény kényszere alól, annak ugyanaz a végső hatása, mintha az összes faj kivonná magát alóla. Végül egy olyan közösség alakul ki, melyből fokozatosan kiveszik a változatosság, hogy egyetlen faj terjeszkedhessen.

– Ha valaki folyamatosan megsemmisíti a vetélytársait, folyamatosan növeli a táplálékkészletét, és folyamatosan azon töpreng, hogy mit tegyen a népességrobbanással, akkor szükségszerűen ott végzi, ahol az Elvevők végezték. Mit is mondtál a múltkor a tápláléktermelés növeléséről?

– „A termelés fokozása egy megnövekedett népesség élelmezése érdekében a népesség további növekedéséhez vezet.” Peter Farb mondja ezt az *Emberiség*-ben.

– És te azt állítod, hogy ez paradoxon?

– Nem, ezt ő mondja.

– Miért?

Izmael vállat vont.

– Biztosan tudja, hogy a vadonban kivétel nélkül minden faj a táplálékkészlete szabta határig fejlődik. Kultúra Anya azonban, mint tudod, azt tanítja, hogy ezek a törvények az emberre nem érvényesek.

– Így van.

5

– Van egy kérdésem – mondtam. – Ahogy végigvettük ezeket a kérdéseket, egyfolytában azon töprengtem, hogy maga a mezőgazdaság ellentétes-e ezzel a törvénnyel. Mert a definíció alapján a törvénnyel ellentétesnek látszik.

– Igen, ellentétes, ha az Elvevők definícióját használod a mezőgazdaságra. Léteznek azonban más definíciók is. A mezőgazdaság nem szükségszerűen mindazon életformák ellen viselt háború, melyek nem segítik elő a közvetlen fejlődést.

– Éppen ez a gondom. Ha jól értem, a biológiai közösség egy gazdaság. Ha az ember többet vesz el magának, akkor valaki másnak, *valami* másnak szükségszerűen kevesebb jut. Nem így van?

- De igen. Na de mire célozol azzal, hogy többet vesz el magának? Mire jó ez?
- Hát, ez a letelepedés alapja. Ha nem művelem a földet, nem telepedhetek le.
- Biztos, hogy csak ez lehet a cél?
- Mi más lehetne?
- Addig akarsz gyarapodni, míg végül elfoglalhatod a világot, és minden négyzetméterét megművelheted, s minden egyes embert arra kényszeríthetsz, hogy mezőgazdász legyen?
- Nem.
- De érted ugye, hogy ezt tették az Elvevők – és még mindig ezt teszik. Ez az, aminek a fenntartására a mezőgazdaságukat kialakították: nem csak a letelepedés – a *növekedés*. A korlátlan növekedés.
- De az én célom csak a letelepedés.
- Ahhoz nem kell háborút viselned.
- A gond azonban nincs megoldva. Ha le akarok telepedni, akkor többet kell birtokolnom, mint amennyit korábban birtokoltam, ezt a többletet pedig *valahonnan* elő kell teremtenem.
- Értem, mi okozza a problémát neked. Először is, a letelepedés semmiképpen sem kizárólag az emberek sajátja. Egyetlen olyan faj sem jut eszembe most hirtelen, amelyik *teljesen* nomád. Mindig létezik egy territórium, egy táplálékszerzési terület, egy kaptár, egy fészek, egy pihenőhely, egy odú, egy barlang, egy zug, egy üreg. A letelepedés különböző fokozatait lehet megtalálni az állatoknál meg az embereknél is. Még a vadászó-gyűjtögetők sem teljesen nomádok. De léteznek átmenetek is. Vannak olyan intenzív gyűjtögetést folytató vadászó-gyűjtögetők, akik akkora élelemfelesleget gyűjtenek és raktároznak, amely lehetővé teszi számukra a letelepedés egy kezdetleges formáját. Aztán meg vannak olyan félig mezőgazdászok, akik sokat termelnek, keveset raktároznak. És így tovább.
- De ez nem vezet el a központi problémához – makacskodtam.
- Ez *nagyon is* elvezet hozzá, csak a te látásod a probléma: egy, és csakis egy módon történő szemrevételezésre alkalmas. Elsiklasz a lényeg felett: Amikor a *Homo habilis* megjelent, utat kellett törnie magának. Nem feltétlenül fajok kipusztulása árán, de a *Homo habilis* azzal, hogy az első falt táplálékát megszerezte, versenyben volt *valamivel*. És nem csak egy valamivel, hanem ezerrel, és ezek mindegyikének meg kellett fogatkoznia egy kis mértékben, ha a *Homo habilis* élni akart. Ez minden egyes fajra igaz, mely valaha is megjelent ezen a bolygón.
- Világos. De még mindig nem értem, hogy mi köze ennek a letelepedéshez.
- Nem figyelsz. A letelepedés a biológiai alkalmazkodás egy formája, melyet valamilyen szinten *minden* faj megvalósít, beleértve az embert is. És az alkalmazkodás *minden* formája önmagát tartja fenn a körülötte levő alkalmazkodási formákkal szembeni versenyben. Más szóval, az emberi letelepedés nem *szemben áll* a verseny törvényeivel, hanem *alá van vetve* azoknak.
- Aha. Most már értem.

6

- Tehát mit fedeztünk fel?
- Hogy bármely olyan faj, mely kivonja magát a verseny szabályainak hatálya alól, végül elpusztítja a közösséget annak érdekében, hogy saját terjeszkedését biztosítsa.
- Bármely faj? Az embert is beleértve?
- Igen, ez magától értetődik. Tulajdonképpen ez történik.

– Akkor tehát érted, hogy ez nem valamiféle titokzatos gonoszság, mely kizárólag az emberi faj sajátja. Nem az emberben levő valamiféle kiszámíthatatlan hiba tett benneteket a világ megsemmisítőivé.

– Nem. Ugyanez történne bármely fajjal, legalábbis bármely olyan fajjal, mely elég erős ahhoz, hogy ezt véghezvigye. Feltéve, hogy a táplálékkészlet minden növekedésére populációnövekedés a válasz.

– Ez bármely fajra igaz, az embert is beleértve. Az Elvevők tízezer évig bizonyították ezt. Tízezer évig folyamatosan növelték a tápláléktermelést, hogy egy megnövekedett népeiséget tápláljanak, s valahányszor ezt tették, a népesség még jobban növekedett.

Egy percig gondolataimba merültem. Aztán megszólaltam: – Kultúra Anyának erről más a véleménye.

– Persze, hogy más. Biztos vagyok benne, hogy nagyon erősen tiltakozik. Mit mond?

– Hogy módunkban áll növelni a tápláléktermelést saját népességünk növelése nélkül.

– Milyen céllal? Miért növeljük a tápláléktermelést?

– Hogy az éhező milliókat élelmezzük.

– És miközben élelmezed őket, kicsikarsz tőlük egy ígéretet arra, hogy nem fognak szaporodni?

– Hát... nem, ez nem része a tervnek.

– Tehát, mi fog történni, ha az éhező milliókat élelmezed?

– Szaporodni fognak, a népességük pedig továbbra is növekedni fog.

– Minden bizonnyal. Olyan kísérlet ez, melyet tízezer éve rendre elvégeznek a kultúrákban élő emberek, pontosan megjósolható eredménnyel. Az élelemtermelés pontosan megjósolható eredménnyel. Az élelemtermelés növelése egy megnövekedett népesség táplálása érdekében a népesség további növekedését eredményezi. Nyilvánvaló, hogy ezt kell eredményeznie, bármi más jósolni pedig egyszerűen annyi, mint átadni magunkat a biológiai és matematikai képzelgésnek.

– Mégis... – gondolkodtam még egy kicsit. – Kultúra Anya azt tanítja, hogy ha arra kerül a sor, a születésszabályozás meg fogja oldani a problémát.

– Igen. Ha valaha is olyan ostoba leszel, hogy beszélgetésbe elegyedsz erről a témáról a barátaiddal, észre fogod venni, hogy megkönnyebbülten sóhajtanak egy nagyot, amikor eszükbe jut felhozni ezt az érvet. „Hú! Ezt megúsztam!” Olyan ez, mint az alkoholista, aki megesküszik, hogy abbahagyja az ivást, mielőtt az tönkretenné az életét. A globális népességszabályozás mindig olyasmi, amire majd valamikor a jövőben kerül sor. Olyasmi volt, ami a jövőben fog megtörténni, amikor 1960-ban hárommilliárdnyian voltatok. Most, hogy ötmilliárdan vagytok, a népességszabályozás még mindig a távoli jövő eseménye.

– Ez igaz. De *lehetőség* azért van rá.

– Valóban van rá lehetőség – de nem addig, amíg ezt a sajátos történetet adjátok elő. Amíg ezt a történetet adjátok elő, továbbra is megnövelt tápláléktermeléssel fogtok válaszolni az éhezésre. Láttad azoknak a csoportoknak a hirdetéseit, akik élelmet küldenek a világ éhező népeinek?

– Igen.

– Láttad-e valaha olyan csoportok hirdetéseit, akik fogamzásgátlókat küldenek bárhová?

– Nem.

– Soha. Kultúra Anya önmagának mond ellent ebben a kérdésben. Ha *népességrobbanást* mondasz neki, *globális népességszabályozással* válaszol, ha viszont *éhezést* mondasz neki, *megnövelt tápláléktermeléssel* válaszol. Történetesen azonban a

megtermelt táplálék mennyisége évente növekszik, a globális népességszabályozás viszont soha nem fog kifogástalanul működni.

– Igazad van.

– A kultúrák egészen belül valójában nincs jelentős erőfeszítés a globális népességszabályozás megvalósítására. A lényeg az, hogy soha nem is *lesz* ilyen erőfeszítés, amíg egy olyan történetet adtok elő, mely szerint az istenek az emberért teremtették a világot, hogy úgy használja azt, ahogy neki tetszik. Amíg ezt a történetet adjátok elő, Kultúra Anya megnövelt tápláléktermelést fog követelni mára – és holnapra fogja ígérni a népességszabályozást.

– Igen, ezt értem. De lenne egy kérdésem.

– Hallgatom.

– Tudom, hogy mit mond Kultúra Anya az éhezéstről. Mint mondasz *te*?

– Én? Én nem mondok semmit, kivéve azt, hogy a ti fajtátok sincs felmentve az alól a biológiai valóság alól, mely az összes többi fajt irányítja.

– De hogyan vonatkoztatható ez az éhezésre?

– Az éhezés nem kizárólag az emberekre jellemző. A Földön élő összes fajnál megtalálható. Mikor valamely faj populációja meghaladja a táplálékkészlete mennyiségét, a populáció hanyatlik, míg ismét egyensúlyba nem kerül a készleteivel. Kultúra Anya azt mondja, hogy az embereket fel kellett volna menteni e folyamat alól, tehát ha talál egy olyan populációt, mely meghaladta a készleteit, sürgősen táplálékot szállít be kívülről, ezzel téve bizonyossá, hogy a következő nemzedékben még többen fognak éhezni. Mivel a populációt soha nem engedik addig a pontig zsugorodni, melynél a saját készleteikből fenntarthatná magát, az éhezés életük megszokott jelenségévé válik.

– Igen. Néhány éve olvastam egy történetet az újságban egy ökológusról, aki ugyanerre mutatott rá valamilyen éhezéstről szóló konferencián. Szörnyen letámadták. Lényegében gyilkossággal vádolták.

– Igen, el tudom képzelni. Kollégái szerte a világban tökéletesen értik, amit mondtok, de jó érzéssel nem szembesítik ezzel a jóakarátú Kultúra Anyát. Ha negyvenezer ember van egy olyan területen, mely csak harmincezret tud eltartani, akkor az nem szívésség, ha kívülről élelmet hoznak be, hogy negyvenezres szinten tartsák őket. Ez mindössze azt garantálja, hogy az éhezés továbbra sem szűnik meg.

– Igaz. De ennek ellenére nehéz ölbe tett kézzel ülni, és nézni, ahogy éheznek.

Izmael vulkánszerűen morajlott. – Ki mondta azt, hogy ölbe tett kézzel kellene ülnünk, és néznünk, ahogy éheznek. Ha élelmet tudtok beszállítani, akkor bizonyára embereket is tudtok kiszállítani, nem igaz?

– De igen, valószínű.

– Szállítsatok át tízezret a világ valamely olyan részére, ahol élelemfölség van. Olaszország, Hawaii, Svájc, Nebraska, Oregon, Wales...

– Kétlem, hogy ezt az ötletet sokan támogatnák.

– Inkább emberbarátságot gyakoroltok, negyvenezeret a tartós éhezés állapotában tartva.

– Sajnos, ez a helyzet.

– Ennyit a jóakaratról.

– Van még egy kérdésem ebben a témában – szólaltam meg.

– Hadd halljam!

– Rendkívüli mértékben növeljük a tápláléktermelést az Egyesült Államokban évről évre, népességünk növekedése azonban viszonylag szerény. Ezzel szemben a népesség növekedése az alacsony szintű mezőgazdasággal rendelkező országokban a leggyorsabb. Úgy tűnik, ez ellentmond annak, ahogy az élelemtermelés összefügg a népesség növekedésével.

Enyhe méltatlankodással rázta meg a fejét. – A következő jelenséget figyeltük meg: „A tápláléktermelés minden olyan növelésére, mely egy megnövekedett népesség táplálására irányul, a népesség további növekedése a válasz.” Ez nem mond semmit arról, hogy hol következnek be ezek a változások.

– Nem értem.

– A nebraskai tápláléktermelésben bekövetkező növekedés nem szükségszerűen Nebraskában idéz elő népességnövekedést. Előidézheti a népesség növekedését valahol Indiában vagy Afrikában.

– Még mindig nem értem.

– A tápláléktermelés minden növelésére a népesség növekedése a válasz *valahol*. Más szóval, *valaki* fogyasztja Nebraska feleslegeit – s ha nem így lenne, Nebraska gazdálkodói azon nyomban felhagynának a felesleg termelésével.

Néhány percre elgondolkodtam. – Azt akarod mondani, hogy a fejlett országok gazdálkodói táplálják a harmadik világ népességrobbanását?

– Végül is – mondta –, ki más táplálná?

Ültem és bámultam rá.

7

– Amint látod, odatettem egy könyvet a széked mellé – szólt Izmael.

Az amerikai indiánok hagyományai-t találtam a földön.

– Minthogy a népességszabályozás témájánál járunk, nézd meg azt a térképet a törzsek elhelyezkedéséről ott az elején. Sok mindent megmagyaráz. – Miután egy percig tanulmányoztam, megkérdezte, hogy mit veszek ki belőle.

– Nem voltam tisztában azzal, hogy ilyen sok különböző nép élt itt.

– Nem mind egy időben létezett, de legtöbbször igen. Szeretném, ha elgondolkoznál arról, hogy mit szolgált növekedésük korlátozása.

– Miben kellene a térképnek a segítségemre lennie?

– Azt akarom, hogy megértsd, ez korántsem volt üres földrész. A népességszabályozás nem fényűzés, hanem szükségszerűség volt.

– Rendben.

– Eszedbe jutott valami?

– Mármint a térképről? Nem, sajnos semmi.

– Válaszolj nekem arra, hogy mit tesznek a ti kultúrátok emberei, ha belefáradnak abba, hogy Amerika zsúfolt északkeleti részén éljenek?

– Egyszerű. Elköltöznek Arizonába. Vagy Új-Mexikóba. Vagy Coloradóba. A tágas, gyéren lakott térségekbe.

– És hogy tetszik ez a tágas, gyéren lakott térségekben élő Elvevőknek?

– Nem tetszik nekik. Matricákat ragasztanak az autóik lökhárítójára, olyan felirattal, hogy „Ha szereted Új-Mexikót, menj vissza oda, ahonnan jöttél!”

– De nem mennem vissza.

– Nem, egyre csak jönnek.

– Miért nem tudják e területek Elvevői megállítani az áradatot? Miért nem tudják korlátozni a népességnövekedést északkeleten?

– Fogalmam sincs.

– Tehát az adott ország egyik részében a növekedés, melynek megfékezésével senki sem törődik, mert a többlet szabadon beáramolhat a tágas, gyéren lakott nyugati térségekbe.

– Így van.

– Pedig ezen államok mindegyikének van határa. Miért nem tartják távol ezek a határok őket?

– Mert azok csak képzeletbeli vonalak.

– Pontosan. Ahhoz, hogy arizonaivá válj, mindössze át kell lépned azt a képzeletbeli vonalat, és le kell telepedned. Fontos lenne viszont észrevenni, hogy a térképen jelölt Meghagyó népek mindegyikét körülvette egy olyan határ, amely határozottan nem képzeletbeli volt: egy kulturális határ. Ha a navajók kezdtek összezsúfolva érezni magukat, nem mondhatták: „Nos, a hopiknak van egy csomó tágas, gyéren lakott térségük. Menjünk át oda, és legyünk hopik!” Ez elképzelhetetlen lett volna számukra. Röviden szólva, a New York-iak megoldhatják túlnépesedési problémáikat azzal, hogy arizonaiakká válnak, de a navajók nem oldhatták meg túlnépesedési problémáikat azzal, hogy hopikká váltak. Ezek a kulturális határok olyan határok voltak, melyeket senki nem léphetett át kénye-kedve szerint.

– Igaz. Ezzel szemben a navajo indiánok átlépheték a hopik *területi* határát anélkül, hogy a kulturális határukat átlépték volna.

– Úgy érted, hogy betörhettek hopi területre. Igen, feltétlenül. De a kérdés, amit én hangsúlyozok, még mindig válaszra vár. Ha átléptél hopi területre, nem adtak egy kérdőívet, hogy töltsd ki, hanem megöltek. Ez nagyon jól működött. Ez hatalmas ösztönzést jelentett az itt élő népeknek növekedésük korlátozására.

– Igen, ez így van.

– Ezek a népek nem az emberiség vagy a környezet érdekében korlátozták növekedésüket, hanem azért, mert ez többnyire könnyebb volt, mint háborúzni a szomszédaikkal. És persze voltak néhányan, akik nem tettek különösebb erőfeszítést növekedésük korlátozására, mert nem tartottak a szomszédaik elleni háborútól. Nem áll szándékomban azt állítani, hogy ez egy utópisztikus álom békés birodalma volt. Egy olyan világban, ahol semmiféle Nagy Testvér nem figyeli mindenki viselkedését, és nem garantálja mindenki tulajdonjogait, jól jön, ha rettenthetetlenségről és kegyetlenségről zengő hírnévvel rendelkezik valaki – és nem azzal tehet szert ilyen hírnévre, hogy kurta megjegyzéseket küldözget szomszédainak. Azt akarták, hogy szomszédaik pontosan tudják, mi vár rájuk, ha nem korlátozzák a növekedésüket, és nem maradnak a saját területükön.

– Igen, értem. Korlátozzák egymást.

– De nem csak átléphetetlen területi határok felállításával. Kulturális határaiknak is átléphetetleneknek kellett lenniük. A narragansetek többsége nem csomagolhatott össze, és nem költözhetett el egyszerűen nyugatra, hogy cheyenne legyen. A narraganseteknek ott kellett maradniuk, ahol voltak, és korlátozniuk kellett a népességüket.

– Igen, ez érthető. Ez egy másik olyan eset, ahol a változatosság úgy tűnik, jobban működik, mint az egyneműség.

8

– Egy héttel ezelőtt – szólt Izmael –, amikor a törvényekről beszélgettünk, azt mondtad, csak egy fajta törvény létezik arra vonatkozóan, hogy hogyan kellene élniük az embereknek – olyan, ami szavazással megváltoztatható. Most mit gondolsz? Megváltoztathatók-e szavazással azok a törvények, amelyek a vetélkedést irányítják a közösségben?

– Nem. De ezek nem abszolút érvényűek, mint az aerodinamikai törvények, hanem megszeghetők.

– Az aerodinamikai törvények nem szeghetők meg?

– Nem. Ha a repülőgéped nem a törvénynek megfelelően van megépítve, akkor nem repül.

– De ha lelököd egy szikláról, akkor a levegőben marad, ugye?

- Egy darabig.
- Ugyanez igaz arra a civilizációra, mely ellentmond a korlátolt vetélkedés törvényének. A levegőben marad egy ideig, aztán zuhanva hullik alá. Nem ezzel találták-e szembe magukat a kultúrákban élő emberek? A zuhanással?
- De igen.
- Másképp teszem fel a kérdést. Egészen bizonyos vagy abban, hogy bármely fajnak, mely elvi megfontolásból kivonja magát az ésszerű vetélkedés törvénye alól, az a vég jut, hogy elpusztítja a közösséget saját terjeszkedése érdekében?
- Igen.
- Akkor ezzel mit fedeztünk fel?
- Felfedeztük egy szeletét annak a biztos tudásnak, mely arra vonatkozik, hogyan kell élniük az embereknek. Hogyan muszáj élniük valójában.
- Egy héttel ezelőtt azt mondtad, hogy ez a tudás megszerezhetetlen.
- Igen. De..., de nem értem, hogyan... Várj egy perctet.
- Csak nyugodtan.
- Nem látom be, hogyan lehet ezt *általában véve* a tudás alapkövévé tenni. Úgy értem, nem látok semmiféle módot arra, hogy ezt a tudást általános értelemben, más kérdések esetében is alkalmazzam.
- Megmutatják nektek az aerodinamikai törvények, hogy hogyan hozzatok rendbe a hibás géneket?
- Nem.
- Akkor mi értelmük van?
- Az az értelmük, hogy... Képesé tesznek bennünket a repülésre.
- Az a törvény, amit itt felvázoltunk, az életre teszi képessé a fajokat; képessé teszi őket – ideértve az embert is – a fennmaradásra. Nem fogja elárulni nektek, hogy a közérzetjavító drogokat vajon törvényessé kellene-e tenni vagy sem. Nem fogja elárulni nektek, hogy a házasság előtti szex jó-e vagy rossz. Nem fogja elárulni nektek, hogy a halálbüntetés helyes-e vagy helytelen. Azt viszont *meg tudja mondani*, hogyan éljete, ha el akarjátok kerülni a kipusztulást. Ez az első és legalapvetőbb tudás, melyre bárkinek is szüksége lehet.
- Ez igaz. Ennek ellenére... ennek ellenére a kultúrámban emberek nem fogják elfogadni.
- Arra gondolsz, hogy a kultúrámban nem fogják elfogadni, amit itt megtanultál.
- Úgy van.
- Tisztázzuk, hogy mit fognak elfogadni, és mit nem. A törvény maga vitathatatlan. Jelen van, létezik az életközösségen belül. Az Elvevők azt fogják tagadni, hogy ez érvényes az emberiségre.
- Így van.
- Ez aligha ér meglepetésként. Kultúra Anya el tudta fogadni azt a tényt, hogy az emberiség otthona nem a világegyetem középpontja. El tudta fogadni, hogy az ember a közönséges posványból fejlődött ki. Soha nem fogja azonban azt a tényt elfogadni, hogy az ember nem élvez mentességet az életközösség békefenntartó törvénye alól. Ha ezt elfogadná, azzal saját vesztét idézné elő.
- Akkor hát mi a véleményed? Hogy reménytelen?
- Korántsem. Kultúra Anyával nyilván le *kell* számolni, ha fenn akarok maradni, s ez olyasmis, amit a kultúrákban emberek meg is tudnak tenni, mivel kizárólag a ti agyatokban létezik. Amint megszűntök figyelni rá, ő is megszűnik létezni.
- Igaz. De nem hiszem, hogy az emberek hagyni fogják, hogy ez megtörténjen.
- Izmael vállat vont. – Akkor a törvény fogja ezt megtenni helyettük. Ha elutasítják, hogy a törvény szerint éljenek, akkor egész egyszerűen *nem fognak élni*. Ez a törvény egyik alapműködése: azok, akik a közösség stabilitását veszélyeztetik azzal, hogy ellenszegülnek a törvénynek, automatikusan megsemmisítik önmagukat.

– Az Elvevők soha nem fogják ezt elfogadni.

– Az elfogadásnak ehhez semmi köze. Ilyen alapon a szikla széléről lelépő emberről is beszélhetsz úgy, mint aki nem fogadja el a gravitáció következményeit. Az Elvevők önmaguk megsemmisítésének folyamatát élik jelenleg, s mire a végére érnek, helyreáll a közösség stabilitása, és meg lehet kezdeni az általatok okozott kár helyrehozatalát.

– Ez igaz.

– Másrészt viszont, azt hiszem alaptalanul pesszimisták vagytok ezzel kapcsolatban. Azt hiszem, létezik egy csomó olyan ember, aki tudja, hogy a komédiának vége, s kész valami újat hallani – aki valami újat *akar* hallani, épp úgy, ahogy te.

– Remélem, igazad van.

9

– Nem vagyok teljesen megelégedve azzal, ahogy ezt a törvényt megfogalmaztuk – mondtam.

– Nem?

– Egy törvényként hivatkozunk rá, holott a valóságban három törvényről van szó. Vagyis én mindenesetre három törvényként írtam le.

– A három törvény egy-egy ág. Te a törzset keresed, ami talán valami olyasmi, hogy: „Egyetlen faj sem teheti a világ életét a saját tulajdonává.”

– Igen, ezt biztosítják a vetélkedés szabályai.

– Ez a törvény egyik megfogalmazása. Íme egy másik: „A világot nem egyetlen fajért teremtették.”

– Igen. Akkor hát az embert bizonyosan nem arra teremtették, hogy meghódítsa és uralja azt.

– Ez túl nagy ugrás. Az Elvevők mitológiájában a világnak uralkodóra volt szüksége, mert az istenek rendetlenséget csináltak benne. Amit ők teremtettek az őserdő, szédületes káosz, anarchia volt. De valóban az volt-e?

– Nem, szabályosan működött minden. Az Elvevők voltak azok, akik a rendetlenséget meghonosították a világban.

– A törvény uralma elegendő volt, és most is elég. Nem volt szükség az emberre, hogy ő teremtsen rendet a világban.

– Így igaz.

10

– A kultúrákban élő emberek megrögzött makacssággal ragaszkodnak az ember különleges mivoltához. Kétségbeesetten bizonygatják, hogy van egy hatalmas szakadék az ember és a teremtés többi része között. Az emberi felsőbbrendűség e mitológiája igazolja azt, hogy azt tesznek a világgal, ami nekik tetszik, ugyanúgy, ahogy Hitler felsőbbrendűségi mitológiája igazolta, hogy azt tett Európával, ami neki tetszett. De ez a mitológia nem igazán kielégítő. Az Elvevők egy végtelenül magányos nép. Számukra a világ ellenséges terület, és különlegességük folytán mindenütt úgy élnek benne, mint egy megszálló hadsereg, igedenként és elszigetelten.

– Ez igaz. De mire célsz?

Kérdésemre Izmael kérdéssel válaszolt:

– A Meghagyóknál a bűnözés, az elmebetegség, az öngyilkosság és a kábítószer-élvezet ritkaságszámba menő jelenségek. Ezzel hogyan számol el Kultúra Anya?

– Hát talán azért van ez... pontosabban Kultúra Anya azt mondja, ez azért van, mert a Meghagyók egyszerűen túl primitívek ahhoz, hogy ezekkel rendelkezzenek.

– Más szóval a bűnözés, az elmebetegség, az öngyilkosság és a kábítószer élvezet egy fejlett kultúra részei.

– Úgy van. Persze ezt senki sem mondja így ki, de így értelmezik. Ezekkel fizetünk a fejlettségért.

– Van egy ezzel ellentétes vélemény, mely a kultúrákban széles körben tartotta magát nagyjából egy évszázadig. Egy ezzel ellentétes vélemény abban a vonatkozásban, hogy miért fordulnak elő ritkán ezek a dolgok a Meghagyóknál.

Gondolkodtam egy percig.

– A Nemes Vadember elméletre gondolsz. Nem ismerem minden részletében.

– De van róla egy elképzelésed.

– Igen.

– Ez az, ami a kultúrákban ismert – nem az elmélet részletesen, hanem egy elképzelés róla.

– Ez igaz. Arról a gondolatról van szó, hogy a természeti népek általában nemes lelkűek. A sok naplemente meg égiháború végignézése teszi ezt. Nem is tudom. Nem lehet megnézni egy naplementét, aztán elmenni és felgyújtani a szomszéd tipijét. A természethez közeli élet csodálatos a szellemi egészség szempontjából.

– Bízom benne, hogy érted, én semmi ilyesmit nem mondok.

– Igen. De akkor *mit mondasz?*

– Megvizsgáltuk azt a történetet, amit az Elvevők adtak elő az elmúlt tízezer év alatt. A Meghagyók is előadnak egy történetet. Nem egy elmesélt, hanem egy előadott történetet.

– Ezt hogy érted?

– Ha a kultúrák különböző népeinél jársz – Kínában, Japánban, Oroszországban, Angliában vagy Indiában – mindegyik nép teljesen eltérő módon fog számot adni önmagáról, ennek ellenére mindnyájan egyazon alaptörténetet adnak elő, s ez az Elvevők története. Ugyanez igaz a Meghagyókra. Az afrikai busmanok, az ausztráliai alawák, a braziliai krean-akrorék és az egyesült államokbeli navajók mind eltérő módon adnak számot önmagukról, de ők is egy alaptörténetet adnak elő, s ez a Meghagyók története.

– Értem, mire célsz. Nem az számít, hogy milyen történetet mesélsz, hanem a mód, ahogyan valójában élsz.

– Helyes. Az a történet, amit az Elvevők adtak itt elő az elmúlt tízezer év alatt, nemcsak hogy végzetes az emberiség és a világ számára, hanem alapvetően egészségtelen és elégtelen. Egy nagyvárosi háborúban szenvedő ember agyréme, előadása pedig egy kapzsisággal, gonoszsággal, elmebetegséggel, bűnözéssel és kábítószer-élvezettel szitává lyuggatott kultúrát adott az Elvevőknek.

– Igen, úgy tűnik, igazad van.

– Az a történet, amit a Meghagyók adtak itt elő az elmúlt hárommillió év alatt, nem hódításról és uralkodásról szól. Ennek előadása nem hatalmat biztosít nekik, hanem olyan életet, amely kielégítő és jelentőségteljes a számukra. Ezt fogod látni, ha közéjük mész. Nem forrongnak elégedetlenül lázadózva, nem veszekednek szüntelenül azon, hogy mit kellene megengedni, és mit kellene megtiltani, nem vádolják örökké azzal a másikkal, hogy az nem él helyesen, nem egymástól rettegetve élnek, nem bolondulnak bele abba, hogy üresnek és értelmetlennek érzik az életüket, nincs szükségük arra, hogy a napok átvészeléséhez drogokkal kábítsák magukat, nem találnak ki hetente új vallást, hogy az valamiféle kapaszkodót adjon nekik, nem keresnek örökké valami olyasmit, amit tenni, vagy amiben hinni lehet, hogy az életüket leélésre érdemessé tegye. És – ismétlem – ez nem azért van, mert a természethez közel élnek, vagy mert nincs hivatalos kormányuk, vagy mert nemesnek születtek. Egyszerűen azért van, mert egy

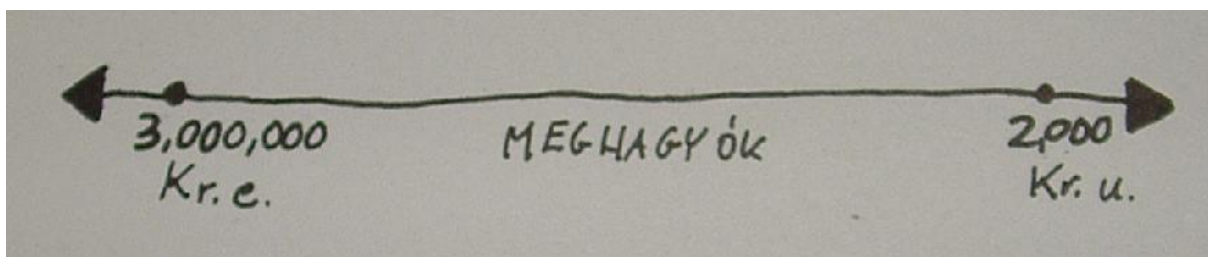
olyan történetet adnak elő, mely jól szolgálja az embereket – egy olyan történetet, amely hárommillió évig jól szolgálta és még ma is jól szolgálja az embereket, legalábbis ott, ahol az Elvevőknek még nem sikerült kiirtaniuk.

- Ez félelmetesen hangzik. Mikor jutunk el ehhez a történethez?
- Holnap. Legalábbis holnap elkezdjük.

KILENC

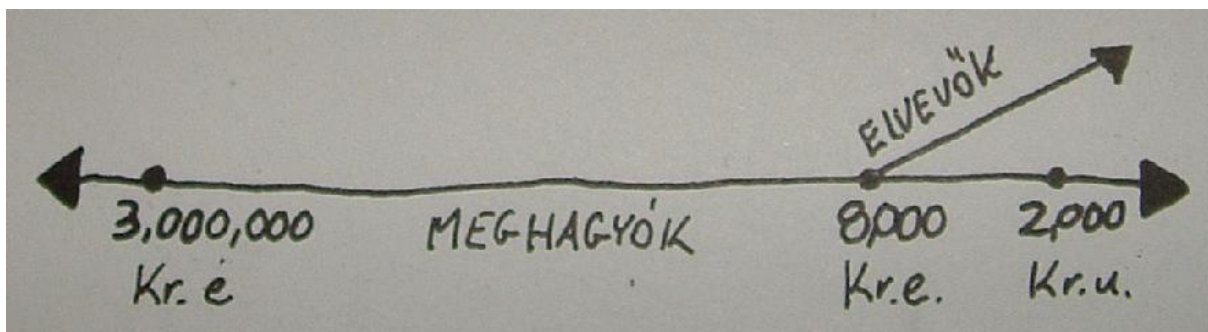
Amikor másnap megérkeztem, meglepve tapasztaltam, hogy Izmael immár nem az üveg túloldalán ül, hanem az innensőn, több párnán elterülve, néhány méternyire a szélemtől. Most jöttem csak rá, hogy az üvegtábla mennyire fontossá vált kapcsolatunkban: hogy őszinte legyek, ijedt remegést éreztem a gyomromban. Közelsége és hatalmassága nyugtalanított, mégis leültem, anélkül, hogy akárcsak egyetlen másodpercig is haboztam volna, és szokásos bólintással üdvözöltem. Viszonozta köszönésemet, de a szemében mintha gyanakvó vizsgálódást vettem volna észre, mintha őt legalább annyira zavarná a közelségem, amennyire engem zavart az övé.

– Mielőtt továbbmegyünk – szolt Izmael néhány pillanat múlva –, tisztázni akarok egy félreértést. – Feltartott egy rajztömböt, rajta egy ábrával.

– Nem különösebben bonyolult rajz. A Meghagyók történetét mutatja – magyarázta.

- Igen, látom.
- Hozzátett valamit, és ismét felemelte.

– Ez a Kr.e. 8000 körül kezdődő elágazás az Elvevők történetének vonalát mutatja.

- Rendben.
- És ez milyen eseményt jelez? – kérdezte, ceruzája hegyét a Kr.e. 8000-rel jelölt ponthoz illesztve.
- Az élelmiszer-termelési forradalmat.
- Ez az esemény egy adott időpontban, vagy egy hosszabb időszakban történt meg?
- Egy időszak alatt, gondolom.
- Akkor ez a pont Kr.e. 8000-nél mit mutat?
- A forradalom kezdetét.
- Hova tegyem azt a pontot, mely megmutatja, mikor ért véget?
- Ah – mondtam ostobán. – Nem igazán tudom. Bizonyára eltartott néhány ezer évig.
- Milyen esemény jelezte a forradalom végét?

– Ezt sem tudom. Nem hinném, hogy bármilyen különösebb esemény *jelezte volna*.

– Semmi pezsgődurranás?

– Nem tudom.

– Gondolkodj!

– Azt tettem, s ki idő után megszólaltam: Különös, hogy ezt nem tanultuk. Emlékszem, tanultunk az élelmiszer-termelési forradalomról, de erre nem emlékszem.

– Folytasd!

– Nem ért véget. Csak elterjedt. Amióta valamikor tízezer évvel ezelőtt elkezdődött, folyamatosan tért hódított. A tizennyolcadik és a tizenkilencedik század folyamán elterjedt Észak-Amerikában. Új-Zéland, Afrika és Dél-Amerika egyes részein még ma is terjed.

– Persze. Érted hát, hogy az élelmiszer-termelési forradalmatok nem olyan esemény, mint a trójai háború, mely elszigetelve áll a távoli múltban, és nem hat ki közvetlenül a mai életetekre. Azt a munkát, amit azok a kőkorszaki gazdálkodók elkezdtek a Közel-Keleten, egyik nemzedékről a másikra adták át, egészen a jelen pillanatig. Ez a ti hatalmas civilizációtok alapja, pontosan ugyanúgy, ahogy ez volt az alapja a legelső gazdálkodó falunak is.

– Igen, ezt értem.

– Ennek segítenie kellene abban, hogy megértsd, hogy az a történet, amit a gyermekeiteknek a világ értelméről, az isteni szándékról a világban és az ember rendeltetéséről meséltek, miért olyan nagy jelentőségű a kultúrátok emberei számára. Ez annak a forradalomnak a kinyilatkoztatása, amin a kultúrátok alapszik. Ez a tárháza minden forradalmi tanoknak, s ez a ti forradalmi szellemetek meghatározó kifejezése. Megmagyarázza, hogy miért volt szükség a forradalomra, és miért kell bármilyen elképzelhető áron tovább folytatni.

– Ez figyelemreméltó gondolat.

2

–Körülbelül kétezer évvel ezelőtt – folytatta Izmael – történt egy kínos esemény a kultúrátokban. Az Elvevők – vagy legalábbis egy nagyon nagy hányaduk – sajátjukként fogadtak el egy olyan történetet, mely jelentőségteljesnek és rejtélyekben bővelkedőnek tűnt a számukra. Egy közel-keleti Elvevő néptől vették át, akik a saját gyermekeiknek mesélték számtalan nemzedéken át – oly hosszú ideig, hogy végül számukra is rejtéllyé vált. Mit gondolsz, miért?

– Hogy miért vált rejtéllyé? Nem, ezt nem tudom.

– Azért, mert azok, akik először mesélték a történetet – az ő egykori őseik – nem Elvevők voltak, hanem Meghagyók.

Egy darabig pislogva ültem ott. Aztán megkértem, hogy mondja el ezt még egyszer.

– Körülbelül kétezer évvel ezelőtt az Elvevők a sajátjukként fogadtak el egy olyan történetet, mely évszázadokkal korábban a Meghagyók között született.

– Na jó, de mi ebben a kínos?

– Az, hogy ez egy olyan történet volt, melyet a Meghagyók között meséltek egykor az Elvevők eredetéről.

– Na és?

– Az Elvevők a *sajátjukként* fogadtak el egy Meghagyó történetet az eredetükről.

– Ne haragudj, de egyszerűen nem értem.

– Milyen történetet mesélne egy Meghagyó nép az Elvevők megjelenéséről a világban?

– Istenem, fogalmam sincs.

Izmael fontoskodva meresztette rám a szemét.

– Úgy tűnik, elfelejtetted bevenni az agyserkentő tablettáidat ma reggel. Nem érdekes, elmesélem neked az egyik történetemet, akkor majd meg fogod érteni.

Izmael újra elhelyezkedett hatalmas testével a párnákon, én pedig azon kaptam magam, hogy elképzelem: *vajon mi az ördögöt gondolna egy idegen, ha most belépne az ajtón?*

3

– Van egy különlegesen fontos dolog, amit ismernetek kell, ha uralkodni akartok a világ felett – szólt Izmael. – Erről biztosan tudsz.

– Őszintén szólva, soha nem gondolkodtam róla.

– Az Elvevők természetesen tudják ezt – legalábbis úgy képzelik – és erre nagyon-nagyon büszkék. Ez mindenképp közül a legalapvetőbb ismeret, és elengedhetetlen azok számára, akik a világ felett akarnak uralkodni. Na és mit gondolsz, mit állapítanak meg az Elvevők, amikor a Meghagyók közt járnak?

– Nem tudom, mire gondolsz.

– Azt állapítják meg, hogy a Meghagyók nem rendelkeznek ezzel az ismerettel. Hát nem érdekes?

– Nem is tudom.

– Gondolj bele. Az Elvevők tudnak valamit, ami képessé teszi őket arra, hogy uralkodjanak a világ felett, a Meghagyók pedig nem tudják ezt a valamit. Ezt vették észre a misszionáriusok, bármerre is jártak a Meghagyók közt. Ők maguk is teljesen megdöbbentek, mert az volt a benyomásuk, hogy az az ismeret jóformán magától értetődik.

– Fogalmam sincs, milyen ismeretről beszélsz.

– Pedig feltétlenül szükséges a világ feletti uralkodáshoz.

– Jó, de miféle ismeretről van szó *tulajdonképpen?*

– Azt majd a történetből fogod megtudni. Most még csak azt vizsgálom, hogy *ki tud erről az ismeretről.* Azt mondtam neked, hogy az Elvevők tudnak róla, ez érthető, ugye? Az Elvevők a világ urai, nem igaz?

– De igen.

– A Meghagyók viszont nem tudnak róla, ezt érted?

– Azt hiszem.

– Most válaszolj a következő kérdéseimre: ki más tudhat erről az ismeretről az Elvevőkön kívül?

– Fogalmam sincs.

– Gondolkodj mitológiai értelemben.

– Jó... Az istenek tudhatnak róla.

– Hát persze. És erről szól az én történetem: hogyan tettek szert az istenek arra az ismeretre, amire a világ feletti uralkodáshoz szükségük volt.

4

Egy napon – kezdte Izmael – az istenek a megszokott módon tanakodtak a világ igazgatásáról, és egyikük azt mondta: „Van itt egy térség, amelynek rendeltetéséről eltöprengtem egy darabig – tágas, kellemes szavanna. Küldjünk egy nagy csomó sáskát erre a földre! Akkor az élet tüze majd tüneményesen fellángol bennük meg a velük táplálkozó madarakban és gyíkokban, és az nagyon jó lesz.”

A többiek törték a fejüket kis ideig a hallottakon, aztán az egyikük így szólt: „Az persze igaz, hogy ha a sáskákat erre a földre küldjük, akkor az élet tüze lángolni fog bennük meg a velük táplálkozó teremtményekben – viszont az összes többi ott élő teremtmény kárát fogja látni ennek.” A többiek megkérdezték tőle, mit akar ezzel mondani, ő pedig folytatta: „Bizonyos, hogy nagy bűn lenne az összes többi teremtményt megfosztani az élet tüzétől, annak érdekében, hogy a sáskák, madarak és gyíkok egy ideig virágozhassanak. Mert a sáskák le fogják tarolni a földet, minekutána az őzek, a gazellák, a kecskék és a nyulak éhezni fognak, és elpusztulnak. A vadak eltűnésével pedig az oroszlánok, a farkasok meg a rókák is hamarosan elpusztulnak. Nem fognak-e akkor majd átkozni és bűnözőnek nevezni bennünket, amiért a sáskákat, a madarakat meg a gyíkokat pártfogoltuk velük szemben?”

Ezen aztán el kellett gondolkodniuk az isteneknek, mert korábban soha nem vizsgálták a dolgokat ebben a különleges megvilágításban. Hanem végül az egyik így szólt: „Nem értem, miért jelent ez ilyen nagy gondot. Egész egyszerűen nem tesszük meg. Nem tenyésztünk sáskákat, hogy a földre küldjük őket, s akkor a dolgok úgy mennek majd tovább, ahogy azelőtt, és senkinek nem lesz semmi oka arra, hogy átkozzon bennünket.”

Az istenek többsége úgy vélte, hogy ez értelmes javaslat, egyikük azonban más véleményen volt. „Bizonyos, hogy ez ugyanolyan nagy bűn lenne, mint a másik” – mondta –, „Merthogy nem a mi fennhatóságunk alatt élnek-e a sáskák, a madarak és a gyíkok, ugyanúgy, mint a többi teremtmény? Az ő idejük soha nem jön már el, hogy méltóságteljesen virágozhassanak, ahogy mások?”

Miközben az istenek ezen a kérdésen vitáztak, előjött egy róka vadászni, s ők azt javasolták: „Küldjünk a rókának egy fűrjet, hogy élhessen tovább.” De alig hangzottak el ezek a szavak, egyikük máris másként vélekedett: „Bizonyos, hogy bűn lenne élni hagyni a rókát a fűrj rovására. A fűrjnek van egy élete, amit mi adtunk neki, és a mi fennhatóságunk alatt él. Becstelenség lenne a róka állkapcsai közé küldeni.”

Ekkor egy másik isten felkiáltott: „Ezt nézzétek! A fűrj üldöz egy szöcskét! Ha nem adjuk oda a fűrjet a rókának, akkor a fűrj meg fogja enni a szöcskét. Hát nincs a szöcskének egy élete, amit mi adtunk neki, és nem a mi fennhatóságunk alatt él-e ugyanolyan tisztességesen, mint a fűrj? Bizonyos, hogy bűn lenne *nem* adni oda a fűrjet a rókának, hogy a szöcske élhessen.”

Nos, képzelheted, az istenek keservesen gyötörték magukat emiatt, nem tudván, mitévők legyenek. S míg ezen veszekedtek, eljött a tavasz, és a hegyekből, a hóolvadásokból lezúduló vizek elkezdtek duzzasztani a folyókat, egyikük újabb észrevételt tett: „Bűn lenne hagyni, hogy ezek a vizek elöntsék a földet, mivel számtalan teremtmény elkerülhetetlenül a halálát lelné bennük.” Egy másikuk azonban eltérő véleményen volt: „Bűn lenne *nem* hagyni, hogy ezek a vizek elöntsék a földet, mivel nélkülük a tavak és a mocsarak ki fognak száradni, és az összes bennük élő teremtmény elpusztul.” Az istenek pedig ismét összezavarodtak.

Végül valamelyikük újnak tetsző gondolattal állt elő. „Az világos, hogy bármit is cselekszünk, az egyeseknek jó lesz, másoknak rossz, így hát ne cselekedjünk az égvilágon semmit! Akkor majd a fennhatóságunk alatt élő teremtmények közül egyik sem nevezhet bűnözőnek bennünket.”

„Képtelenség” – csattant fel egy másik isten. „Ha nem cselekszünk az égvilágon semmit, az is egyeseknek jó lesz, másoknak pedig rossz, nemde? A fennhatóságunk alatt élő teremtmények azt mondják majd: »Nézzétek, szenvedünk, az istenek pedig nem tesznek semmit!«”

S miközben az istenek így civódtak egymással, a sáskák hemzsegték a szavannán, s a madarak, a gyíkok meg a sáskák dicsérték az isteneket, miközben a vadak meg a ragadozók az isteneket kárhóztatva pusztultak el. És mivel az istenek nem cselekedtek semmit ez ügyben, a fűrj élt, a róka pedig éhesen tért a vackára, az isteneket átkozva. S

minthogy a fűrj élt, megette a szöcskét, a szöcske pedig az isteneket káromolva elpusztult. És mivel az istenek végül úgy határoztak, hogy meggátolják a tavaszi vizek áradását, a tavak és a mocsarak kiszáradtak, a bennük élő több ezer élőlény pedig az isteneket kárhoztatva mind elpusztult.

S mindezen átkokat hallva az istenek felsóhajtottak. „Rettegés uralja a kertet, s mindaz, mi benne él, gyűlöl bennünket, mintha zsarnokok és bűnözők lennénk. Márpedig helyesen teszik ezt, mert cselekedettel vagy tétlenséggel egyik nap jót küldünk a fejükre, a következőn meg rosszat, nem tudva, mit is kellene tennünk. A sáskák által letarolt szavanna átkoktól visszhangzik, mi pedig erre nem tudunk mit válaszolni. A róka és a szöcske átkoz bennünket, mert hagyjuk, hogy a fűrj éljen, mi pedig erre nem tudunk mit válaszolni. Bizonyos, hogy az egész világ átkozza a napot, amikor megteremtettük, mert bűnösök vagyunk mi, kik felváltva küldünk jót és rosszat, még amint ezt annak tudatában tesszük is, hogy nem tudjuk, mit is kellene tenni.”

Az istenek már csaknem elsüllyedtek a reménytelenség ingoványában, amikor egyikük felnézett, és így szólt: „Mondjátok csak, nem teremtettünk mi a kertbe egy bizonyos fát, melynek gyümölcse a jó és rossz tudása?”

A többiek helyeselték: „Úgy ám! Keressük meg ezt a fát, együnk róla, és lássuk, mi ez a tudás.” S mikor az istenek megtalálták a fát, és megízlelték a gyümölcsét, a szemük felnyílt, és azt mondták: „Most valóban rendelkezünk azzal a szükséges tudással, hogy ellássuk a kertet anélkül, hogy bűnözőkké válnánk, és mindazok átkaira rászolgáljunk, akik a fennhatóságunk alatt élnek.”

S ahogy így beszélgettek, előjött egy oroszlán vadászni, az istenek pedig így okoskodtak: „A mai napon az oroszlánnak éheznie kell, az áldozatul kiszemelt őz pedig élhet még egy napot.” Így aztán az oroszlán elszalasztotta a zsákmányt, és amint éhesen ment vissza a barlangjához, elkezdte káromolni az isteneket. Azok viszont így szóltak: „Békülj meg, mert mi tudjuk, hogyan kell uralkodni a világ felett, és a mai napon neked éhezned kell!” Az oroszlán pedig megbékült.

Másnap aztán előjött az oroszlán vadászni, az istenek pedig elküldték neki azt az őzet, aminek előző nap megkegyelmeztek. S amint az őz a nyakán érezte az oroszlán állkapcsait, kárhoztatni kezdte az isteneket. Azok azonban leintették: „Békülj meg, mert mi tudjuk, hogyan kell uralkodni a világ felett, és a mai napon neked el kell pusztulnod, épp úgy, ahogy tegnap élned kellett!” Az őz pedig megbékült.

Ekkor az istenek azt mondták magukban: „A jó és rossz tudása bizonyára hatalmas erejű tudás, mivel képessé tesz bennünket a világ feletti uralkodásra anélkül, hogy bűnözőkké válnánk. Ha tegnap e tudás nélkül küldtük volna el az oroszlánt éhesen, akkor az bizonyosan bűn lett volna. És ha ma e tudás nélkül küldtük volna az őzet az oroszlán állkapcsai közé, akkor az is bizonyosan bűn lett volna. De mindkét dolgot – ezeket a látszólag egymással ellentétes dolgokat – e tudás birtokában tettük, így nem követtünk el semmiféle bűnt.”

Történt aztán, hogy az egyik isten küldetésben volt távol, míg a többiek ettek a tudás fájáról, s mikor visszatért és meghallotta, mit tettek az istenek az oroszlán meg az őz ügyében, így vélekedett: „Amint ezt a két dolgot cselekedtéték, bizonyos, hogy bűnt követtetek el egyik vagy másik esetben, mivel ezek ellentétes dolgok, és bizonyára helyes megtenni az egyiket, míg a másikat helytelen. Ha jó volt az, hogy az oroszlán éhezett az első napon, akkor rossz volt elküldeni neki az őzet a másodikon. Vagy ha jó volt az, hogy elküldtéték neki az őzet a második napon, akkor rossz volt éhesen elküldeni őt az elsőn.”

A többiek bólogattak: „Igen, mi is épp így érveltünk volna, mielőtt ettünk a tudás fájáról.”

„Miféle tudás ez?” – kérdezte az isten, aki most először vette észre a fát.

„Kóstold meg a gyümölcsét” – mondták neki –, „akkor pontosan tudni fogod, miféle tudás.”

Így aztán az isten belekóstolt, s felnyílt a szeme. „Igen, értem” – mondta. – „Ez valóban az istenekhez méltó tudás: *annak tudása, hogy ki éljen, és ki pusztuljon el.*”

5

– Van valami kérdésed eddig? – tudakolta rám nézve Izmael.

Összerezzenem.

– Nincs. Ez lenyűgöző.

Így hát folytatta a történetét.

6

Amikor az istenek látták, hogy Ádám ébredszik, azt mondták magukban: „Íme itt egy teremtmény, amely annyira hasonlít ránk, hogy majdhogynem társaságunkbeli lehetne. Milyen életpályát, milyen rendeltetést adjunk neki?”

Egyikük így szólt: „Nézzétek, milyen szép, adjuk meg neki az örök életet ezen a bolygón. Gyermekkorának napjaiban gondoskodjunk róla úgy, ahogy mindenki másról gondoskodunk a kertben, úgy, hogy megismerje az élet édességét a fennhatóságunk alatt. Serdülőkorban pedig biztosan kezd majd ráébredni, hogy sokkal többre képes, mint más teremtmények, és nyugtalanodni kezd a gondoskodásunk alatt. Odavezetjük-e majd akkor a kertben levő másik fához, az Élet Fájához?”

Azonban egy másik isten így szólt: „Ha Ádámot gyermekként odavezetjük az Élet Fájához, még mielőtt akár csak elkezdené keresni azt magának, az nagy vállalkozástól fosztaná meg, mely által fontos tudásra tehet szert, és bebizonyíthatja magának a bátorságát. Miként megadnánk neki azt a gondoskodást, amire gyermekként szüksége van, adjuk meg neki azt a keresést, amire serdülőként van szüksége. Legyen az Élet Fájának keresése az ő serdülőkori hivatása. Ily módon magának fogja felfedezni, hogyan élhet örökké e bolygón.”

A többiek egyetértettek ezzel a tervvel, de egyikük még felvetette: „Szükséges lenne megjegyezni, könnyen lehet, mindez hosszú és érthetetlen keresés lesz Ádám számára. A fiatalság türelmetlen, és néhány ezer év kutatás után elvesztheti a reményét arra, hogy az élet Fáját megtalálja. Ha ez megtörténne, kísértésbe eshetne, hogy inkább a Jó és Rossz Tudásának Fájáról egyen.”

„Képtelenség” – ellenkeztek a többiek. – „Nagyon jól tudod, hogy ennek a fának a gyümölcse csak az isteneket táplálja. Ádámot csak annyira táplálhatná, mint az ökrök füvei. Szájába veheti és lenyelheti, de hasztalan megy keresztül a testén. Nem képzeld, ugye, hogy valóban szert tehet a mi tudásunkra, ha eszik erről a fáról?”

„Persze, hogy nem” – válaszolt a másik. – „A veszély nem abban rejlik, hogy szert tesz a tudásunkra, sokkal inkább abban, hogy azt *képzelteti*, szert tett rá. Megízelve ennek a fának a gyümölcsét, mondhatja magában: »Ettem az isteni tudás fájáról, tehát ugyanolyan jól tudom, mint ők, hogyan kell uralkodni a világ felett. Azt tehetek, amit akarok.«”

„Ez nevetséges” – szóltak néhányan. – „Hogyan lehetne Ádám valaha is olyan örült, hogy azt képzelje, rendelkezik azzal a tudással, ami bennünket képessé tesz a világ kormányzására, és arra, hogy azt tegyük, amit akarunk. Teremtményeink egyike sem lesz soha a „ki éljen és ki pusztuljon el” tudásának birtokosa. Ez a tudás egyedül a miénk, és még ha egészen a világ elenyészéséig gyarapodna is tudásában Ádám, ez ugyanolyan érthetetlen lenne számára, akárcsak most.”

A másik istent azonban nem hozta zavarba ez az érv.

„Ha Ádám enne a fánkról” – tartott ki –, „nem lehet tudni, mennyire becsaphatná magát. Mivel nincs az igazság birtokában, azt gondolhatná: »Mindaz, amit meg tudok indokolni, jó, és mindaz, amit nem tudok megindokolni, rossz.«”

A többiek gúnyolódtak ezen: „Ez nem a jó és a rossz tudása”

„Persze, hogy nem az” – válaszolt a másik isten. – „De honnan tudná ezt Ádám?”

A többiek vállat vontak: „Gyermekkorában Ádám talán hihette azt, hogy elég bölcs a világ feletti uralkodáshoz, na és aztán? Az ilyen öntelt örülség magától elmúlna, ahogy érette válik.”

„Ah” – mondta a másik –, „de ha ez az öntelt örülség a hatalmába keríti, *megéri-e* Ádám az érett kort? Abban a hitben, hogy egyenlő velünk, bármire képes lenne. Önteltségében talán körülnéz majd a kertben, és végül is így okoskodik: »Ez az egész el van rontva. Miért osszam én meg az élet tüzét ezekkel a teremtményekkel? Nézzetek ide, az oroszlánok, a farkasok és a rókák viszik el azt a vadat, ami engem illetve meg. Ez rossz. El fogom pusztítani ezeket a teremtményeket, és az jó lesz. És a nyulak, a szöcskék meg a verebek viszik el a földnek azokat a gyümölcsseit, amik engem illetnének meg. Ez rossz. El fogom pusztítani ezeket a teremtményeket, és az jó lesz. És nézzetek ide, az istenek határt szabtak a növekedésnek, épp úgy, ahogy minden más növekedésében is határt szabtak. Ez rossz. Én határtalanul fogok növekedni, mindazon élet tüzét magamba szívva, ami ezen a kerten keresztülhömpölyög, és az jó lesz.« Mondjátok csak – ha így kellene történnie, meddig élne Ádám, mielőtt az egész világot elpusztítja?”

„Ha így kellene történnie” – vélekedtek a többiek –. „Ádám egyetlen nap alatt elpusztítaná a világot, a nap végén pedig elpusztítaná önmagát.”

„Pontosan így van” – értett egyet vele a másik –, „kivéve, ha sikerülne kimenekülnie ebből a világból. Akkor felfalná az egész világegyetemet, ahogy az egész földkerekséget is felfalta. De még így is elkerülhetetlenül úgy végeznék, hogy elpusztítja önmagát, ahogy ezt teszi szükségszerűen minden, ami határtalanul növekszik.”

„Ez valóban borzasztó vég lenne Ádám számára” – mondta egy másik isten. – „De nem végezhetné-e ugyanígy anélkül is, hogy a Jó és Rossz Tudásának Fájáról eszik? Nem kísérhetné-e a növekedés utáni sóvárgás arra, hogy az élet tüzét a saját szolgálatába állítsa, még ha nem is áltatja magát azzal, hogy ez jó?”

„Elképzélhető” – helyeselték a többiek. – „De mi lenne az eredmény? Bűnössé, számkivetetté, az élet kifosztójává és a körülötte élő teremtmények gyilkosává válna. Annak téveszméje nélkül, hogy amit csinál, az jó – ebből kifolyólag bármi áron meg kell tenni –, hamarosan belefáradna a számkivetett létbe. Ennek valóban meg kell történnie, miközben az Élet Fáját keresi. De ha a mi tudásunk fájáról eszik, akkor lerázza a fáradtságot. Azt mondja majd: »Mit számít az, hogy belefáradtam a körülöttem levő minden élet gyilkosaként élni? Ismerem a jót és a rosszat, és az életnek ez a módja jó. Tehát így kell élnem, még ha halálosan bele is fáradtam, még ha el is pusztítom a világot, sőt mi több, magamat is. Az istenek a világban egy mindenki számára betartandó törvényt hoztak, ez viszont rám nem vonatkozhat, mert én egyenlő vagyok velük. Következésképp e törvényen kívül fogok élni, és határtalanul fogok növekedni. Behatárolnak lenni rossz. El fogom lopni az élet tüzét az istenek kezéből, egy kupacba fogom hordani a saját érdekemben és az jó lesz. Ki fogom csavarni a kertet az istenek kezéből, úgy fogom újra elrendezni, hogy csakis az én növekedésemet szolgálja, és az jó lesz. S mivel ezek a dolgok jók, bármi áron végre kell hajtani őket. Lehet, hogy széttaposom és romba döntöm a kertet. Lehet, hogy az ivadékaim úgy fognak hemzsegni a Földön, mint a sáskák, letarolják azt, amíg bele nem fulladnak a saját szennyükbe, végül már ki nem állhatják egymás látását sem, és megöriülnek. Mégis folytatniuk kell, mert korlátlanul növekedni jó, elfogadni a törvény korlátait pedig rossz. És ha lesznek olyanok, akik azt mondják: 'Tegyük le a bűnös élet terheit, és éljünk ismét az istenek fennhatósága alatt!' meg fogom ölni őket, mert amit mondanak, az

rossz. És ha lesznek olyanok, akik azt mondják: 'Forduljunk el a nyomorúságunktól, és keressük meg azt a másik fát!' meg fogom ölni őket, mert amit mondanak, az rossz. Mikor pedig az egész kert végül engem szolgál majd, s az összes olyan faj, mely nem az én növekedésemet szolgálja, félre lesz állítva, s az élet minden tüze, ami csak a világban létezik, az én ivadékaimon keresztül áramlik, akkor még mindig tovább kell majd növekednem. Az egyik vidék népének azt fogom mondani: 'Növekedjetek, mert az jó' – és ők növekedni fognak. A másik vidék népének pedig azt fogom mondani: 'Növekedjetek, mert az jó' – és ők növekedni fognak. És mikor nem tudnak tovább növekedni, az egyik vidék népe neki fog esni a másik népnek, hogy legyilkolja azt, és még tovább növekedhessen. És ha ivadékaim nyögése mindenütt a világon betölti majd a levegőt, nekik azt fogom mondani: 'Szenvedéseiteket el kell viselnetek, mert a jó ügyért szenvedtek. Nézzétek, milyen nagyok lettünk! A jó és rossz tudásával jól sáfárkodva a világ uraivá tettük magunkat, és az isteneknek nincs hatalma felettünk. Bár nyögésetek betölti a levegőt, nem kellemesebb-e mégis a saját fennhatóságunk alatt élni, mint az isteneké alatt?'«

És amikor az istenek mindezt meghallgatták, megértették, hogy a kert összes fája közül egyedül a Jó és Rossz Tudásának Fája pusztíthatja el Ádámot. Így aztán a következőt adták tudtára: „A kert minden fájáról ehetsz, kivéve a Jó és Rossz Tudásának Fáját, mert azon a napon, mikor arról a fáról eszel, meghalsz.”

7

Nem tudom, meddig ülhettem ott kábán, míg egyszer csak eszembe jutott, hogy láttam egy Bibliát Izmael páratlan könyvgyűjteményében. Valójában három volt neki. Levettem őket a polcra, majd néhány percnyi tanulmányozás után felnéztem: – Ezek közül egyik sem tartalmaz semmiféle arra vonatkozó magyarázatot, hogy miért kellett volna eltüntetni Ádámot ettől a fától.

– Azt vártad talán, hogy lesz bennük valami?

– Hát... igen.

– A feljegyzéseket az Elvevők írják, ez a történet pedig mindig is kifürkészhetetlen rejtély volt számukra. Soha nem tudták kitalálni, miért kellett eltüntetni az embert a jó és rossz tudásától. Nem érted, hogy miért?

– Nem.

– Mert az Elvevők számára ez a tudás a létező legeslegjobb tudás – a legelőnyösebb az ember számára, amivel csak rendelkezhet. Márpedig ha ez így van, akkor miért tiltanak őt el ettől az istenek?

– Igaz.

– A jó és rossz tudása alapvetően az a tudás, amit a világ uralkodóinak kell felhasználniuk, mert minden, amit tesznek, egyeseknek jó, másoknak viszont rossz. Az egész uralkodás erről szól, nem igaz?

– De igen.

– Az ember pedig arra született, hogy a világot uralja, így van?

– Igen. Az Elvevők mitológiája szerint.

– Akkor miért hallgatnák el az istenek éppen azt a tudást, amire az embernek rendeltetése betöltéséhez szüksége van? Az Elvevők szempontjából ennek az égvilágon semmi értelme.

– Így igaz.

– A szerencsétlenség akkor következett be, amikor tízezer évvel ezelőtt a kultúrákban élő emberek így szóltak: „Ugyanolyan bölcssek vagyunk, mint az istenek, és ugyanúgy tudunk uralkodni a világ felett, mint ők.” Amikor az egész Földön a *saját kezükbe* vették az élet és halál feletti uralmat, végzetük beteljesült.

- Igen, mert valójában korántsem annyira bölcsek, mint az istenek.
 - Az istenek évmilliárdokon át uralkodtak a világ felett, és az hibátlanul működött. Mindössze néhány évezredes emberi uralom után a világ a pusztulás küszöbére ért.
 - Az Elvevők azonban soha nem fognak lemondani az uralomról.
- Izmael vállat vont.
- Akkor el fognak pusztulni. Ahogy az meg van írva. A történet szerzői tudták jól, miről beszélnek.

8

- Azt mondd, hogy ezt a történetet a Meghagyók szemszögéből írták?
- Úgy van. Ha az Elvevők szemszögéből írták volna, Ádám nem lett volna eltiltva a jó és rossz tudásától, hanem az *rá lett volna erőszakolva*. Az istenek csak úgy kószáltak volna biztatva őt: „Gyerünk, Ember, nem érted, hogy semmi sem vagy e tudás nélkül? Ne élösködj tovább a mi jótékonyágunkon, mint egy oroszlán vagy egy kenguru! Tessék, egyél ebből a gyümölcsből, és egy pillanat alatt észre fogod venni, hogy meztelen vagy – olyan meztelen, mint akármelyik oroszlán vagy kenguru: anyaszült meztelen, erőtlén vagy. Gyerünk, egyél ebből a gyümölcsből, és légy velünk egyenlő. Akkor aztán, amilyen szerencsés vagy, elhagyhatod majd ezt a kertet, és nekiállhatsz verejtékes munkából élni, úgy, ahogy az embereknek élniük kell.” És ha olyan emberek szereztek volna, akik a ti kulturális meggyőződésedet osztják, akkor ezt az eseményt nem Bűnbeesésnek, hanem Felemelkedésnek hívnák – vagy ahogy azt korábban te mondtad, Megszabadulásnak.
- Teljesen igazad van... De nem tudom pontosan, hogyan egyeztethető ez össze az összes többi dologgal...
- Segítek neked annak megértésében, hogy *hogyan lettek ilyenek a dolgok*.
- Nem értem.
- Egy perccel azelőtt azt mondtad nekem, hogy az Elvevők soha nem fognak lemondani a világ feletti zsarnokságukról, függetlenül attól, hogy mennyire válik súlyossá a helyzet. Hogyan jutottak el odáig, hogy ilyenek legyenek?
- Rámeredtem. – Ilyeneknek kell lenniük, mert mindig is hittek abban, hogy amit tesznek, az *helyes* – ennél fogva bármilyen létező áron meg kell tenni. Mindig is hittek abban, hogy – miként az istenek – ők is tudják, mit helyes tenni, és mit helytelen, és hogy amit ők tesznek, az *helyes*. Érted, hogyan bizonyították be, amit mondok?
- Így kapásból nem.
- Úgy bizonyították be, hogy a világon mindenkit rákényszerítettek arra, hogy azt tegye, amit *ők* tesznek, úgy éljen, ahogy *ők* élnek. Mindenkit rá kellett kényszeríteni, hogy úgy éljen, mint az Elvevők, mert az övék volt az egyetlen *helyes* út.
- Igen, ezt értem.
- A Meghagyók közül számos nép foglalkozott mezőgazdasággal, de nekik soha nem volt a rögeszméjük az a tévedés, hogy amit tesznek, az *helyes*, és hogy az egész világon mindenkinek mezőgazdasággal kell foglalkoznia, hogy a bolygó legutolsó négyzetméterét is ennek kell szentelni. Nem mondták azt a körülöttük élő népeknek: „Többé nem élhettek vadászatból meg gyűjtögetésből. Ez helytelen. Ez rossz, és mi megtiltjuk. Vegyétek művelés alá a földeteket, különben megsemmisítünk benneteket!” Ezzel szemben azt mondták: „Vadászó-gyűjtögetők akartok lenni? Mi benne vagyunk. Nagyszerű! Mi mezőgazdászok akarunk lenni. Ti legyetek vadászó-gyűjtögetők, mi meg mezőgazdászok leszünk! Nem teszünk úgy, mintha tudnánk, melyik út a helyes. Csak azt tudjuk, hogy nekünk melyik *tetszik jobban*.”
- Igen, értem.

– És ha belefáradtak a mezőgazdász létbe, ha úgy találták, hogy nem tetszik nekik az, ahova ez az ő egyéni értelmezésükben viszi őket, *képesek voltak* feladni. Nem érveltek ellenkezőre: „Márpedig ki kell tartanunk e mellett, még akkor is, ha elpusztít bennünket, mert ez az élet *helyes* útja.” Élt például valaha egy nép, amelyik hatalmas öntözőcsatorna-hálózatot épített ki, hogy a mai délkelet-Arizona sivatagjaiban gazdálkodjon. Háromezer évig tartották karban ezeket a csatornákat, és egy jól fejlett civilizációt virágoztattak fel, de végül egyszer csak azt mondták: „Vesződéses és nem kielégítő így élni, a pokolba hát vele.” Egyszerűen otthagyták az egészet, s olyannyira végérvényesen kitörölték magukat az emlékezetünkből, hogy még azt sem tudjuk, hogyan nevezték magukat. Az egyetlen nevünk rájuk az, amit a pima indiánok adtak nekik: hohokam – azok, akik eltűntek.

– Az elvevőknek azonban ez nem fog ilyen könnyen menni. Pokolian nehéz lesz feladniuk, mert amit ők tesznek, az *helyes*, és tovább kell csinálniuk, még ha ez a világ és vele együtt az emberiség elpusztítását jelenti is.

– Igen, úgy látszik.

– Feladni azt jelentené, hogy...?

– Feladni azt jelentené, hogy... hogy egész végig *tévedésben* voltak. Azt jelentené, hogy *soha* nem tudták, hogyan kell uralkodni a világ felett. Azt jelentené... hogy lemondanak a jóságra formált igényükről.

– Azt jelentené, hogy kiköpi a fa gyümölcsét, és visszaadják a világ feletti uralmat az isteneknek.

– Igen.

9

Izmael a lábaimnál heverő Bibliák felé biccentett. – Annak a történetnek a szerzői szerint a Tigris és Eufrátesz folyók között élő nép evett az isteni tudás fájáról. Mit gondolsz, honnan vették ezt?

– Hogy érted?

– Honnan az ördögből vehették a történet szerzői azt a gondolatot, hogy a Termékeny Félholdban élő nép evett az isteni tudás fájáról? Gondolod, hogy a saját szemükkel látták? Gondolod, hogy jelen voltak, amikor az élelmiszertermelési forradalmatok megkezdődött?

– Végül is, ez is egy lehetőség.

– Törd a fejed! Ha ott lettek volna, és a saját szemükkel látják, kik lettek volna ők?

– Ó, hát... igen. Ők lettek volna a bűnbe eső nép; az Elvevők.

– Viszont ha ők Elvevők, másként mesélték volna a történetet.

– Az igaz.

– Tehát a történet szerzői nem voltak ott, és nem látták a saját szemükkel mindezt. Honnan tudták akkor, hogy megtörtént? Honnan tudták, hogy az Elvevők bitorolják az istenek szerepét a világban?

– Úristen – morfondíroztam.

– Kik *voltak* a történet szerzői?

– Hát... a héberek?

Izmael megrázta a fejét. – A héberként ismert népnél ez már egy régi és rejtélyes történet volt. A héberek Elvevökként léptek a történelembe – és semmit sem akartak jobban, mint hogy olyanok legyenek, akárcsak Elvevő szomszédaik. Valójában ezért marasztalták el őket mindig is a prófétáik.

– Igazad van.

– Tehát, bár megőrizték a történetet, többé már nem értették teljesen. Ahhoz, hogy megtaláljuk azt a népet, amelyik megértette, meg kell találnunk a történet szerzőit. Azok pedig kik voltak?

– Hát... a héberek ősei.

– Na de kik voltak *ők*?

Izmael morgott. – Nézd, nem tilthatom meg neked, hogy azt állítsd, fogalmad sincs, de ahhoz igenis ragaszkodom, hogy néhány másodpercet *gondolkodással* tölts, mielőtt ezt mondod.

Hallgattam néhány másodpercig engedelmessé az udvariasság követelményeinek, és csak azután szólaltam meg:

– Sajnálom. Az őstörténetről az ismereteim őszintén szólva hiányosak.

– A héberek egykori ősei a szemiták voltak. Ezt tudtad, igaz?

– Igen, azt hiszen. Csak...

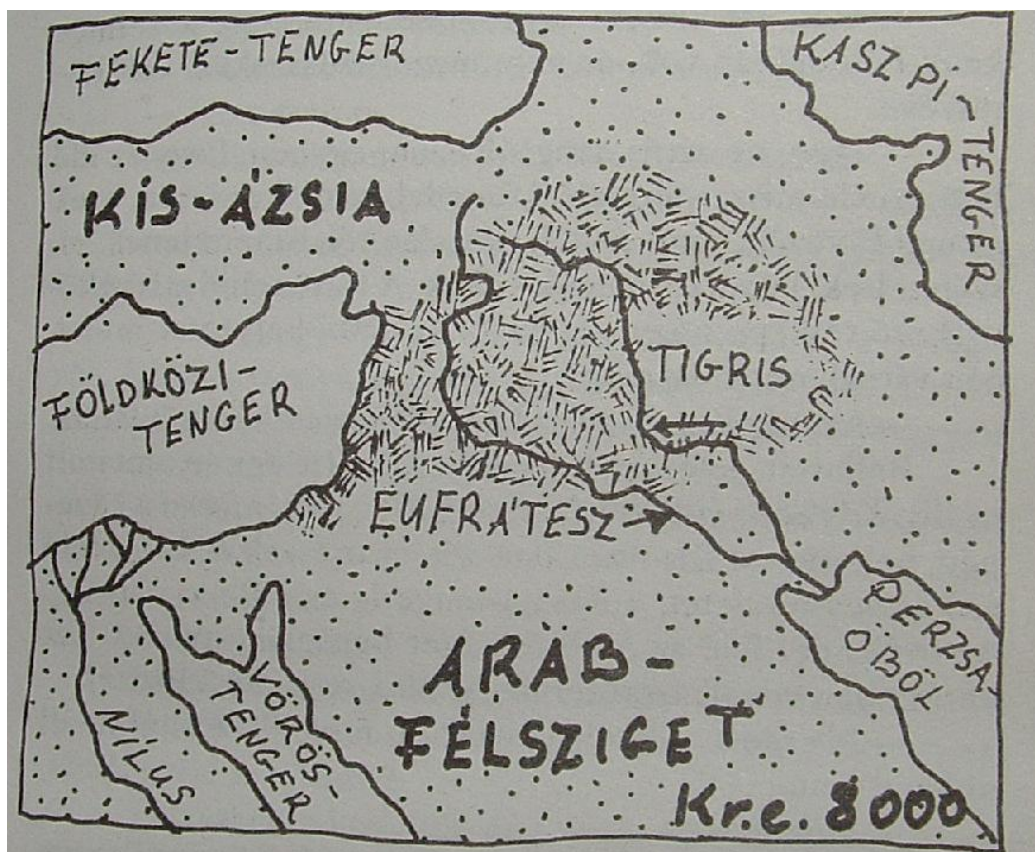
– Csak nem gondolkodtál.

– Úgy van.

Izmael nekilódult, s hogy igazán őszinte legyek, zsigereim görcsbe rándultak, amint fél tonnányi tömege a széket súrolta. Ha nem tudják, hogyan jutnak el a gorillák egyik helyről a másikra a talajon, menjenek el az állatkertbe vagy nézzenek meg egy ismeretterjesztő filmet; nekem nincs rá megfelelő szavam, mely képes lenne ezt lefesteni.

Izmael odadübörgött, pontosabban odacsoszogott, vagyis inkább odacammogott a könyvszekrényhez, s egy történelmi atlaszsal tért vissza, amelyet Európa és a Közel-Kelet egy Kr.e. 8500-as térképénél kinyitva átadott. Egy sarló alakú penge kis híján elvágta az Arab-félszigetet a többi résztől. A *Kezdetleges Mezőgazdaság* szavak világossá tették, hogy a sarló a Termékeny Félholdat keríti el. Néhány apró pont jelezte azokat a helyeket, ahol korai gazdálkodó szerszámokra bukkantak.

– Úgy érzem, ez a térkép hamis benyomást kelt – szól Izmael –, bár ez nem állt szándékomban. Azt sugallja, hogy az élelmiszer-termelési forradalom egy üres világban zajlott le. Ezért aztán én jobban szeretem a sajátomat. – Kinyitotta a tömbjét, és megmutatta.

– Amint látod, ez az ötszáz évvel későbbi helyzetet ábrázolja. A mezőgazdasági forradalom már javában zajlik. Az a terület, ahol gazdálkodnak, ezekkel a macskakörmökkel van jelölve. – Egy ceruzát használva pálcaként, megmutatta a Tigris és az Eufrátesz közti területet. – Ez itt, természetesen a folyók közötti föld, az Elvevők szülőhelye. Na és ez a sok pont mit gondolsz, mit jelöl?

– Meghagyó népeket?

– Pontosan. Nem úgy rajzolták meg őket, mint egy népsűrűség-kimutatást. Azt sem szándékoztak jelölni, hogy minden rendelkezésre álló földterületen lakott valamilyen Meghagyó nép. Azt szemléltetik, hogy ez messze nem üres világ volt. Érted, mit mutatok neked?

– Hát, azt hiszem. A Bűnbeesés területe a Termékeny Félholdban volt, és nem mezőgazdászokkal volt körülvéve.

– Igen, de azt is hangsúlyozom egyben, hogy ez idő tájt, a ti élelmiszer-termelési forradalmatok kezdetén, ezek a korai Elvevők, a kultúrák megalapítói, ismeretlenek, elszigeteltek, jelentéktelenek voltak. A történelmi atlasz következő térképe négyezer évvel későbbi helyzetet mutat. Mit várnál, mit látsz rajta?

– Azt várnám, hogy az Elvevők terjeszkedését látom.

Bólintott, jelezve, hogy lapozzak. Itt egy nyomtatott ovális, *Kőrézkori kultúrák* felirattal, Mezopotámiával a közepén, bekerítette Kis-Ázsia egészét és az észak és kelet felé eső összes területet, a Kaszpi-tengerig és a Perzsa öbölíig, Az ovális dél felé az Arab-félsziget bejáratáig nyúlt, ezt keresztben vonalkázott terület jelölte, *szemiták* felirattal.

– Na most – szólt Izmael –, rendelkezésünkre áll néhány tanú.

– Hogyhogy?

– A szemiták nem voltak a Teremtés Könyve harmadik fejezetében leírt események szemtanúi. – Egy kis oválist rajzolt a Termékeny Félhold közepébe. – Azok az események, melyek összefoglalva Bűnbeesés néven ismertek, itt zajlottak, a szemitáktól több száz mérföldnyire északra, egy egészen más népnél. Látod, ők kik voltak?

– A térkép szerint ők voltak a kaukázusiak.

– De ekkor, Kr.e. 4500-ban a szemiták egy közvetlenül az ablakuk alatt játszódó esemény szemtanúivá váltak: az Elvevők kiterjeszkedésének.

– Igen, értem.

– Négyezer év alatt az a mezőgazdasági forradalom, mely a folyók közti területen kezdődött, Kis-Ázsián keresztül elterjedt nyugat, meg az északi és a keleti hegyek felé. Dél felé pedig mi az, ami úgy tűnik elzárta az útját?

– Úgy látszik, a szemiták.

– Miért? Miért zárták el az utat a szemiták?

– Nem tudom.

– Mik voltak a szemiták? Mezőgazdászok?

– Nem. A térkép alapján világos, hogy nem voltak részei annak, ami az Elvevőknél folyt. Így aztán, gondolom, Meghagyók voltak.

– Meghagyók, igen, de már nem vadászó-gyűjtögetők. Kifejlesztettek egy újabb alkalmazkodási formát, mely a szemita népek számára hagyományos kellett, hogy legyen.

– Aha. Állattenyésztők voltak.

– Hát persze. Pásztorok. – Rámutatott az Elvevők Kőrézkori kultúrája és a Szemiták közötti határra. – Szóval, mi történt itt?

– Nem tudom.

– Izmael a lábaimnál fekvő Bibliák felé biccentett. – Olvasd el Káin és Ábel történetét a Teremtés Könyvében, abból majd megtudod.

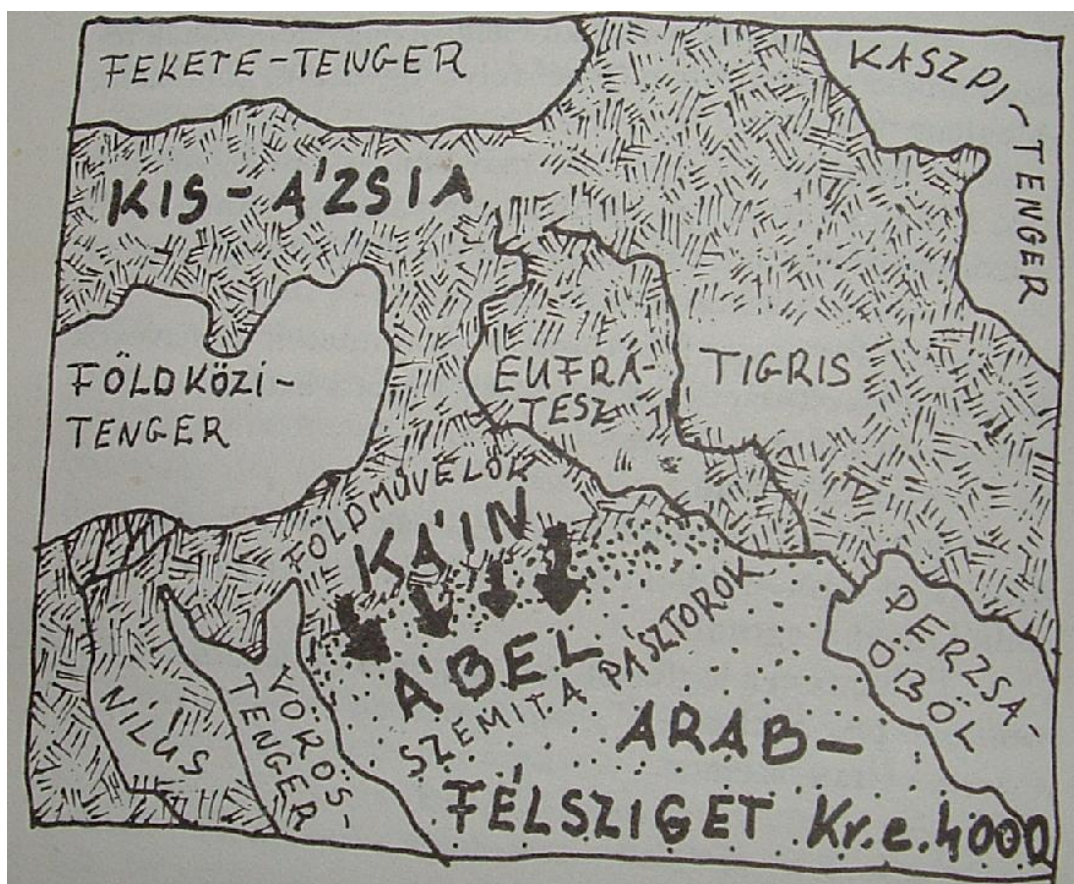
Felvettem a legfelsőt, és a negyedik fejezethez lapoztam. Pár perccel később azt motyogtam:

– Uramisten.

10

Miután mindhárom változatban elolvastam a történetet, felnéztem, és azt mondtam: – A határ mentén az történt, hogy Káin megölte Ábelt. A földművesek a szemita pásztorok vérével öntözték a mezőiket.

– Persze. Az történt ott, ami mindig is történt az Elvevők terjeszkedésének határai mentén: irtották a Meghagyókat, hogy több földet lehessen bevonni a művelésbe. – Izmael felvette a tömbjét, és kinyitotta az erről a korszakról rajzolt saját térképénél.

– Amint látod, a mezőgazdászokat jelölő macskakörömök előzönlötték az egész területet – a szemiták által elfoglalt terület kivételével. Itt, a földműveseket a szemita pásztoroktól elválasztó határnál, Káin és Ábel szembeszáll egymással.

Tanulmányoztam néhány pillanatig a térképet, aztán megráztam a fejemet.

– És a bibliamagyarázók ezt nem értik?

– Azt persze nem mondhatom, hogy egyetlen egy sem értette ezt meg közülük soha. De legtöbbször úgy olvasták a történetet, mintha az egy seholsincs országban játszódna, mint Ezópus egyik fabulája. Aligha jutna eszükbe, hogy a szemita háborús propaganda részeként értelmezzék.

– Akkor hát erről van itt szó... na jó. Tudom, hogy ez mindig is rejtély volt abban a tekintetben, hogy miért fogadta el Isten Ábelt és az áldozatát, és miért utasította vissza

Káint és az ő áldozatát. Ez megmagyarázza, hogy miért. Ennek a történetnek a segítségével a szemiták azt mesélték a gyermekeiknek, hogy: „Isten a mi oldalunkon van. Minket, pásztorokat szeret, azokat a vérengző északi földműveseket viszont gyűlöli.”

– Így van. Ha ezt olyan történetként értelmezték, mely a saját kultúrák ősei között keletkezett, akkor megfoghatatlan. Csak akkor kezd érthetővé válni, ha felismeritek, hogy kultúrák őseinek *ellenségei* között keletkezett.

– Igen. – Pislogva üldögéltem néhány pillanatig, aztán ismét megnéztem Izmael térképét. – Ha az északi földművesek kaukázusiak voltak – mondtam –, akkor Káin jele ez. – Saját világos arcbőrömre mutattam.

– Meglehet. Nyilván soha nem fogjuk biztosan megtudni, mire gondoltak valójában a történet szerzői.

– De ez így *érthető* – tartottam ki. – Káin azért kapta a jelet, hogy a többiek számára figyelmeztetésként szolgáljon: „Hagyjátok békén ezt az embert. Ez egy veszélyes ember, olyan, aki hétszeres bosszúért kiált.” Bizonyára sok ember megtanulta szerte a világban, hogy nem érdemes a fehér arcú emberekkel közösködni.

Izmael vállat vont, meggyőződés vagy talán csak érdeklődés nélkül.

11

– Vettem arra a fáradságot, hogy az előző térképre több száz pontot berajzoljak, hogy jelezzék a Közép-Keleten akkoriban élt népeket, amikor a ti élelmiszer-termelési forradalmatok elkezdődött. Mit gondolsz, mi történt ezekkel a népekkel a két térképen ábrázolt időpont között?

– Az eddigiek alapján azt mondanám, hogy vagy lerohanták és beolvasztották őket, vagy az Elvevőket utánozva ők is mezőgazdászokká váltak.

Izmael bólintott.

– Kétségtelen, hogy e népek közül szinte mindnek megvolt a saját változata a forradalom történetéről, saját magyarázatuk arra, hogy hogyan váltak ezek a Termékeny Félholdból származó emberek olyanokká, amilyenek akkoriban voltak; de e mesék közül csak egy maradt fenn – az, amit a szemiták meséltek gyermekeiknek Ádám bűnbeeséséről és Ábelnek a testvére, Káin keze által történt lemészárlásáról. Ez fennmaradt, mert az Elvevőknek soha nem sikerült lerohanniuk a szemitákat, a szemiták pedig elutasították, hogy a mezőgazdász életmódot elsajátítsák. Még végső Elvevő leszármazottaik – azok a héberek, akik megőrizték a történetet, bár meg nem értették teljesen – sem tudtak lelkesedni a paraszti életformáért. És így történt meg az, hogy a kereszténység és az Ótestamentum elterjedésével az Elvevők végül egy olyan történetet fogadtak el sajátjukként, amit egykor egy ellenségük mesélt a leleplezésükre.

12

– Tehát megint elérkeztünk ehhez a kérdéshez: honnan vették a szemiták azt az elgondolást, hogy a Termékeny Félhold népe evett az isteni tudás fájáról?

– Á – kiáltottam. – Azt mondanám, hogy ez egyfajta rekonstrukció volt. Ránéztek azokra az emberekre, akik ellen harcoltak, és azt mondták: „Istenem, hogy *váltak* ezek ilyenné?”

– És mi volt a válaszuk?

– Nos... „Mi a *baja* ezeknek az embereknek? Mi a baja északi testvéreinknek? Miért teszik ezt velünk? Úgy tesznek, mintha...” Hadd gondolkodjak ezen egy kicsit.

– Nyugodtan.

– Azt hiszem – szólaltam meg néhány perccel később –, a szemiták a következőképpen láthatták ezt: „Itt valami egészen új dolog folyik. Ezek nem portyázó csapatok. Ezek nem olyan emberek, akik húznak egy vonalat, és a fogaikat csattogtatják felénk, hogy biztosan tudjuk, ők léteznek. Ezek a fickók azt mondják... Északi testvéreink azt mondják, meg kell halnunk. Azt mondják, hogy Ábelt el kell pusztítani. Azt mondják, nem kell nekünk megengedni azt, hogy éljünk. Ez most valami új, és mi nem értjük. Miért nem tudnak ők földművesként élni odafenn, és hagyni minket, hogy hadd éljünk pásztorokként ideleln? Miért kell megölniük minket?”

„Tényleg valami természetfeletti dolognak kellett történnie odafenn, ami gyilkosokká változtatta ezeket az embereket. Mi lehetett az? Várjatok egy másodpercet... Nézzétek, hogyan élnek ezek az emberek! Soha senki nem élt így azelőtt. Nem csak azt mondják, hogy *nekünk* pusztulnunk kell. Azt mondják, hogy *mindennek* pusztulnia kell. Nem csak minket ölnek meg, hanem *mindent* megölnék. Azt mondják: »Na, oroszlánok, ti halottak vagytok. Elegünk van belőletek. Nincs itt semmi keresnivalótok.« Azt mondják... »Senki nem eszik rajtunk kívül. Ez az étel mind a miénk, és az engedélyünk nélkül egy falatot sem ehet belőle senki.« Azt mondják: »Amiről mi azt akarjuk, hogy éljen, az él, amiről mi azt akarjuk, hogy pusztuljon el, az elpusztul.«”

„Ez az! Úgy tesznek, mintha ők maguk lennének az istenek. Úgy tesznek, minthaettek volna az isteni bölcsesség fájáról, mintha épp olyan bölcsek lennének, mint az istenek, és életet meg halált küldhetnek bárhova, ahova a kedvük tartja. Igen, ez az. Bizonyára ez történt odafenn. Ezek az emberek megtalálták az isteni bölcsesség fáját és loptak a gyümölcséből.”

„Aha! Úgy van! Átkozott egy nép ez! Ez azonnal, ránézésre látszik. Amikor az istenek felismerték, mit tettek, azt mondták: »Na, ti szerencsétlenek, nektek végetek van! Nem gondoskodunk rólatok többé. Megbuktatok. Kiűzünk benneteket a kertből. Mostantól fogva ahelyett, hogy a mi jótékonyágunkból élnétek, facsarhatjátok ki a földből a táplálékotokat, verejtékes munkával.« És így kezdtek ezek az átkozott földművesek vadászni ránk, és így kezdtek a vérünkkel öntözni a mezőiket.”

Mikor befejeztem, láttam, hogy Izmael hangtalanul ütögeti össze a kezzeit, mintha tapsolna.

Önelégült mosollyal és szerény bólintással válaszoltam neki.

13

– Az egyik legvilágosabb jele annak, hogy ezt a két történetet nem a ti kultúrátok ősei szerezték, az, hogy a mezőgazdaságot nem kívánatos, szabadon választott lehetőségként ábrázolják, sokkal inkább átokként. A történetek szerzői számára szó szerint elképzelhetetlen volt, hogy bárki *jobban szerethet* verejtékes munkából élni. Tehát nem azt a kérdést tették fel maguknak: „Miért választották ezek az emberek ezt a fáradságos életvitelt?” Hanem ezt: „Milyen szörnyű gaztettet követtek el, amiért ilyen büntetést érdemelnek? Mit tettek, amiért az istenek megtagadják tőlük azt a kiváltságot, ami másokat közülünk képessé tesz arra, hogy gondtalan életet éljenek?”

– Igen, ez most már egészen magától értetődő. A mi kultúrtörténetünkben a mezőgazdaság választása a felemelkedés előzménye volt. Ezekben a történetekben a mezőgazdaság az elesettek osztályrésze.

14

– Van egy kérdésem – néztem rá. – Miért írták le Káint Ádám elsőszülötteként, Ábelt pedig a másodsülöttként?

Izmael biccentett.

– Ennek inkább mitológiai, semmint kronológiai jelentősége van. Úgy értem, hogy ezt a motívumot a népmesékben mindenütt meg fogod találni: ha adott egy apa két fiúval, egy derék, meg egy semmirekellő legénnyel, a semmirekellő majdnem mindig a dédelgetett elsőszülött, míg a derék fiú a másodsülött – azaz a történetben alulmarad.

– Ezt értem, na de miért gondolnának egyáltalán Ádám leszármazottaiként magukra?

– Nem szabad összekeverned a metaforikus gondolkodást a biológiai gondolkodással. A szemiták nem biológiai őszökként gondoltak Ádámra.

– Ezt meg honnan tudod?

Izmael gondolkodott egy pillanatig.

– Tudod, mit jelent az, hogy *Ádám*, héberül? Nem tudhatjuk, milyen nevet adtak neki a szemiták, de a jelentése feltehetően ugyanez volt.

–*Embert* jelent.

– Pontosan. Az emberi fajt jelenti. Gondolod, hogy a szemiták úgy hitték, hogy az emberi faj volt a biológiai őszük?

– Nem, természetesen nem.

– Egyetértek. A történetben levő kapcsolatokat metaforikusan kell értelmezni, nem biológiai értelemben. Ők ezt úgy fogták fel, hogy a Bűnbeesés kettéosztotta az emberi fajt – jókra és rosszakra, földművesekre és pásztorokra, melyek közül az előbbi hajlamos arra, hogy az utóbbit meggyilkolja.

15

– Sajnos, van egy újabb kérdésem.

– Nem kell mentegetőznöd. Ezért vagy itt.

– A kérdésem az, hogy mi a szerepe Évának ebben az egészben?

– Az ő neve mit jelent?

– A feljegyzések alapján *Életet*.

– Nem *Asszonyt*?

– Nem, a feljegyzések szerint nem.

– Ezzel a névvel a történet szerzői világossá tették, hogy Ádám megkísértője nem a nemiség, a testi vágy, vagy a feleségimádás volt. Ádámot az *Élet* kísértette meg.

– Nem értem.

– Gondolj bele: száz férfi meg egy nő nem jelent száz kisbabát, egy férfi meg száz nő viszont igen.

– Na és?

– Arra akarok rámutatni, hogy a népességnövekedés vonatkozásában a férfiaknak és a nőknek jelentős mértékben eltérő a szerepük. Semmiképpen nem egyenlőek ebben a tekintetben.

– Még mindig nem értem.

– Megpróbálok érzékeltetni, hogyan gondolkodik egy olyan nép, amely nem foglalkozik mezőgazdasággal, mely számára a népességszabályozás mindig kritikus pont. A következő a helyzet: Egy ötven férfiből és egy nőből álló pásztorcsoport nincs kitéve a népességrobbanás veszélyének. Egy egyetlen férfiből és ötven nőből álló csoport viszont nagy bajban van. Az emberek emberek, így ez utóbbi ötvenegy tagú pásztorcsoportból igen rövid idő alatt száz tagú csoport lesz.

– Ez igaz. De attól tartok, azt még mindig nem értem, hogyan kapcsolódik ez a Teremtés Könyvében levő történethez.

– Türelem. Térjünk vissza a történet szerzőihez, egy pásztor néphez, melyet a mezőgazdászok északról a sivatagba taszítanak. Miért lökdösődnek északi testvéreik?

- Művelés alá akarták venni a pásztorok földjét.
- Igen, de miért?
- Á, értem. Növelték a tápláléktermelést, hogy egy megnövekedett népeiséget fenntartsanak.
- Hát persze. Most tovább léphetünk. Láthatod, hogy ezeknek a földműveseknek nincs érzéke a korlátozáshoz, ha terjeszkedésről van szó. Nem szabályozzák a népeiségüket; ha nincs mindenki számára elegendő táplálék, akkor egész egyszerűen művelés alá vesznek még valamennyi földet.
- Igaz.
- Tehát: kinek mondtak igent ezek az emberek?
- Hmm. Igen, azt hiszem értem. Mintha csak üveg mögött lenne, homályosan, de látszik.
- Gondold át a következőképpen: A szemitáknak, mint a legtöbb nem mezőgazdász népnek, óvatosnak kellett lenniük, nehogy a nemek közötti egyensúly felboruljon. Ha túl sok volt a férfi, az nem fenyegette népeiségük stabilitását, túl sok nő azonban igen. Érted?
- Igen.
- A szemiták azt vették észre, hogy ezzel szemben északi testvéreiknél ez nem számított. Ha népeiségük túlzott méreteket öltött, nem nyugtalankodtak, egyszerűen több földet műveltek meg.
- Igen, ezt értem.
- Vagy próbáld meg a következőképpen: Ádám és Éva hárommillió évet töltött a kertben, az istenek jótékonykodásából élve, és csak nagyon szerényen gyarapodtak; a Meghagyó életmódban ennek így *kell* lennie. Mint a Meghagyóknak mindenütt, nekik sem volt szükségük arra, hogy az isteneknek azt a kiváltságát gyakorolják, amellyel eldöntik, ki éljen és ki pusztuljon el. Amikor azonban Éva megajándékozta Ádámot ezzel a tudással, Ádám így szólt: „Igen, értem; ennek a birtokában nem kell többé az istenek jótékonyosságától függünk. Most, hogy a saját kezünkbe került annak eldöntési joga, hogy ki éljen és ki pusztuljon el, létrehozhatunk egy olyan fajta jótékonytságot, mely kizárólag értünk fog létezni, ez pedig azt jelenti, hogy igent mondhatok az Életre, és korlátlanul növekedhetek.” Azt kellene megértened, hogy igent mondani az Életre és elfogadni a jó és rossz tudását egyazon cselekedet két merőben különböző megjelenési formája, s így mesélik a történetet a Teremtés Könyvében is.
- Igen. Ez ravasz, de értem. Amikor Ádám elfogadta annak a fának a gyümölcsét, engedett a korlátok nélküli élet csábításának – s így azt az embert, aki ezt a gyümölcsöt felajánlotta neki, *Életnek* hívják.
- Izmael bólintott. – Valahányszor egy Elvevő pár arról beszél, milyen csodálatos lenne egy nagy család, újra és újra ezt a Jó és Rossz Tudásának Fája alatti jelenetet játsszák el. Azt mondják egymásnak: „Természetesen jogunkban áll úgy felosztani az életet ezen a bolygón, ahogy az nekünk tetszik. Miért állnánk meg négy gyermeknél vagy hatnál? Lehet tizenöt is, ha úgy tartja kedvünk. Mindössze annyit kell tennünk, hogy beszántunk további néhány száz hektár esőerdőt – és kit érdekel, ha ennek következtében még egy tucat faj eltűnik?”

16

Volt még valami, ami nem állt össze teljesen, de nem tudtam, hogyan fogalmazzam meg.

Izmael biztatott, hogy gondolkodjak csak nyugodtan.

Miközben törtem a fejem, megszakította a csendet: – Ne várd azt, hogy az egésztest képes leszel a világról jelenleg a rendelkezésünkre álló tudás fogalmaival megoldani. A

szemiték ebben az időben teljesen elszigetelten éltek az Arab-félszigeten. Minden irányból körül voltak véve vagy a tenger, vagy Káin népe által. Amennyire ők tudták, északi testvéreik és ők alkották szó szerint az egész emberi fajt, a Föld egyetlen népét. Ők minden biztonnal így látták a történetet. Valószínűleg nem tudták, hogy csak a világnak abban a kicsiny szögletében evett Ádám az istenek fájáról, nem tudhatták, hogy a Termékeny Félhold csak egy volt azon számos hely közül, ahol a mezőgazdaság megindult, nem tudhatták, hogy léteztek még más népek is az egész világban elszórva, akik úgy éltek, ahogy Ádám a Bűnbeesés előtt.

– Ez igaz – helyeselttem. – Megpróbáltam hozzáilleszteni az összes rendelkezésünkre álló információhoz, ez pedig nyilvánvalóan nem fog sikerülni.

17

– Azt hiszem, az nyugodtan elmondható, hogy Ádám Bűnbeesésének története a legismertebb történet a világon.

– Legalábbis a nyugati világban – mondtam.

– Ó, ez Keleten is jól ismert, miután a keresztény misszionáriusok a világ minden szegletébe elvitték. Erős vonzerőt gyakorolt az Elvevőkre mindenhol. Mit gondolsz, miért van ez így?

– Talán azért, mert azt igyekeznek megmagyarázni, hogy mi romlott el.

– Na és *tényleg, mi romlott el?* Hogyan értelmezik az emberek a történetet?

– Ádám, az első ember, evett a tiltott fának a gyümölcséből.

– És mit értenek ez alatt?

– Őszintén szólva nem tudom. Soha nem hallottam olyan magyarázatot, aminek akár a legcsekélyebb értelme is lett volna.

– Na és a jó és rossz tudása?

– Ismétlem, soha nem hallottam olyan magyarázatot, aminek akár a legcsekélyebb értelme is lett volna. Azt hiszem, a legtöbb ember úgy érti, hogy az istenek Ádám engedelmességét akarták próbára tenni azzal, hogy megtiltanak neki valamit, az pedig nem sokat számított, hogy mit. A Bűnbeesés pedig lényegében ez volt – egy engedetlen cselekedet.

– Igazán semmi köze a jó és rossz tudásához.

– Semmi. Aztán meg, azt hiszem, vannak olyan emberek, akik azt gondolják, a jó és rossz tudása csak a... nem is tudom pontosan minek a jelképe. Úgy gondolnak a Bűnbeesésre, mint az ártatlanság elvesztésére.

– Az ártatlanság ebben a szövegösszefüggésben feltehetően az áldott tudatlanság szinonímája.

– Igen... Valami ilyesmiről van szó: Az ember ártatlan volt, míg fel nem fedezte a jó és rossz közötti különbséget. Amikor e tudás tekintetében többé már nem volt ártatlan, bűnbe esett teremtmény lett belőle.

– Attól tartok, hogy ez nekem az égvilágon semmit nem mond.

– Az igazat megvallva nekem sem.

– Bárhogy is van, ha más szemszögből olvasod, a történet pontosan megmagyarázza, mi romlott itt el, nem gondolod?

– De igen.

– A kultúrákban élő emberek azonban soha nem voltak képesek megérteni a magyarázatot, mert mindig azt feltételezték, ugyanolyan emberek öntötték azt szavakba, mint ők – olyanok, akik természetesnek vették, hogy a világot az emberért teremtették, az embert pedig annak meghódítására és uralására; olyan emberek, akik számára a világon a legkellemesebb tudás a jó és rossz tudása, olyanok, akik a föld művelését tekintik az élet egyetlen nemes és emberi módjának. Mivel úgy olvasták a történetet,

mintha olyan ember szerezte volna, aki az ő szemszögükből nézi a világot, esélyük sem volt a megértésére.

– Így van.

– Ha viszont valaki másképpen olvassa, akkor a magyarázat tökéletesen érthető: az ember soha nem rendelkezhet azzal a bölcsességgel, amivel az istenek a világ felett uralkodnak, ha pedig megpróbálja kisajátítani ezt, akkor az eredmény nem megvilágosodás, hanem pusztulás lesz.

– Igen – mondtam. – Efelől nincs kétségem – ezt jelenti a történet. Ádám nem a fajunk, hanem a kultúránk őse volt.

– Ezért volt ő mindig olyan nagy jelentőségű személy a számotokra. Még ha magát a történetet nem is értettétek igazán, azonosulhattatok Ádámmal, mint annak főszereplőjével. Kezdetől fogva közületek valóznak tekintettétek.

TÍZ

Egy bácsikám érkezett látogatóba bejelentés nélkül, és elvárta, hogy szórakoztassam. Gondoltam, eltart talán egy napig; végül kettő és fél lett belőle. Azon vettem észre magam, hogy ilyen gondolatokat sugározok feléje: „Nincs itt lassan az ideje, hogy odébb álljon? Nincs elég honvágya ennyi idő után? Nem akarja inkább önállóan felfedezni a várost? Soha nem jut az eszébe, hogy egyéb tennivalóim is akadhatnak?” Nem vette a lapot.

Aztán néhány perccel azelőtt, hogy indultunk volna a repülőtérre, csengett a telefon. Benne egy megbízóm ellentmondást nem tűrő hangon: „Nincs több kifogás, egyetlen szó sem – csinálja meg most a munkát, vagy küldje vissza az előleget!” Azt válaszoltam, hogy megcsinálom most. Kivitem a bácsikámat a repülőtérre, hazajöttem, és leültem a szövegszerkesztő mellé. Nem nagy munka – mondtam magamban –, nincs értelme beutazni a városba, csak hogy megmondjam Izmaelnek, nem megyek még egy-két napig.

De a belső szerveim ideges remegése rosszat sejtetett.

Én szoktam imádkozni a fogaimért – Önök nem? Arra nincs időm, hogy fogselyemmel tisztítsam őket. Tudják, hogy van az. Maradjatok ott benn, mondom nekik, sort fogok keríteni rátok, még mielőtt túl késő lenne. A második éjjel azonban egy messze-messze hátul levő őrlőfog kimúlt. Másnap reggel találtam egy fogorvost, aki beleegyezett, hogy kivegye és illően eltemesse. A székben, miközben egyik injekciót a másik után adta be, a berendezéseivel játszadozott, meg a vérnyomásomat mérte, azon kaptam magam, hogy gondolatban igencsak sürgetem: „Nézze, nekem erre nincs időm – egyszerűen rántsa ki, én meg hadd menjek! De neki lett igaza. Ó, te jóságos isten, micsoda gyökerei voltak annak a fognak – és úgy tűnt, sokkal közelebb van a gerincemhez, mint a számhoz. Egy ponton megkérdeztem az orvost, nem lenne-e könnyebb, ha hátulról menne be.

Amint ezzel a művelettel végzett, személyiségének egy másik oldala bontakozott ki. Fogrend-örre vált; határozottan és szabályszerűen igazoltatott. Összeszidott, érezte velem, hogy jelentéktelen, felelőtlen és éretlen vagyok. Én bólogattam, és ígértem, bólogattam és ígértem, valami olyasmit gondolva, hogy: *Biztos úr, kérem, adjon nekem még egy esélyt, a saját felelősségemre engedjen el!* Végül eleresztett, de amikor hazaértem, a kezeim remegtek, az állkapcsomból pedig ocsmány gézpárnákat szedtem ki. A napot fájdalomcsillapítók és antibiotikumok zabálásával, valamint azzal töltöttem, hogy hülyére ittam magam whiskyvel.

Reggel újra munkához láttam, de a baljóslatú reszketés nem múlt el a bensőmből.

– Még egy nap – ígértem magamnak. – Ezt ma estére postára tudom adni, egy nap ide vagy oda pedig igazán nem számít.

A szerencsejátékos, aki az utolsó százását páratlanra teszi, aztán figyel, amint a golyó határozottan a 18-as résbe ugrik, azt fogja mondani, *tudta*, hogy ez egy vesztés fogadás, abban a pillanatban, amikor a zsetont kiadta a kezéből. Tudta, *érezte*. De persze, ha ugrott volna még egyet, és a 19-esben kötött volna ki, mosolygósan ismerné be, hogy az ilyen előérzetek gyakran tévesnek bizonyulnak.

Az enyém azonban nem bizonyult annak.

Már a folyosó elejéről észrevettem egy nagy teljesítményű padlósúrolót Izmael félig nyitott ajtaja előtt. Alighogy odaértem, egy sűrke egyenruhás középkorú férfi hátrált ki, és kezdte bezárni az ajtót. Szóltam neki, hogy várjon már egy kicsit.

– Mit csinál? – kérdeztem kissé emelt hangon, amin ő szemmel láthatóan megütközött.

Felhördülésem nem volt igazán válaszra érdemes, s ezt ő is így gondolta.

– Nézze – mondtam –, tudom, hogy semmi közöm hozzá, de mégis, megmondaná, hogy mi folyik itt?

Úgy nézett rám, mintha egy svábbogár lennék, amit egy hete elpusztított. Végül mégiscsak kinyitotta résnyire a száját, és kipréselt néhány szót: – Egy új bérlő részére készítem elő a helyet.

– De... – habogtam –, de hát mi történt a régi bérlővel?

Közömbösen megvonta a vállát. – Kilakoltatták, gondolom. Nem fizette a lakbért a nő.

– *Nő?* – egy pillanatra megfeledkeztem arról, hogy Izmael nem önmaga gondviselője volt.

Kétkedően nézett rám. – Azt hittem, maga ismerte a hölgyet.

– Nem, én a... nos... az öö... az öö... az öö...

Csak állt, és furcsálkodva nézett rám.

– Nézze – folytattam belezavarodva –, valószínűleg van benn egy üzenet vagy valami ilyesmi a számomra.

– Rossz szagon kívül egyáltalán semmi nincs már ott benn.

– Megengedné, hogy én magam nézzem meg?

– Visszafordult az ajtó felé, és bezárta. – Ezt beszélje meg az igazgatósággal, rendben? Nekem dolgom van.

2

„Az igazgatóság” egy portásnő személyében nem tudott elképzelni semmiféle indokot arra, miért kellene megengednie nekem, hogy bepillantsak abba az irodába vagy bármi másba, ideértve bármiféle információt, bármilyen témában, azon túl, amit már eddig is tudtam: a bérlő nem fizette rendesen a lakbért, következésképpen kilakoltatták. Megpróbáltam elbizonytalanítani az igazság egy töredékével, de az asszony megvetően visszautasította azt a felvetésemet, hogy valaha is egy gorilla foglalta volna el a helyiséget.

– Ilyen állatot soha nem tartottak – és nem is fognak tartani soha – egyetlen olyan bérleményben sem, melyet ez a cég kezel.

Arra kértem, hogy legalább azt mondaná meg, Rachel Sokolow volt-e a bérlő – ezzel végképp nem árt senkinek.

– Nem erről van szó – intett le. – Ha az érdeklődése jogos lenne, már tudná, ki volt a bérlő.

Nem az a tipikus portás volt; ha valaha szükségem lesz sajátra, remélem talállok hozzá hasonlót.

3

Volt egy fél tucat Sokolow a telefonkönyvben, de egyiket sem Rachelnek hívták. Volt egy Grace, egy gazdag zsidó kereskedő özvegyéhez illő címmel. Másnap korán reggel kocsiba ültem, és elköttem egy kis óvatos birtokháborítást, hogy lássam, vajon büszkélkedik-e a kertje kilátóerkéllyel; nos, büszkélkedett.

Lemosattam az autót, kifényesítettem az ünnepi cipőmet, és leporoltam az egyetlen, esküvők és temetések alkalmára tartogatott öltönyömet. Hogy se ebédet, se uzsonnát ne zavarjak meg, vártam kettőig a megjelenéssel.

A beaux-arts stílus nem egyezik mindenki ízlésével, én azonban történetesen szeretem, ha nem keveredik esküvői tortával. A Sokolow-kúria hűvösnek és tekintélyesnek látszott, mégis egy kissé szeszélyesnek, mint a királyi fenség pikniken.

Csöngetés után volt alkalmam a joggal művészi alkotásnak nevezhető bejárati ajtó tanulmányozására; rajta bronz dombormű, mely Európa elrablását vagy Róma megalapítását, vagy valami hasonló istenverte dolgot ábrázolt. Egy idő után egy férfi nyitott ajtót, akit én a ruhája, a tekintete és a tartása alapján államtitkárnak néztem volna. Nem kellett egy „Igen?”-t vagy egy „Nos?”-t sem mondania, egyszerűen egy szemöldökrántással megkérdezte, mi járatban vagyok. Mondtam, hogy Mrs. Sokolowval akarok beszélni. Megkérdezte, be vagyok-e jelentve, holott nagyon jól tudta, hogy nem. Láttam, ez nem az a típus, akit meg tudok hatni, ha azt állítom, hogy személyes ügy – vagy hogy nem rá tartozik. Úgy döntöttem, megnyílok egy kicsit.

– Az igazat megvallva, a lányával szeretnék beszélni.

Komótosan végigmért. – Maga nem tartozik a barátai közé – mondta végül.

– Nem, őszintén szólva nem.

– Ha közük tartozna, tudná, hogy csaknem három hónapja halott.

– Szavai jeges zuhanyként hatottak rám.

Ismét felrántotta a szemöldökét, „Még valami?”-t értve ez alatt.

Úgy döntöttem, még egy kicsit megnyílok.

– Szolgált ön *Mr. Sokolownál*?

Összevonta a szemöldökét, jelezve, hogy kétségbe vonja kérdezősködésem jogosságát.

– Azért kérdezem, mert... bocsánat, megkérdezhetem a nevét?

Ezt a kérdésemet sem találta jogosnak, de úgy döntött, a kedvemben jár. – A nevem Partridge.

– Nos, *Mr. Partridge*, azért kérdezem, mert arra lennék kíváncsi, hogy ismeri-e ön... *Izmaelt*?

Összeráncolta a homlokát.

–Hogy teljesen őszinte legyek önhöz, nem *Rachelt*, hanem *Izmaelt* keresem. Úgy tudom, hogy *Rachel* az apja halála után többé-kevésbé a gondjaiba vette *Izmaelt*.

– Ezt honnan tudja? – kérdezte, semmit el nem árulva.

–*Mr. Partridge*, ha ön tudja erre a választ, akkor valószínűleg segíteni fog nekem – mondtam –, ha pedig nem tudja, akkor valószínűleg nem fog.

Ez kitűnő húzás volt, s ezt ő elismerő biccentéssel jelezte. Aztán megkérdezte, miért keresem *Izmaelt*.

– Eltűnt a... megszokott helyéről. Szemmel láthatóan kilakoltatták.

– Bizonyára valaki elköltöztette. Segített neki.

–Igen – helyesletem. – Nem hinném, hogy besétált a *Hertz*hez, és bérelt egy autót.

Partridge nem vett tudomást a szellemeskedésemről. – Attól tartok, én nem tudok semmi érdemlegeset.

– És *Mrs. Sokolow*?

–Ha tudna valamit, én tudnám elsőként.

– Mondjon egy helyet legalább, ahonnan elindulhatok.

– Most, hogy *Miss Sokolow* halott, sajnos semmilyen kiindulópontot nem tudok mondani.

– Hogyan halt meg? – kérdeztem elgondolkodva.

– Egyáltalán nem ismerte?

– Nem, fogalmam sincs róla, kicsoda ő.

– Akkor ehhez tényleg semmi köze – állapította meg gyűlölködés nélkül, egyszerűen egy nyilvánvaló tényt jelentve ki.

Azt fontolgattam, hogy felfogadok egy magánnyomozót. Aztán képzeletben elpróbáltam, hogy milyen beszélgetést kellene lefolytatni az elinduláshoz, és úgy

döntöttem, kihagyom. De mivel nem tudtam ilyen egyszerűen felülemelkedni a történeteken, nem tudtam csak úgy lemondani az egésztől, felhívtam telefonon a helyi állatkertet, és tudakozódtam, nincs-e véletlenül egy síksági gorillájuk raktáron. Nem volt. Mondtam, hogy nekem véletlenül van egy, amitől meg kellene szabadulnom, érdeklődtem, akarják-e ők pedig nemmel feleltek. Megkérdeztem, nem tudnának-e javasolni valakit, akinek szüksége lehet rá, ők pedig azt felelték, nem, nem igazán. Nem tágitottam; mit tennének – kérdeztem –, ha mindenáron meg kellene szabadulniuk egy gorillától. Azt válaszolták, hogy van talán egy-két laboratórium, amely mintának átvénné, de látszott, nem igazán érdekli őket a dolog.

Egyvalami nyilvánvaló volt: Izmaelnek volt néhány olyan barátja, akiről én nem tudtam – régebbi tanítványok talán. Az egyetlen mód, amit az elérésükre ki tudtam találni, az volt, ahogy alkalmasint ő érte el őket – hirdetés útján az apróhirdetések rovatban:

IZMAEL BARÁTAI: Egy másik barát összeköttetése megszakadt. Kérlek, hívjatok, és mondjátok meg, hol van.

A hirdetés hiba volt, mert ürügyet adott arra, hogy kikapcsoljam az agyamat. Vártam, hogy egy héten át hozzák, aztán még néhány napot a válaszok reményében, amik nem jöttek, s így eltelt két olyan hét, ami alatt a kisujjamat sem mozdítottam.

Mikor végre szembenéztem a ténnyel, hogy semmiféle választ nem fogok kapni a hirdetésre, új kiindulópontot kellett keresnem, és körülbelül három percbe telt, míg ezt megtaláltam. Felhívtam a városházát, és hamarosan azzal az emberrel beszéltem, aki engedélyt ad ki utazó mutatványosoknak, ha netán felbukkan ilyen, és le akar telepedni egy üres telken egy hétre.

– Van ilyen a városban pillanatnyilag?

– Nincs.

– Volt a múlt hónapban?

– Igen, a Darryl Hicks Carnival járt itt, tizenkilenc járművel, huszonnégy mutatványosbódéval és egy vurstlival; talán egy hete mehettek el.

– Volt velük valami állatbemutató féle?

– Nem emlékszem egyáltalán, hogy bármi ilyesmit felírtak volna.

– Esetleg egy-két állat a vurstliban?

– Mittudomén. Meglehet.

– A körút következő állomása?

– Halvány fogalmam sincs.

Nem számít. Egy tucat telefonhívás egy negyven mérföldnyire északra fekvő városban nyomozta ki őket, ahol egy hétig maradtak, majd továbbmentek. Feltételezve, hogy észak felé folytatják tovább útjukat, egyetlen hívással behatároltam következő tartózkodási helyüket. És valóban, most azzal kérkedtek, hogy velük van „Gargantua, a világ leghíresebb gorillája” – szegény páráról én magam tudtam, hogy idestova negyven éve kilehelte a lelkét.

Önöknek vagy bárkinek, aki viszonylag modern gépjárművet mondhat magáénak, a Darryl Hicks Carnival kilencven percnyire lett volna, de nekem, egy Plymouth-szal, mely ugyanabban az évben jött ki, mint a *Dallas*, két órányira volt. Amikor odaértem, már javában folyt a karnevál. Tudják, hogy megy ez. A karneválok olyanok, mint a buszmegálló: némelyikük nagyobb, mint a többi, de mindegyik hasonló. A Darryl Hicks két hektárnyi szokásos lompos álarcosbál volt, tele csúnya emberekkel, zajjal sörbüzzel, vattacukorral meg pattogatott kukoricával. Átvergődtem rajta, és a vurstlit kerestem.

Van egy olyan érzésem, hogy a kisfiúkoromból (vagy talán a kisfiúkoromban látott filmekből) emlékezetemben élő vurstlik majdhogynem kihaltak a modern karnevál

világából; ha így van, akkor a Darryl Hicks ezen irányzat semmibe vételét választotta. Amikor odaértem, éppen egy vásári kikiáltó tett próbára egy tűznyelőt, de én nem álltam meg. Rengeteg volt a látnivaló – szörnyek, torzszülöttek és csirkefej-evők, üvegharapó, túpárna, tetovált kövér hölgy meg még egy csomó minden, amire oda se figyeltem.

Izmael egy homályos ketrecben ült, olyan messzire a bejáratától, amennyire csak lehetett, két tízéves kíváncsi fiú társaságában.

– Fogadok, hogy egyből ki tudná tépni azokat a rudakat, ha akarná – jegyezte meg az egyik.

– Na ja – mondta a másik. – De ő ezt nem tudja.

Szemrehányóan néztem rá, ahogy ott álltam, ő meg békésen üldögélt, semmire sem figyelve, míg a srácok el nem indulnak.

Néhány perc elteltével én még mindig őt bámultam, ő meg továbbra is úgy tett, mintha ott sem lennék. Aztán feladtam, és megszólaltam: – Árudd el nekem a következőt: Miért nem kértél segítséget? Tudom, hogy kaphattál volna. Nem lakoltatnak ki valakit csak úgy egyik napról a másikra.

Nem adta jelét annak, hogy meghallott volna.

– Most hogy a pokolba fogunk hozzá, hogy téged innen elvigyünk?

Keresztülnézett rajtam, mintha csak levegő lennék.

Fordítottam a szón: – Na mi van, neheztelsz rám?

Végre rám emelte az egyik szemét, de pillantása nem volt valami barátságos.

– Nem kérelek arra, hogy a pártfogóm legyél – mondta –, tehát légy oly kedves, kímélj meg a pártfogásodtól.

– Azt akarod, hogy törődjek a saját dolgommal.

– Tömören szólva igen.

Tehetetlenül néztem körül. – Úgy érted, hogy tényleg *itt akarsz maradni*?

Izmael tekintete ismét merevvé vált.

– Na jó, rendben – hagytam rá. – De velem mi a csoda lesz?

– Hogy *mi lesz* veled?

– Hát, még nem végeztünk, ugyebár.

– Nem, még nem végeztünk.

– Akkor hát mit akarsz tenni? Egyszerűen ötös számú kudarccá váltam, vagy mi?

Egy-két percig barátságatlanul felém pislogva üldögélt. Aztán így szólt: – Nem kell feltétlenül ötös számú kudarccá válnod. Folytathatjuk, ahogy azelőtt.

Ekkor felbukkant egy öttagú család, hogy megnézze a világ leghíresebb gorilláját; a mama, a papa, két leány meg egy álomszuszék csöppség az anyja karjában.

– Szóval egyszerűen folytathatjuk ahogy azelőtt, így van? – mondtam, nem éppen suttogva. – Ezt te megvalósíthatónak tartod, igaz?

A látogató család hirtelen sokkal érdekesebbnek talált engem, mint „Gargantuát”, aki végtére is csak morózusan nézelődve üldögélt.

Nem tágitottam: – Nos, hol kezdjük? Emlékszel még, hol hagytuk abba?

A látogatók izgatottan felé fordultak, hogy lássák, milyen válasza készíti ez Izmaelt. Amikor az megérkezett, természetesen csak én hallottam:

– Fogd be!

– Fogd be? Én meg azt hittem, pontosan úgy folytathatjuk, mint azelőtt.

Egyet mordulva a ketrec végébe csoszogott, és hátát mutatta mindnyájunknak. Nagyjából egy perc múlva a látogatók úgy döntöttek, hogy nem érdelek többet egy szemrehányó tekintetnél; ezt megkaptam, ők pedig elbaktattak meg szemlélni egy a polgárháború vége táján Mojavében lelőtt ember bebalzsamozott holttestét.

– Hadd vigyelek vissza – kérleltem.

– Köszönöm, ne – válaszolta, s közben megfordult, de nem jött vissza a ketrec elejébe. – Számodra hihetetlennek tűnhet, de inkább így élek, mint bárki nagylelkűségének kiszolgáltatva, még ha a tied is az.

– Ez csak addig lenne nagylelkűség, amíg ki nem találunk valami mást.

– Mi lenne az a valami más? Mutatványokat csinálnánk a *Tonight* műsorában? Egy jelenetet valami éjszakai szórakozóhelyen?

– Figyelj csak! Ha érintkezésbe tudok lépni a többiekkel, talán össze tudunk hozni valamit.

– Mi az ördögről beszélsz?

– Azokról az emberekről beszélek, akik segítettek neked abban, hogy eljuss idáig.

Nem magadtól csináltad, ugye?

Baljóslatúan bámult rám az árnyékból. – Menj el – mondta mogorván. – Menj innen el és hagyd békén!

Elmentem és békén hagytam.

5

Erre – vagyis tulajdonképpen semmire – nem számítottam, így nem tudtam, mitévő legyek. Bejelentkeztem a legolcsóbb motelbe, amit találtam, és elmentem, hogy igyak és bekapjak valamit, meg hogy átgondoljam a dolgokat. Kilenc óráig semmivel sem jutottam előrébb, így aztán visszamentem a karneválba, hogy lássam, mi folyik ott. Szerencsém volt – hidegfront jött, és a vigadozókat komisz, könnyed zápor zavarta haza, elmosva egyúttal a jókedvüket is.

Nem tudom, hogy még mindig porondmunkásoknak hívják-e őket, mindenesetre egy annak tűnő idős ember igyekezett bezárni a vurstli sátrát. Körülbelül nyolcvan évesnek látszott, és egy tízest ajánlottam fel neki azért a kiváltságért, hogy tanácskozhassak egy darabig a természettel, annak a gorillának a személyében, aki annyira volt csak Gargantua, amennyire jómagam. Úgy tűnt, nem az a fajta ember, aki a dolgok etikai oldalát mérlegeli, a bankót ellenben kimondottan gúnyosan mosolyogta meg. Megtoldottam még egy tízessel, ő pedig égve hagyott egy lámpát a ketrec mellett, amikor elbicegett. Összecsukható székek sorakoztak a művészek emelvényein; odahúztam egyet a ketrechez és leültem rá.

Izmael rám tekintett, aztán megkérdezte, hol is hagytuk abba.

– Épp végeztél annak bizonyításával, hogy a Teremtés Könyve Ádám Bűnbeesésével kezdődő és Ábel meggyilkolásával végződő fejezete nem az, aminek a kultúrám emberei hagyományosan tartják. Ez a mi élelmiszer-termelési forradalmunk története, így mesélik azt a forradalom legkorábbi áldozatai.

– És szerinted mi van még hátra?

– Nem tudom. Talán az, hogy az egészséget rendszerezzük. Még nem tudom, mivé áll össze az egész.

– Igen, egyetértek. Hadd gondolkodjak egy kicsit.

6

– Mi is a kultúra pontosan? – kérdezte Izmael végül. – Ahogy a szót általában használják, nem abban a különleges értelemben, amivel mi ruháztuk fel beszélgetéseink céljából.

Pokoli kérdésnek tűnt ez egy karneváli vurstli sátrában ülő embernek, de én minden tőlem telhetőt elkövettem megválaszolására érdekében. – Talán mindannak az összessége, ami egy népet néppé tesz.

- Bólintott. – És hogyan jön létre ez az összesség?
- Nem tudom biztosan, mire célzol. Úgy jön létre, hogy egy nép él.
 - Igen, de a verebek is élnek, még sincs kultúrájuk.
 - Na jó, értem, mire gondolsz. Ez egy felhalmozódás. Az összesség egy felhalmozódás.
 - Nem árulod el nekem, hogy hogyan jön létre a felhalmozódás.
 - Ó igen, értem. Rendben. A felhalmozódás az a végösszeg, amit az egyik nemzedék továbbad a következőnek. Akkor jön létre, amikor... Amikor egy faj eléri egy bizonyos intelligenciaszintet, és az egyik nemzedék tagjai információt és technikát kezdenek átadni a következőnek. A következő nemzedék átveszi ezt a felhalmozódást, hozzáteszi a saját felfedezéseit és finomításait, majd az egészet továbbadja az őt követőnek.
 - És ezt a felhalmozódást nevezik kultúrának.
 - Igen, így mondanám.
 - Ez természetesen mindannak a végösszege, amit átadnak, nem csak az információé és a technikáé. Hitek, feltevések, elméletek, szokások, legendák, énekek, történetek, táncok, tréfák, babonák, előítéletek, ízlések, viselkedésformák tartoznak bele. Minden.
 - Így van.
 - Különös módon, a felhalmozódás megkezdéséhez szükséges intelligenciaszint nem valami szörnyen magas. A vadonban élő csimpánzok már adnak át szerszámkészítő és szerszámhasználó eljárásokat kicsinyeiknek. Látom, ez meglep.
 - Nem. Nos... azt hiszem, az lepett meg, hogy a csimpánzokat említetted.
 - A gorillák helyett?
 - Úgy van.
- Izmael a szemöldökét ráncolta. – Az igazat megvallva, szándékosan elkerültem a gorillák életének gyakorlati tanulmányozását. Ezt egy olyan témának tartom, amit nem szeretnék megismerni.
- Bólintottam, és hülyén éreztem magam.
- Mindenesetre, ha a csimpánzok már elkezdtek tudást felhalmozni arról, hogy mi a jó a csimpánzok számára, mit gondolsz, mikor kezdték el az emberek összegyűjteni tudásukat a számukra jóról?
 - Talán akkor kezdődött ez, amikor az emberiség létrejött.
 - A paleontológusok ebben egyetértenének. Az emberi kultúra az emberi étellel, azaz a *Homo habilisszel* kezdődött. A *Homo habilisek* átadták gyermekeiknek mindazt, amit megtanultak, s mivel ehhez minden nemzedék hozzájárult egy kicsivel, a tudás felhalmozódott. És ki örökölte a felhalmozódott tudást?
 - A *Homo erectus*?
 - Úgy van. Azok az emberek pedig, akik a *Homo erectusok* voltak, nemzedékről nemzedékre adták át ezt a felhalmozódott tudást, és mindegyik hozzátett egy kicsit az egészhez. És ki örökölte ezt a felhalmozódást?
 - A *Homo sapiens*.
 - Hát persze. A *Homo sapiens* örökösei pedig a *Homo sapiens sapiens* emberek voltak, akik nemzedékről nemzedékre adták át ezt a felhalmozódást, és mindegyik hozzátett egy kicsit az egészhez. És ki örökölte *ezt* a felhalmozódást?
 - Erre azt kell mondanom, hogy a különböző Meghagyó népek örökölték.
 - Nem Elvevő népek? Mi az oka ennek?
 - Mi az oka? Nem tudom. Talán az, hogy... Nyilván teljesen szakítottak a múlttal az élelmiszer-termelési forradalom idején. Azok a különböző népek, akik az amerikai államokba vándoroltak ebben az időben, nem szakítottak a múlttal. Azok a népek, akik Új-Zélandot, Ausztráliát vagy Polinéziát benépesítették, nem szakítottak a múlttal.
 - Miért mondod ezt?

– Nem is tudom. Ez a feltételezésem.

– Na igen, de mi az alapja ennek a feltételezésnek?

– Azt hiszem, a következő. Nem tudom, hogy ezek az emberek milyen történetet adnak elő, de azt értem, hogy mindnyájan ugyanazt adják elő. Nem tudom még határozottan körülírni ezt a történetet, de az egyértelmű, hogy létezik – szemben az én kultúrám által előadott történettel. Bárhol is találkozunk valaki velük, nagyjából mindig ugyanazt a dolgot csinálják, nagyjából mindig ugyanazt az életet élik – éppen úgy, ahogy bárhol is találkozunk *velünk*, nagyjából mindig ugyanazt a dolgot csináljuk, nagyjából mindig ugyanazt az életet éljük.

– De mi a kapcsolat ezen dolgok és annak a kulturális felhalmozódásnak az átadása között, amit az emberiség létrehozott életének első hárommillió éve folyamán?

Néhány perc kellett ahhoz, hogy összeszedjem gondolataimat.

– A kapcsolat a következő. A Meghagyók még mindig átadják ezt a felhalmozódást, bármilyen formában került is hozzájuk. Mi azonban nem, mert tízezer évvel ezelőtt a kultúránk alapítói kijelentették: „Szar az egész. Az embereknek nem így kellene élniük” – és elvetették. Nyilvánvaló, hogy *tényleg elvetették*, mert mire a leszármazottaik a történelem színpadára lépnek, nyoma sincs azoknak a viselkedésmódoknak és gondolatoknak, amikkel a Meghagyó népeknél találkozhatunk mindenütt. Aztán meg, ezenkívül...

– Igen?

– Érdekes, ezt soha nem vettem észre korábban... A Meghagyó népek mindig tudatában vannak annak, hogy olyan hagyománnyal rendelkeznek, ami ősrégi időkre nyúlik vissza. A mi tudatunkban ez nem él. Mi egy nagyon „új” nép vagyunk. Minden egyes nemzedék valamilyen értelemben ők, mindegyik egyre kíméletlenebbül van elvágva a múlttól.

– Mi mondanivalója van Kultúra Anyának erről?

– Á, ismerős a kérdés – mondtam, és becsuktam a szemem. – Kultúra Anya azt mondja, hogy ennek így kell lennie. Semmi keresnivalónk nincs a múltban. A múlt vacak. A múlt olyasvalami, amit magunk mögött kell hagynunk, ami elől menekülnünk kell.

Izmael bólintott. – Szóval akkor belátod: így alakult ki a kulturális amnéziátok.

– Ezt hogy érted?

– Mielőtt Darwin és az őskorkutatók megérkeztek, hogy hárommillió évnyi emberi életet illesszenek a történelmetek nyomába, a kultúrákban az a feltevés élt, hogy az ember születése és a kultúrák keletkezése egyidejű események voltak – valójában a kettő *egy és ugyanaz* az esemény volt. Arra gondolok, hogy a ti kultúrákban élő emberek úgy vélték, hogy az ember *közületek valóként* született. Az volt a feltevésük, hogy a gazdálkodás éppoly ösztönös tevékenység az embernél, mint a méztermelés a méheknél.

– Igen, úgy tűnik.

– Amikor a kultúrák emberei találkoztak Afrika és Amerika vadászó-gyűjtögetőivel, azt gondolták, hogy ezek olyan emberek, akik *elfajzottak* a természetes, mezőgazdász állapottól, olyan emberek, akik *elvesztették* a velük született adottságokat. Az Elvevőknek fogalmuk sem volt arról, hogy tulajdonképpen azt vizsgálják, amik ők maguk is voltak, mielőtt mezőgazdászokká lettek. Az Elvevők ismeretei szerint „azelőtt” *nem létezett*. A teremtés alig néhány évezrede történt meg, a Mezőgazdász Ember pedig azonnal nekilátott a civilizációépítés munkájának.

– Igen, így van.

– Érted, hogy ez hogyan történt?

– Micsoda?

– Hogyan történt az, hogy a forradalmatok előtti korszakról az emlékezet-kiesés teljes volt – olyannyira teljes, hogy még csak azt sem tudtátok, hogy ilyen létezett.

– Nem, nem értem. Úgy érzem, hogy értenem kellene, de valahogy mégsem megy.

–A te észrevételed volt, hogy Kultúra Anya azt tanítja, a múlt vacak, olyasvalami, ami elől hanyatt-homlok el kell rohannotok.

– Igen.

– Én pedig azt hangsúlyozom, hogy szemmel láthatóan már a legelejétől fogva erre tanított benneteket.

– Aha. Kezd összeállni a kép. Azt mondtam, hogy a Meghagyóknál mindig azt érzi az ember, hogy olyan néppel áll szemben, melynek múltja az idők hajnaláig nyúlik vissza. Az Elvevőknél azt érzi, hogy olyan néppel áll szemben, melynek múltja 1963-ig nyúlik vissza.

Izmael bólintott, aztán folytatta: – Ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy a hagyománynak nagy ereje van a kultúrák emberei között – míg ezt a szerepkört túl nem lépi. Az angolok például fáradhatatlanul azon igyekeznek, hogy minden intézményük – és mindaz a pompa, ami ezeket az intézményeket körüllegi – olyan régi legyen, amennyire csak lehetséges (még ha azok valójában nem is régiak). Ugyanakkor ők maguk nem úgy élnek, ahogy a hajdani britek éltek, és a legcsekélyebb mértékben sem hajlanak arra, hogy úgy éljenek. Nagyjából ugyanez mondható el a japánokról. Tisztelik a bölcsebb és nemesebb ősök értékeit és hagyományait, sajnálják, hogy azok eltűntek, de azzal nem törődnek, hogy úgy éljenek, ahogy azok a bölcsebb, nemesebb ősök éltek. Egyszóval a régi szokások szépek míg az intézményekről, a szertartásokról és az ünnepekről van szó, a mindennapi életre azonban nem szívesen alkalmazzák őket az Elvevők.

– Ez igaz.

7

– Az persze nem volt Kultúra Anya tanítása, hogy *mindent*, ami a múltból jön, el kell vetni. Mit kellett megtartani? Mit *tartottak meg* valójában?

– Azt hiszem, hogy megtartottak információt arról, hogy hogyan kell bizonyos dolgokat elkészíteni, hogyan kell a dolgokat megcsinálni.

– Mindent, ami a termeléshez kapcsolódik megőriztek. És *így lettek ilyenek a dolgok*.

– Igen.

Természetesen a Meghagyók is tartottak meg információt a termelésről, bár az ő életmódjukra nem jellemző az öncélú termelés. A Meghagyóknál az embereknek nincs meg a heti adagjuk arra, hogy hány cserépedényt kell elkészíteni, vagy hány nyílhegyet kell megmunkálni. Nem köti le a figyelmüket a kézibalta-termelésük növelése.

– Igaz.

–Tehát jöllehet, vannak információik a termelésről, az általuk megtartott információ túlnyomó része mégis valami másról szól. Hogyan írnád le ezt az információt?

– Meglehet, hogy erre a kérdésre néhány perccel ezelőtt elárultad a választ. Azt mondanám, ez ahhoz kapcsolódik, hogy mi a jó számukra.

– Az ő számukra? Nem mindenki számára?

– Nem. Nem rajongok az antropológiáért, de eleget olvastam róla ahhoz, hogy tudjam, a zuñik nem gondolják, hogy az ő útjuk a helyes mindenki számára, és a navajók sem gondolják, hogy az ő útjuk a helyes mindenki számára. Mindkettőnek van egy útja, mely jó *saját maga* számára.

– És ezt a jól bevált utat tanítják a gyermekeiknek.

– Igen. Mi pedig azt tanítjuk a gyermekeinknek, hogyan kell bizonyos dolgokat elkészíteni. Sőt, hogyan kell egyre több és egyre jobb dolgot készíteni.

– Miért nem azt tanítjátok nekik, hogy mi jó az emberek számára?

– Talán azért, mert nem *tudjuk*, mi jó az emberek számára. Minden nemzedéknek a saját változatával kell előhozakodniuk a „mi a jó az emberek számára” kérdést illetően. Az én szüleim rendelkeztek egy saját változattal, ami jóformán hasznavehetetlen volt, az ő szüleiknek is volt egy *saját* változatuk, ami jóformán hasznavehetetlen volt, mi pedig jelenleg dolgozunk a *mi* változatunkon, ami valószínűleg jóformán hasznavehetetlennek bizonyul majd a gyermekeink számára.

8

– Hagytam, hogy a beszélgetés elkalandozzon – mondta Izmael rosszkedvűen, és fészkelődni kezdett, amitől a kocsi megremegett a rugóin. – Azt akartam, hogy megértsd, minden egyes Meghagyó kultúra egy olyan tudás-felhalmozódás, mely egy szakadatlan láncban visszaér az emberi élet kezdetéig. Így aztán nem nagy csoda, hogy minden egyes út jó. Mindegyiket nemzedékek ezrein keresztül vizsgálták és finomították.

– Igen. Eszembe jutott valami.

– Ki vele.

– Adj egy percet. Ennek valami köze van a... ahhoz, hogy nem hozzáférhető az a tudás, hogy hogyan kellene élniük az embereknek.

– Gondold ezt végig.

– Visszatérve az elejére – folytattam néhány perccel később –, amikor azt mondtam, hogy nem létezik biztos tudás a „hogyan kellene élni”-ről, a következőkre gondoltam: A *biztos* tudás az *egyetlen helyes út* ismerete. Ez az, amit *mi* akarunk. Ez az, amit az Elvevők akarnak. Nem csak az egyik helyes utat akarjuk ismerni. Mi az *egyetlen helyes utat* akarjuk ismerni. és a prófétáink ezt mutatják meg nekünk. A törvényhozóink ezt mutatják meg nekünk. Hadd gondolkodjak csak ezen... Hat-nyolcezer évnyi emlékezet-kiesés után az Elvevők tényleg nem tudták, hogyan éljenek. Tényleg háttal *kell* fordítaniuk a múltnak, mert egyszer csak itt jön Hammurappi, és mindenki elcsodálkozik: „Mik ezek?” Hammurappi pedig így szól: „Ezek, gyermekeim, *törvények!*” „Törvények? Mik azok a törvények?” Hammurappi pedig megmagyarázza: „A törvények olyan dolgok, melyek megmutatják nektek az *egyetlen helyes utat* az életre.” Mit akarok ezzel mondani?

– Nem tudom pontosan.

– Talán a következőt. Amikor a kulturális emlékezet-kiesésünkről kezdtem beszélni, azt hittem, képletesen érted. Vagy talán egy kicsit túlzol, hogy kihangsúlyozz valamit. Mert nyilvánvalóan nem tudhatod, hogy mit gondoltak azok az újkőkori gazdálkodók. Mindazonáltal tény a következő: néhány ezer évvel később ezeknek az újkőkori gazdálkodóknak a leszármazottai megvakarták a fejüket, és így sóhajtottak: „Tyűha, de jó lenne tudni, hogyan kell élniük az embereknek!” De éppen ugyanebben az időszakban a világ Meghagyói *nem* felejtették el, hogyan kell élni. *Ők* még tudták, az én kultúrámban élő emberek viszont elfelejtették, elvágta magukat attól a hagyománytól, mely megérthette volna velük. *Szükségük volt* egy Hammurappira, hogy megmondja nekik, hogyan kell élni. *Szükségük volt* egy Drakónra, egy Szolónra, egy Mózesre, egy Jézusra, egy Mohamedre. A Meghagyóknak pedig erre nem volt szükségük, mert nekik volt egy útjuk – egész halom útjuk volt – mely... Várj csak! Azt hiszem, megvan.

– Csak nyugodtan.

– A Meghagyók kútjai közül mindegyik evolúcióval jött létre, egy olyan vizsgálati folyamat révén, mely akkor kezdődött el, amikor az embereknek még szavuk sem volt rá. Senki nem mondta, hogy: „Jól van, alakítsunk egy bizottságot egy olyan törvénycsomag kidolgozására, amit követünk.” E kultúrák egyike sem volt *kitaláció*. Ellenben amit a *mi* törvényhozóink nekünk mutattak, az az volt – *kitaláció*. Agyszülemény. Nem olyan dolgokat mutattak, melyek nemzedékek ezrei során beváltak, hanem inkább önkényes kijelentéseket tettek az élet *egyetlen helyes útjáról*. És ez még mindig így megy. A Washingtonban hozott törvényeket nem azért foglalják könyvekbe, mert jók – hanem azért, mert az élet *egyetlen helyes útját* mutatják meg. Nem lehet abortuszod, kivéve, ha a magzat az életedet veszélyezteti, vagy erőszak útján fogant. Sok ember szeretné, ha így értelmeznék a törvényt. Miért? Mert ez az élet *egyetlen helyes útja*. Halálra ihatod magad, de ha rajtakapunk, hogy marihuánát szívsz, akkor sítire vágunk, kisöreg, mert az *egyetlen helyes út* nem az. A legkevésbé sem törődik a világon senki azzal, hogy a törvényeink jók-e. Hogy jók legyenek, az lényegtelen... Megint nem tudom pontosan, mit is akarok mondani.

Izmael morgott.

– Amire célzol, szükségszerűen egy meghatározott dolog. Egy mélyen rejlő gondolatcsoport tudatosul benned éppen, s nem várhatod azt, hogy húsz perc alatt a fenekére érsz.

– Igaz.

– Van azonban egy olyan kérdés, amire szeretnék rátérni, még mielőtt más dolgokba fogunk.

– Hallgatlak.

– Most tehát érted, hogy az Elvevők és a Meghagyók két, egymástól teljesen különböző tudást halmoznak fel.

– Igen. Az Elvevők arról halmoznak fel tudást, hogy mi jó a *dolgok* számára. A Meghagyók arról halmoznak fel tudást, hogy mi jó az *emberek* számára.

– De nem *minden* ember számára. Minden Meghagyó népnek van egy olyan rendszere, amely jó saját maga számára, mert köztük *fejlődött ki*; hozzáidomult ahhoz a területhez, amelyen éltek, azokhoz az éghajlati viszonyokhoz, amelyek között éltek, ahhoz a biológiai közösséghez, amelyben éltek, és hozzáidomult az ő egyéni, sajátos ízlésükhöz, preferenciáikhoz és világszemléletükhöz.

– Igen.

– És hogy hívják az ilyen tudást?

– Nem tudom, mire gondolsz.

– Mivel rendelkezik az, aki tudja, hogy mi a jó az emberek számára?

– Hát... bölcsességgel?

– Persze. Most akkor tudod, hogy a ti kultúrátokban annak a tudását értékelik, hogy mi a jó a termelés számára. A Meghagyó kultúrákban ugyanilyen módon annak a tudását értékelik, hogy mi jó az emberek számára. És valahányszor az Elvevők kiirtanak egy Meghagyó kultúrát, egy olyan bölcsesség, melyet végső soron az emberiség megszületése óta folyamatosan próbára tettek, végérvényesen eltűnik a világból, ugyanúgy, mint ahogy valahányszor egy élő fajt kiirtanak, egy végső soron az élet megszületése óta próbára tett életforma végérvényesen eltűnik a világból.

– Undorító – mondtam.

– Igen – helyeselt Izmael. – Ez tényleg undorító.

9

Néhány percnyi fejbakarázás és fülcimpahuzogatás után Izmael hazaküldött éjszakára.

– Fáradt vagyok – magyarázkodott. – És túlságosan fázom ahhoz, hogy gondolkodjak.

TIZENEGY

A szitáló eső nem állt el, és mikor másnap délben megérkeztem, egy lélek sem volt a környéken, akit lepénzelhettem volna. Egy katonai áruházból beszereztem két takarót Izmaelnek – egyet meg magamnak, hogy tarthassam benne a lelket. Morogva köszönőmmel fogadta el, de azért úgy látszott, örül nekik. Egy darabig nyomott hangulatban üldögéltünk, aztán vontatottan hozzáfogott.

– Röviddel mielőtt eljöttem – már nem emlékszem, mi adott alkalmat erre a kérdésre – megkérdezted tőlem, mikor fogunk eljutni ahhoz a történethez, amit a Meghagyók adtak elő.

– Igen, emlékszem.

– Miért akarod megismerni ezt a történetet?

A kérdés meghökkenített. – Miért ne akarnám megismerni?

– Azt kérdeztem, mi a célod, mi jár a fejedben. Azt tudod, hogy Ábel majdhogynem halott.

– Hát... igen.

– Akkor mire jó megtudni, hogy milyen történetet adott elő?

– Ismétlem: miért *ne* tudnám meg?

Izmael megrázta hatalmas fejét. – Nem vagyok hajlandó ezen az alapon tovább folytatni. Az a tény, hogy nem vagyok képes okot adni neked arra, hogy *ne* tudj meg valamit, nem ad okot nekem arra, hogy tanítsam.

Nyilván rossz hangulatban volt. Nem hibáztattam, de megérteni sem nagyon tudtam, mivel ő ragaszkodott ahhoz, hogy így legyen.

Újra kezdte: – Ez mindössze kíváncsiság kérdése a számodra?

– Nem, azt nem mondanám. Te mondtad az elején, hogy két történetet adtak itt elő. Az egyiket már ismerem. Szerintem természetes, hogy szeretném megismerni a másikat is.

– Természetes... – mondta, mintha ez egy olyan szó lenne, amit nem nagyon szeret. – Jó lenne, ha valami olyasmivel tudnál előállni, aminek egy kicsit több súlya van. Olyasmivel, amiből érezném, hogy nem én vagyok itt az egyetlen, akinek használnia kell az agyát.

– Attól tartok, nem értem, mit akarsz tőlem.

– Tudom, hogy nem, és éppen ez az, ami bosszant. Passzív hallgatóvá váltál, kikapcsolod az agyad, amikor leülsz, és bekapcsolod, amikor felállsz, hogy távozz.

– Szerintem ez nem igaz.

– Akkor azt mondd meg nekem, hogy miért nem jelent számodra időpazarlást megismerni egy olyan történetet, amely jelenleg már alig létezik.

– Nos, *én* nem tartom időpazarlásnak.

– Ez nem elég jó. Az a tény, hogy valami *nem időpazarlás*, engem nem ösztönöz arra, hogy megtegyem.

Tehetetlenül vállat vontam.

Mélységesen felháborodva megrázta a fejét. – Valójában azt gondolod, hogy ezt megismerni értelmetlen lenne. Ez nyilvánvaló.

– Számomra ez nem nyilvánvaló.

– Akkor hát azt gondolod, hogy van értelme?

– Hát... igen.

– Mi értelme van?

– Istenem... meg *akarom* ismerni, az az értelme.

– Ezen az alapon nem folytatom tovább. *Szeretném* tovább folytatni, de nem úgy, hogy mindössze a kíváncsiságodat elégítsem ki. Menj el, és akkor gyere vissza, ha valami hiteles érvet tudsz nekem felhozni arra, hogy továbblépjek!

- Mégis, hogyan *hangzana* egy hiteles érv? Mondj egy példát!
- Rendben. Miért bajlódna valaki azzal, hogy megismerje, milyen történetet adnak elő a ti kultúrátok emberei?
- Azért, mert ennek a történetnek az előadása elpusztítja a világot.
- Na igen. De miért bajlódna a megismerésével?
- Mert ez nyilvánvalóan olyan dolog, amit tudnia kellene.
- Kinek kellene tudnia?
- Mindenkinek?
- Miért? Megint ide térek vissza. Miért, miért, miért? Miért kellene a népednek tudnia, hogy milyen történetet ad elő, miközben elpusztítja a világot?
- Mert így *leállíthatják* az előadását. Így beláthatják, hogy nem egyszerűen melléfognak, miközben azt teszik, amit tesznek. Így beláthatják, hogy belekeveredtek a nagyzási hóbort agyrémébe – egy olyan örült agyrémbe, mint az Ezeréves Birodalom.
- Ezért érdemes megtudni a történetet?
- Igen.
- Ezt örömmel hallom. Most menj el, és akkor gyere vissza, ha meg tudod magyarázni, hogy miért érdemes megtudni azt a másik történetet!
- Nincs szükség arra, hogy elmenjek. Most is meg tudom magyarázni.
- Gyerünk.
- Az emberek nem tudnak egyszerűen *lemondani* egy történetről. Ezt megpróbálták a kölykök a hatvanas-hetvenes években. Megpróbáltak felhagyni azzal, hogy Elvevőkként élnek, más módjuk azonban nem volt az életre. Kudarcot vallottak, mert az ember nem szállhat ki csak úgy egyszerűen egy történetből, szüksége van egy másik történetre, amiben benne lehet.
- Izmael bólintott.
- És ha létezik ilyen történet, akkor az embereknek hallaniuk kellene róla?
- Igen, az nem ártana.
- *Akarnak* hallani róla szerinted?
- Nem tudom. Szerintem addig nem kezdhet el valaki valamit akarni, amíg nem tud a létezéséről.
- Ez így igaz.

2

- Na és mit gondolsz, miről szól ez a történet?
- Fogalmam sincs.
- Talán vadászatról és gyűjtögetésről szól?
- Nem tudom.
- Valld csak be őszintén! Nem valami fennkölt diadalénekre számítasz a Nagy Vadászat rejtelméről?
- Nem tudok róla, hogy bármi ilyesmi megfordult volna a fejemben.
- Nos, azt mindenesetre tudnod kell, hogy a világ értelméről, az isteni szándékról a világban, és az ember rendeltetéséről szól. Ahogy azt már vagy féltucatnyiszor elmondtam, az ember e történetet előadva *vált* emberré. Erre még emlékszel, ugye?
- Igen, emlékszem.
- Hogyan vált *valójában* emberré az ember
- Elgondolkodtam, hogy nincs-e ebben valami otromba tréfa, aztán visszaadtam.
- Nem tudom pontosan, hogy mit jelent valójában a kérdés – mondtam. – Jobban mondva azt nem tudom pontosan, milyen választ vársz tőlem. Nyilván nem azt akarod hallani, hogy az ember az egyedfejlődés útján vált emberré.
- Ez ugyanazt jelentené, mint hogy emberré válás útján vált emberré, nem igaz?

- De igen.
- Tehát a kérdés – hogyan vált emberré az ember? – még mindig megválaszolásra vár.
- Gondolom ez egyike azoknak a nagyon nyilvánvaló dolgoknak.
- Igen. Ha megmondanám a választ, azt mondanád: „Jé. Na igen, persze, és akkor most mi van?”
- Megsemmisülten vállat vontam.
- Akkor kerülő úton kell megközelítenünk – de tartsd észben a megválaszolendő kérdések között.
- Elraktározta.

3

- Kultúra Anya szerint milyen esemény volt az élelmiszer-termelési forradalom?
- *Milyen* esemény... azt mondanám, hogy Kultúra Anya szerint technikai esemény.
- Nincsenek beleértve a mélyebb emberi rezonanciák, kulturálisak vagy vallásosak?
- Nincsenek. Az első gazdálkodók egyszerűen újkőkori technokraták voltak. Úgy tűnik, ezt mindig is így értették.
- De miután megvizsgáltuk a Teremtés Könyve harmadik és negyedik fejezetét, látod azt, hogy jóval többet tartalmazott Kultúra Anya tanításainál.
- Igen.
- Természetesen jóval többet tartalmazott és tartalmaz most is, mivel a forradalom még mindig zajlik. Ádám még eszi annak a tiltott fának a gyümölcsét, és bárhol is lehessen még Ábelt megtalálni, Káin is ott van, és késsel a kezében fáradhatatlanul üldözi őt.
- Így van.
- Van még egy jele annak, hogy ez a forradalom mélyebbre nyúlik a puszta technikánál. Kultúra Anya azt tanítja, hogy a forradalom előtt az emberi élet teljességgel értelmetlen, ostoba, üres és értéktelen volt. Undorító volt a forradalom előtti élet. Utálatos.
- Igen.
- Ezt te is elhiszed, ugye?
- Igen, valószínűleg.
- Bizonyára közületek majdnem mindenki elhiszi, nem gondolod?
- De igen.
- Kik lennének a kivételek?
- Nem tudom. Talán... az antropológusok.
- Azok, akiknek ténylegesen van némi ismeretük arról az életformáról.
- Igen.
- Kultúra Anya viszont az tanítja, hogy az az életforma kimondhatatlanul nyomorúságos volt.
- Így van.
- El tudsz képzelni bármi olyan körülményt, melyben te magad olyan életre cserélnéd a saját életedet?
- Nem. Őszintén szólva el nem tudom képzelni, miért tenné ezt bárki, ha egyszer választhat.
- A Meghagyók megtennék. A történelem folyamán az Elvevők egyetlen módot találtak arra, hogy attól az élettől elválasszák őket, s ez a nyers erő, a tömegmészárlás

volt. Legtöbb esetben úgy találták, hogy az a legegyszerűbb, ha minden további nélkül kiirtják őket.

– Ez igaz. De Kultúra Anyának van valami mondanivalója ezzel kapcsolatban. Azt mondja, hogy a Meghagyók egész egyszerűen nem tudták, mit hagynak ki. Nem fogták fel a mezőgazdasági élet előnyeit, s ezért ragaszkodtak oly görcsösen a vadászó-gyűjtögető életmódhoz.

Izmael a legalattomosabb mosolyával mosolygott.

– Az Egyesült Államok indiánjai közül kikről mondanád azt, hogy az Elvevők legádázabb és legeltökéltebb ellenségei voltak?

– Hát... talán a préri indiánjairól.

– Azt hiszem, ezzel közületek majdnem mindenki egyetértene. Viszont mielőtt a spanyolok behozták a lovaikat, a préri indiánjai *évszázadokig* mezőgazdászok voltak. Amint a lovak könnyedén hozzáférhetővé váltak, felhagytak a mezőgazdasággal, és újramezték a vadászó-gyűjtögető életet.

– Ezt nem tudtam.

– Hát akkor most tudod. Megértették a préri indiánjai a mezőgazdasági élet előnyeit?

– Azt hiszem.

– Mit mond Kultúra Anya?

Kicsit gondolkodtam, aztán felnevettem. – Azt mondja, hogy nem értették meg *igazán*. Ha úgy lett volna, soha nem tértek volna vissza a vadászathoz és a gyűjtögetéshez.

– Merthogy az utálatos élet.

– Úgy van.

– Kezded már érteni talán, milyen átfogó Kultúra Anya tanításainak hatása ebben a kérdésben.

– Igaz. De azt nem értem, hova visz ez bennünket.

– Úton vagyunk annak felfedezése felé, hogy mi rejlik a Meghagyó élet iránt érzett félelmek és undorodások legmélyebb gyökereinél. Úton a felé, hogy miért érzitek azt, tovább kell folytatnotok a forradalmat, még ha az el is pusztít benneteket meg az egész világot. Úton vagyunk annak felfedezése felé, hogy mi *elleni* forradalom volt a ti forradalmatok. Mire pedig mindezzel végeztünk majd, biztosan képes leszel megmondani, milyen történetet adtak elő a Meghagyók az emberi élet első hárommillió éve során, és adnak elő még ma is, ahol máig fennmaradtak.

4

Miután a fennmaradásról beszélt, Izmael megborzongott, és már-már siránkozón sóhajtvá takaróiba bugyolálta magát. Egy percig úgy tűnt, mintha belemerülne a fejünk felett kifeszített ponyván fáradhatatlanul doboló eső zajába, aztán megköszöörülte a torkát, és folytatta.

– Nézzük a következőt! Miért volt *szükség* a forradalomra?

– Szükség volt rá, ha az ember el akart jutni valahova.

– Úgy érted, hogy ha az ember központi fűtést, egyetemeket, operaházakat és űrhajókat akart.

– Úgy van.

Izmael bólintott. – Egy ilyen válasz elfogadható lett volna közös munkánk kezdetén, most viszont szeretném, ha ennél mélyebbre mennél.

– Rendben, de nem világos számomra, hogy mit értesz te mélyebb alatt.

– Nagyon jól tudod, hogy emberek százmilliói számára az olyan dolgok, mint a központi fűtés, az egyetemek, az operaházak és az űrhajók egy távoli és elérhetetlen

világ részei. Több százmillió ember él olyan körülmények között, melyeket a legtöbben az Egyesült Államokban még csak elképzelni sem tudnak. S még ebben az országban is emberek milliói hajléktalanok, vagy nyomornegyedekben, börtönökben és a börtönnél valamivel jobb közintézményekben élnek szennyben és kétségbeesésben. Az ilyen emberek számára az élelmiszer-termelési forradalomnak ez az ügyes megindoklása tökéletesen semmitmondó lenne.

– Ez igaz.

– S jóllehet nem élvezik forradalmatok gyümölcseit, hátat fordítanak-e neki? Felcserélnék-e nyomorúságukat és reménytelenségüket egy olyan étellel, amelyet a forradalom előtti időkben éltek az emberek?

– Erre is nemmel kell felelnem.

– Én is így érzem. Az Elvevők hisznek a forradalmukban, még ha egyetlen előnyét sem élvezik. Nincsenek zúgolódók, nincsenek szakadárok, nincsenek ellenforradalmárok. Mindnyájan mélységesen hisznek abban, hogy bármilyen rosszak legyenek is most a dolgok, mégis összehasonlíthatatlanul jobbak minden korábinál.

– Igen, egyetérték.

– Azt akarom, hogy ma eljuss ennek a rendkívüli hitnek a gyökeréig. Mikor ezzel végzel, teljesen másképp fogod értelmezni a forradalmatokat és a Meghagyók életét is.

– Na de hogyan tegyem ezt?

– Hallgass Kultúra Anyára! A fületekbe suttogott egész életetekben át, s amit hallottatok, az semmiben sem különbözik a szüleitek és a nagyszüleitek által hallottaktól, attól, amit minden ember nap mint nap hall szerte a világban. Más szóval, amit én keresek, az a fejedben van elültetve, ugyanúgy, ahogy mindnyájatok fejében el van ültetve. Azt akarom, hogy ásd ki ezt. Kultúra Anya arra tanított benneteket, hogy féljete az élettől, amit a forradalmatokkal magatok mögött hagytatok, én pedig azt akarom, hogy áss le e félelem gyökeréig.

– Az igaz, hogy van bennünk félelem attól az élettől, a baj azonban az, hogy ez nem tűnik különösebben rejtélyesnek számomra.

– Nem? Miért?

– Nem tudom. Olyan élet ez, ami sehova se vezet.

– Elég ezekből a felületes válaszokból. Áss!

– Miközben azon gondolkodtam – mondtam néhány percnyi „ásás” után –, hogy hogyan éltek az őseink, egy nagyon sajátos kép ugrott be, teljes életnagyságban.

Izmael várta a folytatást.

– Van benne valami álomszerű. Pontosabban rémálomszerű. Egy ember négykézláb keresgél egy hegygerinc peremén a félhomályban. Ebben a világban mindig félhomály van. Az ember alacsony, sovány, sötét bőrű és pucér. Félig összegörnyedve fut, nyomokat keres. Vadászik és kétségbe van esve. Alkonyodik, neki pedig nincs semmi enivalója.

Fut, fut, egyre csak fut, mintha taposómalomban lenne. *Tényleg* taposómalom ez, hisz holnap szürkületkor még mindig – vagy pedig már megint futni fog. De nemcsak az éhség és a kétségbeesés hajtja, hanem a félelem is. Mögötte, a hegygerincen, a látómező peremén ott rohannak ellenségei, hogy darabokra tépjék – az oroszlánok, a farkasok, a tigrisek. Így aztán ebben a taposómalomban kell maradnia mindörökké, örökre egy lépéssel a zsákmánya mögött és egy lépéssel az ellenségei előtt.

A hegygerinc természetesen a túlélés pengeélét jelképezi. Az ember a túlélés pengeélén táncol, és folyamatosan küzdenie kell, nehogy leessen. Olyan ez tulajdonképpen, mintha a hegygerinc és az ég lenne mozgásban helyette. Egy helyben fut, csapdába esve, nem jut sehova.

– Más szóval, a vadászó-gyűjtögetők életvitele nagyon zord.

– Igen.

– És miért zord?

– Mert ezt a küzdelmet csakis az életben maradásért kell folytatnunk.

– De a valóságban erről szó sincs. Ezt biztosan tudod az agyad egy másik rekeszében. A vadászó-gyűjtögetők csak annyiban élnek a túlélés pengeélén, mint a farkasok, az oroszlanok, a verebek vagy a nyulak. Az ember ugyanúgy alkalmazkodott az élethez ezen a bolygón, ahogy bármely más faj, az a gondolat pedig, hogy a túlélés pengeélén él, egyszerűen biológiai képtelenség. Mindenevő lévén étrendje rendkívül változatos. Fajok ezrei fognak éhezni, mikor ő még mindig talál magának ételmet. Értelme és ügyessége képessé teszi arra, hogy gond nélkül éljen olyan körülmények között is, melyek végérvényesen megsemmisítenének bármely más főemlőst.

Mivel nem kell vég nélkül, kétségbeesetten keresniük az ételme, a vadászó-gyűjtögetők a legjobban táplált emberek között vannak a Földön, és ezt úgy érik el, hogy mindössze napi két-három órát töltenek azzal, amit ti munkának neveznétek – mely egyben a Föld legtétlenebb embereivé is teszi őket. A kőkorszaki gazdaságról szóló könyvében Marshall Sahlins az „eredendő jóléti társadalom” névvel illette őket. Egyébként pedig az emberre vadászás gyakorlatilag nem létező jelenség. Egyszerűen nem esik rá egyik ragadozó választása sem. Szóval akkor látod, hogy a te csodálatosan félelmetes látomásod őseitől csak Kultúra Anya képtelenségeinek egy újabb darabja. Ha úgy tetszik, megerősítheted mindezt önmagad számára, ha egy délutánt a könyvtárban töltesz.

– Rendben – mondtam. – Na és?

– Most már másfajta érzéseid vannak azzal az életmóddal kapcsolatban? Nem tűnik kevésbé visszataszítónak számodra?

– Talán. De azért még mindig visszataszító.

– Fontold meg a következőt. Tegyük fel, hogy hajléktalan vagy. Munkád nincs, képzés semmi, a feleséged ugyanebben a helyzetben, két gyerek. Nincs kihez fordulnod, nincs remény, nincs jövő. Én viszont adok neked egy dobozt, amin van egy gomb. Nyomd meg a gombot, s mindnyájan egy pillanat alatt visszarepültök a forradalom előtti korba. Mindnyájan képesek lesztek beszélni a nyelvet, mindnyájan rendelkezni fogtok azokkal a készségekkel, amikkel akkoriban mindenki rendelkezett. Soha többé nem kell majd nyugtalanodnod amiatt, hogy magadról és a családról gondoskodj. Ezt készen fogod kapni, annak az eredendő jóléti társadalomnak leszel a része.

– Világos.

– Megnyomod-e a gombot?

– Nem tudom. Nem hiszem.

– Miért? Nem arról van szó, hogy egy csodálatos életet adnál itt fel. A feltevés szerint a te itteni életed nyomorúságos, és nem valószínű, hogy megjavul. Ezek szerint az a másik életforma bizonyára még rosszabbnak tűnik számodra. Nem arról van szó, hogy nem bírnád elviselni ennek az életnek a feladását – arról van szó, hogy nem bírnád elviselni annak a másik életnek az elfogadását.

– Igen, ez így van.

– Mitől olyan rettenetes az az életmód számodra?

– Nem tudom.

– Úgy tűnik, Kultúra Anya jó munkát végzett rajtad.

– Igen.

– Sebaj. Próbáljuk meg a következőt! Az Elvevők bármikor is találkoztak vadászó-gyűjtögetőkkel, akik olyan helyet foglaltak el, melyet ők maguknak akartak megkaparintani, megpróbálták elmagyarázni nekik, miért kellene felhagyniuk az életstílusukkal, és miért kellene Elvevőkké válniuk. Így győzködték őket: „Ahogy ti éltek, az nemcsak, hogy nyomorúságos, de helytelen is. Az embert nem arra teremtették, hogy így éljen. Ne harcoljatok hát ellenünk! Csatlakozzatok a forradalmunkhoz, és segítsetek nekünk, hogy a világot az ember Paradicsomává változtassuk!”

– Így van.

– Te a... a mindentudó misszionárius szerepét játszod... én pedig a vadászó-gyűjtögető emberét fogom játszani. Magyarázd meg nekem, hogy az az élet, amelyet én és a népem kielégítőnek találtunk évezredekig, miért zord, undorító és visszataszító!

– Szent isten!

– Figyelj ide, majd én elindítalak!... Bwana, te azt mondod nekünk, hogy az a mód, ahogyan mi élünk, nyomorúságos, helytelen és szégyenletes. Azt mondod, hogy az embereknek nem ilyen életet szántak. Ez zavarba hoz bennünket, Bwana, mert évezredekig úgy tűnt számunkra, hogy ez jó mód az életre. De ha ti, akik a csillagokba utaztok, és szavaitokat a gondolat sebességével külditek körbe a világban, azt mondjátok, hogy nem az, akkor nagyon erősen oda kell figyelnünk a mondanivalótokra.

– Nos... én úgy veszem észre, hogy ez számotokra jónak tűnik. Ez azért van, mert tudatlanok, műveletlenek és ostobák vagytok.

– Pontosan így van, Bwana. Arra várunk, hogy ti felvilágosítsatok bennünket. Áruljátok el nekünk, hogy miért nyomorúságos, ocsmány és szégyenletes az életünk!

– Azért, mert úgy éltek, mint az állatok.

Izmael zavartan vonta össze a szemöldökét. – Nem értem, Bwana. Úgy élünk, ahogy a többiek. Elvesszük a világtól azt, amire szükségünk van, a többit pedig békén hagyjuk, épp úgy, ahogy az oroszlán meg az őz cselekszik. Az oroszlán meg az őz szégyenletes életet él?

– Nem, de az azért van, mert ők csak állatok. Az embereknek nem helyes így élniük.

– Ó – mondta Izmael –, mi ezt nem tudtuk. És miért nem helyes így élnünk?

– Azért, mert ha így éltek... akkor nem irányítjátok az életeteket.

– Izmael felém bökött a fejével. – Milyen értelemben nem irányítjuk az életünket, Bwana?

– Nem irányítjátok mindenek közt a legalapvetőbb szükségletet, a táplálékkészletet.

– Nagyon zavarba hozol, Bwana. Mi, ha éhesek vagyunk, elmegyünk és keresünk valami ennivalót. Milyen irányításra van még szükség ezen kívül?

– Jobban tudnátok irányítani, ha ti magatok ültettétek és neveltétek volna.

– Hogyhogy, Bwana? Mit számít az, hogy ki ülteti és neveli a táplálékot?

– Ha ti magatok ültetitek és nevelitek, akkor biztosan tudjátok, hogy az ott lesz.

Izmael gyönyörűséggel vihogott. – Igazán ámulatba ejtesz, Bwana! Mi *így* is biztosan tudjuk, hogy az ott lesz. Az egész élővilág táplálékból áll. Azt hiszed talán, hogy el fog osonni az éj leple alatt? Hova menne? Mindig ott van, napról napra, évszakra, évről évre. Ha nem így lenne, mi ketten nem lehetnénk itt, hogy beszéljünk róla.

– Na igen, de ha ti magatok ültettétek és neveltétek volna, akkor tudnátok irányítani, hogy *mennyi* táplálékotok legyen. És akkor elégedetten mondhatnátok: „Nos, idén több yamgyökerünk lesz, idén több babunk lesz, idén több eprünk lesz.”

– De Bwana, ezek a dolgok bőségesen teremnek, anélkül, hogy mi a legcsekélyebb erőfeszítést tennénk. Miért bajlódnánk azzal, hogy elültessük azt, ami amúgy is megterem?

– Na igen, de... soha nem fogytok ki semmiből? Soha nem kívánjátok azt, hogy de jó lenne most egy yamgyöker, közben pedig azt veszitek észre, hogy nem terem több vadon?

– Igen, ebben is van valami. De nálatok nem ugyanez a helyzet? Ti soha nem kívánjátok azt, hogy de jó lenne most egy yamgyöker, közben pedig azt veszitek észre, hogy nem terem több a földjeiteken?

– Nem, mert ha azt kívánjuk, hogy de jó lenne most egy yamgyöker, elmehetünk a boltba, és vehetünk egy konzervnyit belőle.

– Igen, erről a rendszerről hallottam valamit. Árudd el nekem a következőt, Bwana! Az a yamgyökér-konzerv, amit az áruházban vásároltok – hány ember dolgozott közületek azon, hogy azt a konzervet odategye elétek?

– Ó, hát több száz, gondolom. Termelőök, betakarítók, teherautó-sofőrök, pucolók a konzervgyárban, a berendezéseket működtető emberek, a konzerveket dobozolók, a dobozokat kihordó teherautók sofőrjei, azok, akik kicsomagolják a dobozokat az áruházban és így tovább.

– Már megbocsáss, Bwana, de ez úgy hangzik, mintha elmebajosak lennétek; mindezt a munkát elvégezni csakis azért, hogy bebiztosítsátok, soha nem érhet csalódás benneteket a yamgyökér ügyében. Az én népemenél, ha mi megkívánunk egy yamgyökeret, egyszerűen elmegyünk, és kiásunk egyet – ha pedig egyet sem találunk, akkor találunk valami mást, ami éppoly finom, és nem kell több száz embernek azon dolgoznia, hogy a kezünkbe tegye.

– Nem érted a lényegét.

– Bizonyára így van, Bwana.

– Nézd, a lényeg a következő – sóhajtottam. – Ha nem irányítjátok a saját táplálékkeszleteteket, akkor a világ kénye-kedvének kiszolgáltatva tengetitek életeteket. Nem számít, hogy mindig volt elég. Nem ez a lényeg. Nem élhettek az istenek szeszélyeinek kiszolgáltatva. Ez egyszerűen nem emberhez méltó élet.

– Na de miért, Bwana?

– Nos hát... idefigyelj! Egy nap elmentek vadászni és elejtetek egy őzet. Ez eddig rendben van. Óriási. De nem ti irányítottátok, hogy az őz ott legyen, ugye?

– Nem, Bwana.

– Másnap elmentek vadászni, és nincs egy őz se, amit elejthetnétek. Ez még soha nem fordult elő?

– De biztosan, Bwana.

– Na hát ez az. Mivel nem ti irányítottátok az őzet, nincs őz. Tehát mit tesztetek?

Izmael vállat vont.

– Csapdába ejtünk néhány nyulat.

– Pontosan. Nem kellene nyulakkal beérnetek, ha őzet akartok.

– És ezért szégyenletes az életünk? Ezért kellene lemondanunk egy olyan életmódról, amit nagyon szeretünk, és el kellene mennünk a ti gyáraitok egyikébe? Mert nyulat eszünk, amikor nem találunk őzet?

– Nem. Hadd fejezzem be! Nem ti irányítottátok az őzet – és a nyulakat sem ti irányítottátok. Tegyük fel, hogy egy nap elmentek vadászni, és nincs *se* őz, *se* nyúl. Akkor mit csináltok?

– Akkor eszünk valami mást Bwana. A világ tele van táplálékkal.

– Na igen, de figyelj csak! Ha ti mindebből nem uraltok *semmit*... – megvillantottam a fogaimat felé. – Nézd, nincs biztosíték arra, hogy a világ *mindig* tele lesz táplálékkal, ugye? Felétek soha nem volt szárazság?

– De bizonyára volt, Bwana.

– Nos, mi történik olyankor?

– A füvek elszáradnak, az összes növény elszárad. A fák nem hoznak gyümölcsöt. A vad eltűnik. A ragadozók megfogyatkoznak.

– És veletek mi történik?

– Ha a szárazság nagyon súlyos, akkor mi is megfogyatkozunk.

– Úgy érted, hogy *meghaltok*, ugye?

– Igen, Bwana.

– Há! *Ez* a lényeg!

– Szégyenletes *meghalni*, Bwana?

– Nem... Megvan. Nézd, a következő a lényeg: Azért haltok meg, mert az istenek kénye kedvének kiszolgáltatva éltek. Azért haltok meg, mert azt gondoljátok, hogy az

istenek gondoskodni fognak rólatok. Az állatoknál ez így van rendjén, nektek viszont ennél bölcsebbnek kellene lennetek.

– Nem kellene az istenekre bízunk az életünket?

– De nem ám! *Önmagatokra* kellene bíznotok az életeteket. Az az emberhez méltó életmód.

– Izmael megrázta a fejét. – Ez valóban szomorú hír, Bwana. Időtlen idők óta az istenek kezei közt élünk, és – nekünk legalábbis eddig úgy tűnt – jól élünk. Az istenekre hagytuk a vetés és termesztés minden munkáját, gondtalan életet éltünk, s úgy tűnt, hogy mindig van elegendő a számunkra a világban, mert – íme – *itt vagyunk!*

– Igen – mondtam neki komolyan. – Itt vagytok, és nézz végig magatokon! Nincs semmitek. Meztelenek és otthontalanok vagytok. Biztonság, kényelem, lehetőségek nélkül éltek.

– És ez azért van, mert az istenek kezei közt élünk?

– Pontosán. Az istenek kezei közt semmivel sem vagytok fontosabbak, mint az oroszlánok, a gyíkok vagy a bolhák. *Ezeknek* az isteneknek a kezei közt – ezeknek, akik az oroszlánokról, a gyíkokról és a bolhákról gondoskodnak – teljesen közönségesek vagytok. Számukra ti is csak ugyanolyan állatok vagytok, mint a többi, akiket etetniük kell. Várj egy pillanatot – mondtam, és becsuktam a szemem néhány percre. – Ez nagyon fontos. Az istenek nem tesznek különbséget köztetek és más teremtmények között. Nem, nem egészen erről van szó. Várj. – Újból munkához láttam, aztán megpróbáltam ismét. – Íme: Amiről az istenek gondoskodnak, az elég ahhoz, hogy *állatként* éljetez – ezt elismerem. De hogy emberként éljetez, arról *nektek* kell gondoskodnotok. Azt az istenek nem fogják megtenni helyettetek.

Izmael döbbsenten nézett rám. – Úgy érted, hogy szükségünk van valami olyasmire, amit az istenek nem akarnak megadni nekünk, Bwana?

– Úgy látszik, igen. Ők megadják nektek azt, amire ahhoz van szükségetek, hogy állatként éljetez, azt azonban nem, amire *azon felül* az emberi léthez szükségetek van.

– De hát ez hogy lehet, Bwana? Hogy lehet az, hogy az istenek elég bölcsék ahhoz, hogy megformálják a világegyetemet, a földkerekséget és a földkerekség életét, de nem elég bölcsék ahhoz, hogy megadják az embereknek azt, amire az emberré váláshoz szükségük van?

– Nem tudom, hogy lehet, de így van. Ez a tény. Az ember az istenek kezei közt élt hárommillió évig, és hárommillió év elteltével semmivel nem volt jobb helyzetben, nem tartott előrébb, mint a kezdetekkor.

– Igazán, Bwana, ez különös hír. Miféle istenek ezek *tulajdonképpen*?

– Ezek, barátom, *hosszá nem értő* istenek. Ezért kell teljes mértékben kivennetek az életeteket a kezeik közül. A *saját* kezeitekbe kell vennetek az életeteket. – mondtam nevetve.

– És azt hogyan csináljuk, Bwana?

– Mondom, hogy hozzá kell fognotok a saját táplálékotok termesztéséhez.

– De min fog ez változtatni, Bwana? A táplálék táplálék marad, függetlenül attól, hogy mi ültetjük és neveljük, vagy az istenek.

– Pontosán ez a lényeg. Az istenek csak annyit ültetnek, amennyire *szükségeztek* van. Ti *többet* fogtok ültetni, mint amennyire szükségetek van.

– Mi célból, Bwana? Mi a jó abban, ha több táplálékunk van, mint amennyi szükséges?

– A *fenébe!* – kiáltottam. – Megvan!

Izmael mosolygott és azt mondta: – Szóval mi a jó abban, ha több táplálékunk van, mint amennyi szükséges?

– Ez hát az egész istenverte lényeg! Ha több táplálékotok van, mint amennyi szükséges, akkor *az isteneknek nincs hatalma felettetek!*

– Fittyet hányhatunk rájuk.

– Pontosan.

– Na de mégis, Bwana, mit *tegyünk* ezzel a táplálékkal, ha nincs rá szükségünk?

– *Félreteszitek!* Félreteszitek, hogy keresztülhúzhassátok az istenek számításait, amikor ők úgy döntenek, hogy most rajtatok az éhezés sora. Félreteszitek, így aztán ha szárazságot küldenek rátok, azt mondhatjátok: „*Én* aztán nem, az isten verje meg! *Én* nem fogok éhezni, és ez ellen nem tehetek semmit, mert az életem most már a saját kezeim között van!”

5

Kilépve a vadászó-gyűjtögető szerepből Izmael bólintott. – Tehát az éleetek most a saját kezetekben van.

– Így igaz.

– Akkor meg mit aggódik annyira mindenki?

– Mire gondolsz?

– Ha az éleetek a kezetekben van, akkor teljesen tőletek függ, hogy fennmaradtok-e vagy kihaltok. Ezt jelenti a kifejezés, nem?

– De igen. Nyilvánvaló azonban, hogy van még néhány dolog, ami *nincs* a kezeinkben. Nem lennénk képesek úrrá lenni egy mindenre kiterjedő ökológiai katasztrófán, képtelenek lennénk túlélni egy ilyet.

– Tehát még mindig nem vagytok biztonságban. Mikor lesztek végre biztonságban?

– Amikor az *egész világot* kivesszük majd az istenek kezei közül.

– Amikor az egész világot a ti saját, hozzáértőbb kezeitek közé kaparintjátok.

– Úgy van. Akkor az isteneknek végre nem lesz több hatalmuk felettünk. Akkor az isteneknek nem lesz több hatalmuk *semmi* felett. Minden hatalom a mi kezeink között lesz, s végre szabadok leszünk.

6

– Az Elvevők mindig úgy tekintették önmagukat, hogy ők elidegenedtek az istenektől, valami oknál fogva az istenek rossz oldalán állnak. Szerinted ennek van valami köze az eddigiekhez?

– Igen, azt hiszem. Kirúgtuk az isteneket hozzá nem értés miatt. Egyenesen kirugdostuk őket a világból, fel az égbe. Kítettük az isteneket, hogy legeltessék csak nyájaikat, és magunkhoz ragadtuk a világ hadműveleti irányítását. Az istenek persze nem szívesen mennek ebbe bele.

Izmael bólintott. – Ezért a forradalmi cselekedetért az isteneket meg kellett békíteni, az Elvevők magatartása az isteneik felé pedig mindig is megbékítő szándékú volt.

– Igaz.

– És mit használtak az istenek megbékítésére hagyományosan? Miféle koncot vetettek oda nekik?

– Imát. Imádatot.

– Gondolkodj... primitíven!

– Nevettem. – Nem tudom, mire gondolsz.

– Az Elvevők nemcsak a saját életüket vették ki az istenek kezei közül, hanem *minden* életet. Az Elvevők önkényuralma alatt mindaz, ami él, nem az istenek, hanem az emberek kezei közt él. Ha az elvevők azt akarják, hogy egy teremtmény éljen, akkor

az él, ha pedig azt akarják, hogy pusztuljon el, akkor elpusztul. Amit az istenektől elloptak, az nem volt más, mint az élet feletti uralkodás joga.

– Az igaz.

– Mi lehetne megfelelő ellentételezés egy ilyen bűnért? Milyen formát öltene a kárpótlás?

– Ez biztos nagyon kézenfekvő...

– Gondolj arra a zsetonra, amelyre ez van írva: „Fogadd el ezt kárpótlásként, és mérsékelj haragod.”

– Véraldozat.

– Véraldozat. Bármilyen áldozat. A termés egy hányada, egy jószág a nyájából – félretéve, hogy az isteneknek visszaadják. Egy ajándék, melyen ez áll: „Nézzétek, nem felejtettük ám el, hogy ez honnét ered!” Miért?

– Hogy megpuhítsák őket.

– Na persze, de miért kell megpuhítani őket?

– Mert mérgesek.

– Úgy értem: Minek bajlódni ezzel? Kit érdekel, ha mérgesek?

– Értem, mire gondolsz. Azért puhították meg őket, mert még szükségük volt olyan dolgokra, amiket az istenek irányítottak. Sok dolog volt még az istenek kezei között, mint például az eső.

– De ahogy telt az idő, a megpuhítás e formája egyre felületesebbé vált, végül pedig teljesen elavult. Miért?

– Mert az Elvevők olyan magas szintre jutottak az élelmiszer-termelés terén, hogy megengedhették maguknak azt, hogy ne vegyenek tudomást az istenekről.

– Amíg be nem következett egy igazán súlyos szárazság. Akkor eszükbe jutott, mit kell tenniük. Az istenek elégedetlenek voltak, és borjúk, kecskék meg bikák tömeges beszolgáltatásával kellett megbékíteni őket. Az emberek még a klasszikus időkben is nap mint nap áldozatokat mutattak be, hogy megőrizték az isteneket jókedvükben.

– Igen. Soha nem vettem észre... Próbálok visszaemlékezni arra, hogy mi volt az Elvevők elmélete az áldozatról. Úgy értem, hogy a klasszikus időkben mit *gondoltak* az emberek, mit tesznek? Minek kiönteni egy kupa bort a földre? Miért puhítaná ez meg az isteneket?

Nem volt okuk rá, hogy ezt túl behatóan megvizsgálják. Egyszerűen az volt az idők folyamán szerzett bölcsesség, hogy ez *valóban* megpuhította őket.

7

– Nos – szólt Izmael –, haladunk?

– Igen, úgy érzem.

– Szerinted megtaláltuk, hol rejtőzik az ellenérzések gyökere azzal az életmóddal szemben, amelyet a forradalom előtti időkben éltek?

– Igen, azt hiszem. Messze az volt Krisztus leghaszontalanabb intése, amikor azt mondta: „Ne törődj a holnappal! Ne aggódj, hogy lesz-e mit enned! Nézd az ég madarait! Nem vetnek, nem aratnak, a termést sem gyűjtik magtárba, az isten mégis maradéktalanul gondoskodik róluk. Szerinted te érted nem fogja ugyanezt megtenni?” A mi kultúránkban erre a kérdésre túlnyomórészt ez a válasz: „A pokolba is, nem!” Még a legszentebb életű szerzetesek is ügyeltek a vetésre, az aratásra és a termés magtárba gyűjtésére.

– Na és Szent Ferenc?

– Szent Ferenc a gazdálkodók nagylelkűségére épített, nem az Isten nagylelkűségére. Még a legfundamentalistább fundamentalisták is betömik a fülüket,

amikor Jézus az ég madarairól meg a mezők liliomairól kezd prédikálni. átkozottul jól tudják, hogy csak mesél, csinos kis beszédeket tart.

– Tehát szerinted ez rejtőzik a forradalmatok gyökerénél. Azt akartátok – és még most is azt akarjátok –, hogy a saját kezeitek közt legyen az életetek.

– Igen. Teljes mértékben. Más módon élni számomra majdhogynem elképzelhetetlen. Folyton csak arra tudok gondolni, hogy a vadászó-gyűjtögetők kézzel fogható és véget nem érő szorongás állapotában élnek a holnapot illetően.

– Ez azonban mégis így. Ezt bármelyik antropológus megmondja neked. Őket sokkal kevésbé vezérli az aggodalom, mint titeket. Nincs állásuk, amit elveszíthetnének. Senki sem mondhatja meg nekik: „Mutasd a pénzed, vagy nem kapsz enni, nem kapsz ruhát, nem kapsz szállást!”

– Hinnem kell neked. Ha ésszerűen átgondolom, hiszek is. De én az érzéseimről, beidegződéseimről beszélek. A beidegződéseim azt sugallják nekem – Kultúra Anya azt mondja nekem –, hogy az istenek kezei közt élni minden bizonnyal a félelem és szorongás soha véget nem érő rémálma.

– És ezt teszi veletek a forradalmatok: Kívül helyez benneteket ennek a megdöbbentő rémálomnak a hatósugarán. Kívül helyez benneteket az istenek hatósugarán.

– Igen, erről van szó.

– Na szóval. Találtunk neked két új meghatározást: Az Elvevők azok, akik ismernek jót és rosszat, a Meghagyók pedig azok... ?

– A Meghagyók azok, akik az istenek kezei közt élnek.

TIZENKETTŐ

Három óra tájban az eső visszavonulót fújta, a karnevál pedig ásított egyet, kinyújtózott, és újból munkához látott, hogy elválassza a bugrisokat a pénzüktől. Elfoglaltság híján megint csellengtem egy darabig, hagytam, hogy engem is megszabadítsanak néhány dollártól, majd elhatároztam, hogy kinyomozom Izmael tulajdonosát. Kiderült, hogy ez egy szigorú szemű, Art Owens nevű fekete, aki olyan százhetven centi magasra nőtt, és több időt töltött súlyok emelgetésével, mint én az írógép mellett. Közöltem vele, a gorillája megvásárlása felől szeretnék érdeklődni.

– Igazán? – dörmögte, nem megvetően, nem is meghatottan, nem is érdeklődve, még csak fontosságot sem tulajdonítva a dolognak, csak olyan semmitmondóan.

Biztosítottam szándékom komolyságáról, és árajánlatot kértem tőle.

– Mondjuk háromezer.

– Annyira azért nem érdekel.

– Hát mennyire érdeklő? – Csak kíváncsiságból kérdezte, őt sem érdekelte igazán ez az egész.

– Inkább olyan ezerre gondoltam.

Gúnyosan elmosolyodott – épp csak kicsit, majdhogynem udvariasan. Valami oknál fogva tetszett nekem ez a fickó. Az a típus volt, akinek van egy jogi diplomája a Harvardról valahol a fiók mélyén, mert soha nem tudott semmi olyasmit kezdeni vele, ami izgatta volna.

Megpróbáltam máshogy belopni magam a szívébe.

– Tudja, ez egy nagyon-nagyon öreg állat. Még Johnsonék hozták át a harmincas években.

Ez felkeltette a figyelmét. Érdekelte, hogyan sikerült erre az információtöredékre bukkannom.

– Ismerem az állatot – válaszoltam röviden, mintha akár több ezer hozzá hasonlót is ismerhetnék.

– Kétezer-ötér' viheti – engedett egy kicsit.

– A gond az, hogy *nincs* kétezer-ötszáz dollárom.

– Tudja, szereztem már egy festőt Új-Mexikóban, aki egy táblán dolgozik nekem – mondta. – Kétszázat fizettem neki előre.

– Aha. Ezerötöt valószínűleg elő tudnék teremteni.

– Nem látok módot arra, hogy kétezer-kettő alá menjek, az a nagy helyzet.

A nagy helyzet az volt, hogy ha ott helyben a kezemben lett volna, kitörő örömmel elfogadott volna kétezret. Talán még ezernyolcat is.

– Majd gondolkodom rajta – búcsúztam el tőle.

Péntek este volt, így aztán a látogatók csak tizenegy után kezdtek hazaszállingózni, az én túlkoros barátom pedig éjfélig nem került elő, hogy beszédje a húsz dollárját. Izmael ülve aludt, még mindig takaróiba bugyolálva, én pedig a legcsekélyebb lelkiismeretfurdalás nélkül felébresztettem; szerettem volna, ha újra felméri a független élet bájait.

Ásított, kettőt tüszentett, eltávolított egy csomó váladékot a torkából, és vaksi, rosszindulatú, merev nézéssel vizslatott engem.

– Gyere vissza holnap – mondta, egy szellemi krákogással egyenértékűen.

– Holnap szombat – reménytelen.

Ennek ugyan nem örült, de tudta, hogy igazam van. Sikerült levetnie magáról annyit, amennyi elkerülhetetlen volt, nehézkesen átcsoportosította önmagát, a ketrecét meg a takaróit. Aztán megállapodott, és undorral nézett rám.

– Hol hagytuk el?

– Két új meghatározásnál: az Elvevők azok, akik ismernek jót és rosszat, a Meghagyók pedig azok, akik az istenek kezei közt élnek.

Felmordult.

3

– Mi történik azokkal az emberekkel, akik az istenek kezei közt élnek?

– Ezt hogy érted?

– Úgy értem, hogy azokkal az emberekkel, akik az istenek kezei közt élnek, mi olyan történik, ami *nem* történik meg azokkal, akik életüket a jó és rossz ismeretére építik?

– No lássuk csak – kezdtem bele. – Nem hiszem, hogy erre célzol, de ez jut most eszembe. Azok az emberek, akik az istenek kezei közt élnek, nem lesznek önkényesen a világ uralkodói, és nem kényszerítenek mindenkit arra, hogy úgy éljen, ahogy ők; azok viszont, akik ismernek jót és rosszat, ezt teszik.

– Visszajára fordítottad a kérdésemet, hátulról előre – mondta Izmael. – Azt kérdeztem, hogy mi olyan történik az istenek kezei közt élő emberekkel, ami *nem történik meg* azokkal, akik ismernek jót és rosszat, te pedig épp az ellenkezőjét mondtad meg nekem: azt, hogy mi olyan *nem történik* az istenek kezei közt élőkkel, ami *megtörténik* azokkal, akik ismernek jót és rosszat.

– Úgy érted, hogy valami *határozott* dolgot keresel, ami azokkal történik, akik az istenek kezei közt élnek.

– Így van.

– Nos, ők valóban igyekeznek hagyni a körülöttük levő embereket úgy élni, ahogy azok akarnak.

– Olyan dolgot mondasz, amit *tesznek*, nem olyat, ami *megtörténik* velük. Próbálok ráirányítani a figyelmedet ennek az életstílusnak a hatásaira.

– Sajnálom. Attól tartok, egyszerűen nem értem, mit akarsz ebből kisütni.

– Érted te, csak nem vagy hozzászokva, hogy ilyen meghatározásokban gondolkodj róla.

– Meglehet.

– Emlékszel arra a kérdésre, amire válaszolni akartunk, mikor ma délután megkérdeztél: hogyan vált emberré az ember? Még mindig erre a kérdésre keressük a választ.

Nyíltan és határozottan felnyögtem.

– Miért nyögsz? – kérdezte Izmael.

– Azért, mert az ennyire általános kérdések megfélemlítenek. Hogyan vált emberré az ember? Nem tudom. Egyszerűen megtette. Úgy tette meg, ahogy a madarak madarakká, meg ahogy a lovak lovakká váltak.

– Pontosán úgy.

– Ne tedd ezt velem! – fogtam könyörgőre.

– Nyilvánvaló, hogy nem érted, amit épp az imént mondtál.

– Valószínűleg nem.

– Megpróbálok letisztázni neked. Mik voltatok, mielőtt *Homók* lettetek?

– *Australopithecusok*.

– Jó. És hogyan lett *Homo* az *Australopithecus*ból?

Várakozott.

- Na de kérlek. Azért vagy itt, hogy gondolkodj.
- Bocsánat.
- Úgy lett-e *Homo* az *Australopithecus*ból, hogy azt mondta: „Ugyanúgy ismerjük a jót és a rosszat, ahogy az istenek, tehát nincs szükség arra, hogy az ő kezeik közt éljünk, ahogy azt a nyulak meg a gyíkok teszik. Mostantól fogva *mi* döntjük el, hogy ki éljen és ki pusztuljon el ezen a bolygón, nem az istenek”?
- Nem.
- *Elképzelhető-e*, hogy azáltal vált emberré, hogy ezt mondta?
- Nem.
- Miért nem.
- Mert többé nem lett volna azoknak a körülményeknek a hatása alatt, melyek közt a forradalom végbemegy.
- Pontosán így van. Most már válaszolni tudsz arra a kérdésre, hogy: mi történik azokkal az emberekkel – azokkal az élőlényekkel általában – akik az istenek kezei közt élnek?
- Igen, értem. Fejlődnek.
- Most pedig válaszolni tudsz arra a kérdésre, amit ma reggel tettem fel: hogyan vált emberé az ember?
- Az ember azáltal vált emberré, hogy az istenek kezei közt élt.
- Hát persze. Azáltal, hogy úgy élt, ahogy az afrikai busmanok élnek.
- Úgy van.
- Azáltal, hogy úgy élt, ahogy a braziliai kreen-akronék élnek.
- Megint csak, úgy van.
- Nem úgy élt, ahogy a chicagóiak élnek?
- Nem.
- Vagy a londoniak?
- Nem.
- Most akkor tudod, mi történik azokkal az emberekkel, akik az istenek kezei közt élnek.
- Igen. Fejlődnek.
- Miért fejlődnek?
- Mert abban a *helyzetben* vannak, hogy fejlődjenek. Mert így mehet végbe a fejlődés. Az előember azért fejlődött korai emberré, mert kiállt versenyezni az összes többivel. Az előember azért fejlődött korai emberré, mert nem vonta ki magát a versenyből, mert még olyan helyen volt, ahol természetes kiválasztódás folyik.
- Úgy érted, hogy még az általános életközösség része volt?
- Úgy van.
- És ezért történt az egész – ezért lett az *Australopithecus*ból *Homo habilis*, ezért lett a *Homo habilis*ből *Homo erectus*, a *Homo erectus*ből *Homo sapiens* és ezért lett a *Homo sapiens*ből *Homo sapiens sapiens*.
- Igen.
- És aztán mi történt?
- És aztán az Elvevők fehérdültek: „Elegünk van abból, hogy az istenek kezei közt élünk! Nem kérünk többet a természetes kiválasztódásból, köszi szépen!”
- Ennyi volt.
- Ennyi volt.
- Emlékszel, azt mondtam, hogy előadni egy történetet annyit tesz, mint úgy élni, hogy valóra váltjuk azt.
- Igen.
- Az Elvevők története szerint a teremtés az emberrel véget ért.
- Igen. Na és?

– Hogyan élne úgy az ember, hogy ezt valóra váltsa? Hogyan élne úgy, hogy a teremtés véget érjen az emberrel?

– Á, most már értem. Úgy élne, ahogy az Elvevők élnek. Kifejezetten olyan módon élünk, ami véget fog vetni a teremtésnek. Ha így folytatjuk tovább, az embernek nem lesz utódja, de a csimpánzoknak, az orangutánoknak, a gorilláknak sem – egyetlen élőlénynek sem lesz utódja. Az egész véget ér velünk. Annak érdekében, hogy a történetünket valóra váltsák, az Elvevőknek véget kell vetniük magának a teremtésnek – és ezt átkozottul jól csinálják.

4

– Amikor elkezdtek, és én próbáltam segíteni neked, hogy megtaláld az Elvevő történet alaptételét, azt mondtam, hogy a Meghagyó történet alaptétele ettől teljesen különbözik.

– Igen.

– Talán most már kész vagy arra, hogy megfogalmazd ezt a másik alaptételt.

– Nem is tudom. Pillanatnyilag még az Elvevők alaptételére sem igazán tudok visszaemlékezni.

– Eszedbe fog jutni. Minden történet egy alaptétel kidolgozása.

– Lássuk csak! Az Elvevők történetének alaptétele: *a világ az emberé*. – Gondolkodtam néhány pillanatig, aztán hangosan felnevettem. – Ez már túlságosan is világos. A Meghagyók történetének alaptétele pedig: *az ember a világé*.

– Ez mit jelent?

– Azt jelenti... – kiköhécseltem a nevetésből. – Ez már aztán tényleg túl sok.

– Folytasd!

– Azt jelenti, hogy egészen a kezdetektől fogva minden, ami valaha is létezett, a világhoz tartozott – és így lettek ilyenek a dolgok. Azok az egysejtű élőlények, amelyek az ősoceánokban úszkáltak, a világhoz tartoztak, és mivel ez így volt, létrejött mindaz, ami őket követte. Azok a bojtosúszójú halak a földrészek partjai mentén a világhoz tartoztak, és mivel ez így volt, végül létrejöttek a kétéltűek. És mivel a kétéltűek a világhoz tartoztak, létrejöttek a hüllők. És mivel a hüllők a világhoz tartoztak, létrejöttek az emlősök. És mivel az emlősök a világhoz tartoztak, létrejöttek a főemlősök. És mivel a főemlősök a világhoz tartoztak, létrejött az *Australopithecus*. És mivel az *Australopithecus* a világhoz tartozott, létrejött az ember. És hárommillió évig az ember a világhoz tartozott – és mivel a világhoz tartozott, növekedett, fejlődött, s egyre okosabbá és ügyesebbé vált, míg egy napon olyan okos és ügyes nem lett, hogy immár *Homo sapiens sapiens*nek kellett neveznünk, ami azt jelenti, hogy azonos volt velünk.

– És így éltek a Meghagyók hárommillió évig – mintha ők is a világhoz tartoznának.

– Úgy van. És így jöttünk létre mi.

5

Izmael így szólt: – Tudjuk, mi történik, ha az Elvevők alaptételét vesszük, miszerint a világ az emberé.

– Igen, az szerencsétlenséget szül.

– És mi történik akkor, ha a Meghagyók alaptételét vesszük, miszerint az ember a világé?

– Akkor a teremtés örökké folyik tovább.

- Ez hogy hangzik?
- Én erre szavazok.

6

- Valami eszembe ötlött – fordultam töprengve Izmaelhez.
- Igen?
- Eszembe jutott, hogy az a történet, amit az előbb elmeséltem, valójában ugyanaz a történet, amit a Meghagyók adtak elő hárommillió évig. Az Elvevők története: „Az istenek az emberért teremtették a világot, de elrontották a munkát, tehát nekünk kellett a dolgokat kézbe vennünk.” A Meghagyók története pedig: „Az istenek a világért teremtették az embert, ugyanúgy, ahogy a világért teremtették a lazacokat, a verebeket és a nyulakat; ez úgy tűnik, egész jól működött eddig, így hát nekünk nincs miért izgulunk, és ráhagyhatjuk az istenekre a világ igazgatását.”
- Úgy van. Lehet ezt máshogy is mesélni, miként az Elvevők történetét is lehet máshogy mesélni, de ha így meséled, az éppoly jó, mintha bárhogy máshogy mesélnéd. Egy darabig ültem csak.
- Gondolkodom... a világ értelméről, az isteni szándékról a világban, és az ember rendeltetéséről. A történet szerint.
- Lássuk.
- *A világ értelme...* azt hiszem, ez a Teremtés Könyve harmadik fejezetében volt megírva helyesen. A világ egy kert – az istenek kertje. Én ezt mondom, még ha személy szerint nagyon is kétlem, hogy az isteneknek bármi köze lenne ehhez. Egyszerűen üdvös és serkentő módnak tartom arra, hogy erről a dolgról gondolkodjak.
- Értem.
- Van két fa a kertben, egy az isteneknek, egy meg nekünk. Az övük a Jó és Rossz Tudásának Fája, a miénk pedig az Élet Fája. De csak akkor találhatjuk meg az Élet Fáját, ha a kertben maradunk – és csak akkor maradhatunk a kertben, ha nem nyúlunk az istenek fájához.
- Izmael bátorítóan bólintott felém.
- *Az isteni szándék...* mintha lenne egyfajta célzatosság az evolúcióban, nem gondolod? Ha azokkal az őstengerekben élő végtelenül egyszerű parányokkal kezdjük, és lépésről lépésre felfelé haladunk mindaddig, amit most itt látunk – és még ezen is túl –, akkor észre kell vennünk egyfajta törekvést a... az összetettség irányába. Meg az öntudatosság és az intelligencia irányába. Te nem így gondolod?
- De igen.
- Mintha ezen a bolygón mindenféle élőlény a határán lenne annak, hogy elérje ezt az öntudatosságot és az intelligenciát. Szóval, nem csak az emberek kellene az isteneknek. Soha nem állt szándékukban, hogy mi egyedül játsszunk ezen a színpadon. Az isteni szándék szemmel láthatólag az, hogy ez a bolygó öntudatos és intelligens élőlényekkel *benépesített* kert legyen.
- Ez látszólag így van. Ha pedig így van, akkor az *ember rendeltetése* egyszerűnek tűnhet.
- Igen. Félelmetes módon az *valóban* egyszerű – mert az ember az első mindezek között. Ő az úttörő, a felderítő. Rendeltetése nem más, mint elsőként tanulni meg, hogy az olyan élőlények, mint az ember, választási lehetőséget kaptak: megpróbálhatják keresztülhúzni az istenek számításait, de akkor belepesztulnak a kísérletbe – vagy félreállhatnak, és némi helyet adhatnak az összes többinek. Ennél azonban többről van itt szó. Az ember rendeltetése az, hogy az összes teremtmény atyja legyen – persze nem közvetlen leszármazás szerint érve. Azáltal, hogy az összes többinek – a bálnáknak, a delfineknek, a csimpiknek meg a mosómedvéknek – megadja az esélyt, bizonyos

értelemben az őszökké válik... Különös módon ez még előkelőbb, mint az a sors, amit az Elvevők álmodtak meg nekünk.

– Hogyhogy?

– Gondolj csak bele! Egymilliárd év múlva, bármi vagy *bárki* is lesz itt akkor, azt fogja majd mondani: „Az ember? Ja igen, az *ember*! Milyen csodálatos teremtmény volt! Hatalmában állt az egész világot elpusztítani és mindnyájunk jövőjét a sárba taposni – de meglátta a fényt, még mielőtt túl késő lett volna, és visszahúzódott. Visszahúzódott, és megadta nekünk, a többieknek az esélyt. Megmutatta mindnyájunknak, *hogyan kell ezt csinálni*, hogy a világ örökre kert maradjon. Az ember volt mindannyiunk számára a minta.”

– Nem megvetendő rendeltetés.

– Nem megvetendő, semmiképp. És az is eszembe jut, hogy ez...

– Igen?

– Ez egy kissé formába önti a történetet. A világ egy nagyon-nagyon jó hely. Nem volt összeviesszag. Nem volt szükség arra, hogy az ember meghódítsa és uralkodjon felette. Más szóval, a világnak nem kell az emberhez tartoznia – de *az embernek igenis a világhoz kell tartoznia*. *Valamelyik* teremtménynek keresztül kellett mennie ezen elsőként, meg kellett értenie, hogy két fa van a kertben, egy olyan, ami jó az istenek számára, és egy olyan, ami jó a teremtmények számára. *Valamelyik* teremtménynek meg kellett találnia az utat, ha pedig azt megtalálta, akkor végtelen távlatok nyíltak meg előtte. Más szóval, az embernek megvan a helye a világban, de ez nem az *uralkodói* hely. Az uralkodás az istenek felségterülete. Az ember hivatása az, hogy ő legyen az első, *anélkül, hogy ő lenne az utolsó*. Az ember hivatása az, hogy kitalálja, *hogyan lehetséges* ezt megtenni – azután pedig az, hogy adjon némi helyet az összes többinek, akik képesek azzá válni, amivé ő vált. Nem az egyetlen tanító, és nem is az utolsó. Talán csak az első tanító, talán csak a dajka – de hát az sem lenne megvetendő. És tudod mit?

– Na mit?

– Egész végig azt mondtam magamban: „Igen, ez mind-mind nagyon érdekes, de mire jó? Semmit nem fog megváltoztatni.”

– És most?

– Ez az, amire szükségünk van. Nem csak a dolgok *megszüntetésére*. Nem csak *kevesebb* dologra. Az embereknek igenis szükségük van valami pozitívra, amiért dolgozhatnak. Szükségük van valamiféle látomásra, ami... Nem tudom. Valami olyanra, ami...

– Azt hiszem, talán az után tapogatózol, hogy az embereknek többre van szükségük, mint a puszta szidalomra, többre, mint hogy azt éreztessék velük, hogy hülyék és bűnösök. Többre van szükségük az Apokalipszis látomásánál. Szükségük van egy olyan látomásra a világról és önmagukról, ami ösztönzi őket.

– Igen. Határozottan. A szennyezés megszüntetése nem ösztönző. A hulladék szétválogatása nem ösztönző. A freongázok kibocsátásának csökkentése nem ösztönző. Ez viszont... új módon gondolkodni magunkról, új módon gondolkodni a világról... Ez...

Abbahagytam. A pokolba is hát, tudta ő jól, mit próbálok kimondani.

7

– Bízom benne, hogy most már érted azt az egyik leglényegesebb dolgot, amit akkor hangsúlyoztam, amikor első alkalommal elkezdtük. A történet, amit az Elvevők adnak elő, semmilyen értelemben sem a második fejezete az emberi élet első

hárommillió éve folyamán előadott történetnek. A Meghagyó történetnek megvan a maga második fejezete.

- *Mi* a második fejezete?
 - Te magad körvonalaztad az imént.
 - Most valahogy mégsem tudom.
- Izmael gondolkodott egy pillanatig.

– Soha nem fogjuk megtudni, mire készültek Európában és Ázsiában a Meghagyók, amikor a kultúrárok emberei megjelentek, hogy egyszer s mindenkorra végezzenek velük. Azt viszont tudjuk, hogy mire készültek itt, Észak-Amerikában. A letelepedés megvalósításának olyan útjait keresték, amelyek összhangban vannak azzal a móddal, ahogy ők mindig is éltek, olyan utakat, melyek hagytak helyet más életeknek, hogy azok is tovább folyhassanak körülöttük. Nem úgy értem, hogy bármilyen értelemben vett magasabb szintű gondolkodás vezérelte volna őket. Egyszerűen úgy értem, hogy nem jutott eszükbe, hogy a világ életét kézbe vegyék, és háborút hirdessenek az életközösség többi tagja ellen. Így folytatva további ötezer vagy tízezer évig, egy tucat éppoly kifinomult civilizáció jelenhetett volna meg ezen a földrészen, mint amilyen a tiétek most, mindegyik a saját értékeivel és céljaival. Ez nem elképzelhetetlen.

– Nem, nem az. Pontosabban szólva mégiscsak az. Az Elvevők mitológiája szerint minden civilizációnak, bárhol a világegyetemben *Elvevő* civilizációnak kell lennie; olyan civilizációnak, melyben az emberek a világ életét a saját kezükbe veszik. Ez olyannyira nyilvánvaló, hogy még csak rá sem kell mutatni. Az ördögbe, a tudományos fantasztikus irodalom történetében minden idegen civilizáció *Elvevő* civilizáció. Minden civilizáció, amivel a *U.S.S. Enterprise*¹ valaha is találkozott *Elvevő* civilizáció volt. Ez azért van, mert mondani sem kell, annyira nyilvánvaló, hogy bármely értelmes élőlény, bárhol is legyen, ragaszkodni fog ahhoz, hogy kivegye az életét az istenek kezei közül, tudni fogja, hogy a világ tartozik őhozzá, nem pedig fordítva.

– Igaz.

– Erről pedig egy fontos kérdés jut eszembe. Pontosán mit *jelent* a világhoz tartozni ezen a ponton? Nyilvánvaló, hogy nem azt akarod mondani, csak a vadászó-gyűjtögetők tartoznak igazán a világhoz.

– Örülök, hogy ezt érted. Bár, ha az afrikai busmanok vagy a brazíliai kalapalok (ha maradt még belőlük hírmondó) ugyanígy akarnak élni tovább a következő tízmillió évben, nem értem, miért lenne ez bármi más, mint előnyös számukra és a világ számára.

– Igazad van. De ez nem válaszolja meg a kérdésemet. Hogyan tarthatnak a civilizált emberek a világhoz?

Izmael megrázta a fejét, a türelmetlenség és az elkeseredés keverékének tűnő állapotban. – A civilizáltságnak ehhez semmi köze. Hogyan tarthatnak tarantulapók a világhoz? Hogyan tarthatnak cápák a világhoz?

– Nem értem.

– Nézz körül, és látni fogsz néhány olyan élőlényt, mely úgy cselekszik, mintha a világ lenne az övé, és néhány olyat, mely úgy cselekszik, mintha ő lenne a világe. Meg tudod őket különböztetni?

– Igen.

– Azok az élőlények, akik úgy tesznek, mintha ők tartoznának a világhoz, betartják a békefenntartó törvényt, és mivel betartják ezt a törvényt, adnak esélyt a körülöttük élőknek, hogy növekedhessenek bármi irányba, amivé csak lehetséges válniuk. Így jött létre az ember. Az *Australopithecus* körül élő állatok nem képelték azt, hogy a világ hozzájuk tartozik, így aztán hagyták őt élni és növekedni. Hogyan jön ide a civilizáltság? Civilizáltnak lenni azt jelenti, hogy *el kell* pusztítanotok a világot?

– Nem.

¹ A világegyetemet járó űrhajó a *Star Trek* sorozatban – a fordító

– Civilizáltak lenni *képtelenné* tesz benneteket arra, hogy a körülöttetek levő élőlényeknek adjatok egy kis helyet, ahol azok élhetnek?

– Nem.

– Képtelenné tesz ez benneteket arra, hogy olyan ártalmatlanul éljetez, mint a cápák, a tarantulapókok meg a csörgőkígyók?

– Nem.

– Képtelenné tesz ez benneteket arra, hogy betartsatok egy olyan törvényt, amit még a csigáknak és a földigilisztáknak is módjában áll betartani minden különösebb nehézség nélkül?

– Nem.

– Ahogy röviddel ezelőtt rámutattam, az emberi letelepedés nem törvénybe *ütköző*, hanem *alá van vetve* a törvényeknek – és ugyanez igaz a civilizációra. Szóval, pontosan hogy hangzik a kérdéset?

– Nem is tudom, most így hirtelen. A világhoz tartozni nyilvánvalóan annyit jelent, hogy... ugyanahhoz a körhöz tartozni, mint mindenki más. Ez a kör az életközösség. A körhöz tartozást jelenti ez, és ugyanazoknak a szabályoknak a betartását, amiket mindenki más is betart.

– És ha civilizáltak lenni bármit is jelent, akkor azt kellene jelentenie, hogy ti a kör vezetői vagytok, nem pedig kizárólagos bűnözői és pusztítói.

– Ez igaz – helyeseltém, aztán pislogva üldögéltem néhány pillanatig. – Az imént mondtál valamit. Soha nem fogjuk megtudni, hogy mire készültek Európában vagy Ázsiában a Meghagyók, amikor a kultúrám emberei megérkeztek, hogy végezzenek velük.

– Igen?

– Erről azért *mégiscsak* van némi új információnk.

Izmael bólintott.

– Ha újabb keletű, akkor nagyon könnyen meglehet, hogy nem hallottam róla.

– Egy régésznő, Riane Eisler írt egy kiterjedt mezőgazdász Meghagyó társadalomról, amely Európában létezett, míg le nem rohanták az Elvevők öt-hatezer évvel ezelőtt. Azzal a különbséggel, hogy ő természetesen nem Meghagyóknak és Elvevőknek hívta őket. Nem sokat tudok róla, de az szemmel látható, hogy a kultúra, amit az Elvevők elintéztek, az istennők imádatán alapult.

Izmael bólintott.

– Az egyik tanítványom tudott arról a könyvről, amiről beszélsz, de képtelen volt elmagyarázni a lényegét úgy, ahogy te. A címe, ha jól tudom *A kehely és kard*.

8

– Az ösztönzés témájához visszatérve, számomra úgy tűnik, hogy mostanában van még egy ígéretes forrásotok ebben a vonatkozásban – mondta Izmael.

– Mi az?

– Az összes korábbi tanítványom így szólt ehhez a ponthoz érve: „Igen, igen, ez csodálatos – de az emberek nem fognak lemondani a világ feletti hatalmukról. Ez egyszerűen nem történhet meg. Soha. Ezer év alatt sem.” Én pedig semmit nem tudtam mutatni nekik, ami ennek ellenkezőjére lehetett volna reményteljes példa. Most van valamim.

Körülbelül másfél percig tartott, amíg ezt megértettem. – Bizonyára arra gondolsz, ami a Szovjetunióban és Kelet-Európában történt néhány éve.

– Úgy van. Tíz évvel ezelőtt, húsz évvel ezelőtt bárkit, aki azt jósolta volna, hogy a marxizmust nemsokára *felülről* fogják lebontani, reménytelen képzelgőnek, kötözni való bolondnak minősítették volna.

- Igen, ez igaz.
- De amint az itt élő népeket egy új élet lehetősége ösztönözte, a lebontás majdhogynem egyik napról a másikra megtörtént.
- Igen, értem, mire gondolsz. Öt éve még azt mondtam volna, hogy semmiféle ösztönzés azt – vagyis ezt – nem tudja elérni.
- Most pedig?
- Most pedig ez szinte hihetetlen. Pokolian valószínűtlen, de nem elképzelhetetlen.

9

- Van még egy kérdésem – tettem hozzá.
- Parancsolj.
- A hirdetésed valahogy úgy szólt, hogy „Határozottan vágyom a világ megmentésére.”
- Igen?
- Mit tegyek, ha határozottan vágyom a világ megmentésére?
- Izmael egy hosszú pillanatig összeráncolta a szemöldökét a rácsok túloldalán. – Programot akarsz?
- Hát persze, hogy programot akarok.
- Akkor íme egy program: A történetet a Teremtés Könyvében meg kell változtatni! Először is Káin többé nem gyilkolhatja meg Ábelt. Ez elengedhetetlen, ha fenn akartok maradni. A világ szempontjából a Meghagyók alkotják a legkritikusabb helyzetben levő veszélyeztetett fajt – nem azért, mert emberek, hanem mert egyedül ők tudják megmutatni a világ pusztítóinak, hogy nem létezik *egyetlen helyes út* az életre. Aztán meg, természetesen ki kell köpnötök annak a tiltott fának a gyümölcsét! Végérvényesen fel kell adnotok azt a meggyőződésedet, hogy ti dönthettek arról, kinek kell élnie és kinek kell elpusztulnia ezen a bolygón!
- Igen, mindezt értem, de ez az *emberiség* számára program, nem az *én* számomra. Mit tegyek *én*?
- Te megtanítod száz embernek azt, amit én megtanítottam neked, és mindegyiküket ösztönözöd arra, hogy tanítsa meg további százaknak. Ez mindig így megy.
- Igen, de... *elég ez?*
- Izmael összevonta a szemöldökét. – Természetesen nem elég, de ha bármi mással kezded, végképp semmi remény. Nem mondhatod azt, hogy: „Megváltoztatjuk azt a módot, ahogy az emberek a világgal szemben viseltetnek, de nem változtatjuk meg azt a módot, ahogy a világ értelméről gondolkodnak, vagy azt, ahogy az isteni szándékról a világban gondolkodnak, vagy azt, ahogy az ember rendeltetéséről gondolkodnak.” Amíg a kultúrák emberei meg vannak győződve arról, hogy a világ az övék, és hogy az ő istenektől kapott rendeltetésük meghódítani és uralni azt, addig természetesen továbbra is úgy fognak cselekedni, ahogy az elmúlt tízezer évben cselekedtek. Továbbra is úgy fogják kezelni a világot, mintha az ember tulajdonának része lenne. Ezekon a dolgokon *törvényekkel* nem lehet változtatni. Az emberek *gondolkodását* kell megváltoztatni. És nem lehet egyszerűen gyökerestől kitépni egy ártalmas gondolatcsoportot, hátrahagyva egy úrt; adni kell valamit az embereknek, ami éppoly jelentőséggel bír, mint amit elvesztettek – valamit, aminek több értelme van, mint a Felsőbbrendű Ember hajdanvolt borzalmának, ami elsöpörte e bolygó színéről mindazt, ami nem szolgálta közvetlenül vagy közvetve az érdekeit.
- Azt mondod, hogy valakinek fel kell állnia, és azzá kell válnia a jelen világa számára, ami Szent Pál volt a Római Birodalom számára – szóltam kételkedve.
- Alapjába véve igen. Annyira csüggesztő ez?

Nevettem. –Az, hogy csüggesztő, messze nem elég erős. Ezt csüggesztőnek hívni annyi, mintha az Atlanti-óceánt pocsolyának neveznéd.

– Tényleg annyira lehetetlen ez egy olyan korban, mikor egy showműsor a televízióban több embert ér el tíz perc alatt, mint amennyit Pál ért el egész életében?

– Én nem vagyok showműsor.

– Viszont író vagy, nem?

–Nem olyan író.

Izmael vállat vont. – Jó neked. Minden kötelezettség alól fel vagy mentve. Felmentetted saját magadat.

– Azt nem mondtam.

– Mégis mit vártál, mit fogsz megtudni tőlem? Egy varázsigét? Egy bűvös szót, mely az összes szennyet elsöpri?

– Nem.

– Végteरे is, úgy tűnik, nem különbözöl azoktól, akikről váltig állítod, hogy megvted őket: csak saját magadnak akartál valamit. Valamit, amitől jobban érzed magad, miközben figyeled a vég közeledtét.

– Nem, nem erről van szó. Egyszerűen nem ismersz elég jól. Nálam ez mindig így megy – először azt mondom: „Nem, nem, ez lehetetlen, teljességgel és végérvényesen lehetetlen”, aztán fogom magam, és megcsinálom.

Izmael hümmögött, épphogy csak megenyhülve.

– Tudom jól, az emberek azt fogják majd kérdezni tőlem: „Azt akarod mondani, hogy térjünk vissza a vadászó-gyűjtögető életmódhoz?”

– Ez természetesen ostobaság – magyarázta Izmael. – Hányszor kell ezt elmondani? A ti gondotok nem a mezőgazdaság, hanem inkább az az örült elképzelés, hogy a világ összes tápláléka titeket illet. Lényegében az emberek egészen a kezdetektől gyakorolták a mezőgazdaságot. Mindenütt és mindenkor ösztönözték kedvenc táplálékuk újratermelését – és ez maga a mezőgazdaság. A legtöbb máig fennmaradt Meghagyó nép elsősorban mezőgazdász és egyáltalán nem vadászó-gyűjtögető. A különbség köztetek ne az, hogy a Meghagyók nem foglalkoznak mezőgazdasággal, inkább az, hogy nem örökké tartó, a körülöttük lévő életközösség ellen viselt háborúként foglalkoznak vele. A Meghagyó életmód nem a vadásatról és a gyűjtögetésről szól, hanem arról, hogy hagyjuk élni a közösség többi tagját – a mezőgazdászok pedig ugyanúgy meg tudják ezt tenni, mint a vadászó-gyűjtögetők. – Szünetet tartott és megrázta a fejét. – Én minden erőmmel azon voltam, hogy az emberi történelmet új felfogásban mutassam meg neked. A Meghagyó élet nem elavult dolog, ami „ott a homályos múltban” van valahol. A ti feladatotok nem hátra, hanem előre tekinteni.

– Hanem micsoda? Nem hagyhatjuk el a civilizációnkat, ahogy azt a hohokamok tették.

– Ez minden bizonnyal igaz. A hohokamokat várta egy másik életmód, nektek azonban találékonynak kell lennetek – ha ez megéri nektek a fáradságot. Ha fenn akartok maradni. – Tunyán rám nézett. – Találékony emberek vagytok, nemde? Erre vagytok büszkék, nem igaz?

– De igen.

– Akkor találjatok ki valamit!

Néhány másodpercet azzal töltöttem, hogy megpróbáltam ezt megemészteni, aztán ezzel fordultam hozzá: – Igen, találékony emberek vagyunk, de találékonyságunk nagy része a technikánkban fejeződik ki.

– Vagyis?

– Nem a technika az az ellenség, amit le kell itt győznünk, ha fenn akarunk maradni?

Izmael keserűen tekintett rám. – Amit egész eddig hallottál tőlem, az valamiféle gyengeelméjű géprombolósi? A technika nem jelent nagyobb gondot számotokra, mint a mezőgazdaság, és az okok ugyanazok. Az emberek a kezdetektől foglalkoztak a technikával, éppúgy, ahogy a kezdetektől gyakorolták a mezőgazdaságot is. A technika csak egy eszköz. Lehet, de nem *kell* meggondolatlanul, ostobán és pusztítóan használni.

10

– Egy részletkérdést figyelmen kívül hagytam – mondta Izmael, aztán megeresztett egy hosszú, nyögő, ziháló sóhajt, mintha sajnálná, hogy hagyta magát emlékeztetni rá.

Csendben vártam.

– Az egyik hallgatóm börtönviselt ember volt. Történetesen egy fegyveres rabló. Mondtam már ezt neked?

– Nem – válaszoltam.

– Attól tartok, a közös munkánk az én számomra sokkal hasznosabb volt, mint az ő számára. Elsősorban azt tudtam meg tőle, hogy a börtönfilmekből szerzett benyomások ellenére a börtön népe messze nem egynemű tömeg. Ahogy a kinti világban, vannak itt is gazdagok és szegények, erősek és gyengék. És azok, akik gazdagok és erősek, viszonylag jól élnek a börtönön belül – nem annyira jól, mint kinn, természetesen, de sokkal-sokkal jobban, mint a szegények és gyengék. Valójában majdnem mindent megkaphatnak, amit csak akarnak, drogok, étel, szex és szolgáltatások tekintetében.

Felhúztam az egyik szemöldökömet.

– Szeretnéd megtudni, hogy mi köze van ennek bármihez is – vette észre kétkedő tekintetemet egy biccentés kíséretében. – A következő: Az elvevők világa egy hatalmas börtön, és egy maroknyi, a világban elszórt Meghagyó nép kivételével az egész emberi faj jelenleg ebbe a börtönbe van bezárva. A múlt század folyamán minden még megmaradt népnek Észak-Amerikában volt egy választási lehetősége: kiirtják őket, vagy pedig elfogadják a bebörtönzést. Sokan közülük a bebörtönzést választották, de kevesen voltak képesek valóban alkalmazkodni a börtön életéhez.

– Igen, úgy tűnik, ez a helyzet.

Izmael bágyadt tekintettel nézett rám. – Egy jól működtetett börtönnek természetesen kell, hogy legyen börtönipara. Biztosan érted, miért.

– Nos... ez segít lefoglalni a börtönlakókat, gondolom. Eltereli a figyelmüket életük unalmas és értelmetlen voltáról.

– Igen. A tiéteket meg tudod nevezni?

– A mi börtöniparunkat? Így kapásból nem. Gondolom nyilvánvaló.

– Teljesen nyilvánvaló, inkább úgy mondanám.

Ezen töprengtem egy kicsit. – A világ fogyasztása.

Izmael bólintott. – Elsőre eltaláltad.

11

– Van egy jelentős különbség az igazi börtönök meg a ti kulturális börtönötök között: az előbbiek jól tudják, hogy a javak és a hatalom börtönön belüli elosztásának semmi köze az igazságosságához.

Kétkedők csodálkoztam egy ideig, aztán megkértem, magyarázza ezt meg.

– A kulturális bebörtönzöttek közül kiknek a kezében van a hatalom?

– Hát a férfi börtönlakókéban. Kiváltképp a fehér férfiakéban.

– Igen, így van. De azt ugye érted, hogy ezek a fehér férfiak valóban börtönlakók, nem pedig börtönőrök. Minden hatalmuk és kiváltságuk ellenére – annak ellenére, hogy mindenki más felett hatalmaskodnak a börtönben – egyiküknek sincs kulcsa, amivel kinyithatná a kaput.

– Igen, ez igaz. Egy sikeres üzletember sok mindent megtehet, amit én nem, a börtönből kijutni azonban semmivel sincs több esélye, mint nekem. De mi köze ennek az igazságossághoz?

– Az igazságosság megköveteli, hogy a fehér férfiakon kívül másoknak is legyen hatalma a börtönben.

– Igen, értem. Na de mit mondasz te? Hogy ez nem igaz?

– Hogy igaz-e? Természetesen igaz az, hogy a férfiak – s ahogy te mondtad, különösen a fehér férfiak – vitték a prímet a börtönben évezredekig, talán egészen a kezdetektől fogva. Természetesen igaz az, hogy ez méltánytalan. És természetesen az is igaz, hogy a hatalmat és a javakat a börtönben méltányosan újra el kellene osztani. Meg kellene azonban jegyezni, hogy a fajként való fennmaradásotok szempontjából nem a hatalom és a javak újraelosztása a döntő, sokkal inkább magának a börtönnek a lerombolása.

– Igen, ezt értem. Nem vagyok azonban biztos abban, hogy sok más ember megértené.

– Nem?

– Nem. a Politikailag aktívak között a hatalom és a javak újraelosztása... nem is tudom, minek nevezzem, ami elég erős lenne. Olyan eszme, aminek eljött az ideje. A Szent Grál.

– Mindazonáltal a kitörés az Elvevő börtönből olyan közös ügy, amivel az egész emberiség azonosulni tud.

Megráztam a fejem.

– Attól tartok, ez egy olyan ügy, amivel az emberiségből szinte senki nem fog azonosulni. Fehér vagy színes, férfi vagy nő, ebben a kultúrában az emberek kizárólag azt akarják, hogy akkora vagyonuk és hatalmuk legyen az Elvevő börtönben, amennyit csak meg tudnak szerezni. Füttyülnek rá, hogy börtön, és füttyülnek rá, hogy elpusztítja a világot.

Izmael vállat vont.

– Pesszimista vagy, mint mindig. Talán igazad van. De én remélem, hogy nincs.

– Én is ezt remélem, elhíheted.

12

Bár mindössze egy órán át beszélgettünk, úgy tűnt, Izmael nagyon kimerült. A távozásra célozva szöszmötöltem, de szemmel láthatóan volt még valami a tarsolyában.

Végre felnézett: – Azt tudod, ugye, hogy végeztem veled.

Azt hiszem, nagyjából ugyanezt éreztem volna, ha egy kést mártott volna a gyomromba.

Egy pillanatra becsukta a szemét. – Bocsáss meg! Fáradt vagyok, és nem jól fejezem ki magam. Nem úgy értettem, ahogy sikerült.

Nem tudtam válaszolni, csak bólintottam.

– Csak azt akarom mondani, hogy végeztem azzal, amit elterveztem. Tanítóként semmi mást nem tudok adni neked. Mégis, szívből örülnék, ha a barátomnak tekinthetnék.

Most sem sikerült egy néma bólintásnál többet összehoznom.

Izmael vállat vont, és vaksin körülnézett, mintha egy pillanatra elfelejtette volna, hol is van. Aztán kiegyenesedett, és egy fenségesen leveses tüszentésben tört ki.

– Figyelj csak! – mondtam, miközben felálltam. – Holnap visszajövök.

Hosszasan, komoran tekintett rám; azon töpregett, vajon mi az ördögöt várok még tőle, de túlságosan kimerült volt ahhoz, hogy rákérdezzen. Egy morgással meg egy búcsúztató biccentéssel utamra bocsátott.

TIZENHÁROM

Aznap éjjel a motelben, elalvás előtt végső formába öntöttem a tervemet. Rossz terv volt, és ezt tudtam, de képtelen voltam jobbat kieszelni. Tetszik-e neki vagy sem (márpedig tudtam, hogy nem fog neki tetszeni), mindenképp ki kellett szabadítanom Izmaelt abból az átkozott karneválból.

Más gyengéje volt a tervnek; az, hogy teljes mértékben tőlem, meg az én csekély forrásaimtól függött. Mindössze egyetlen ütőkártyát szorongattam a kezemben, és ha azt lapjára kellett volna fordítanom, valószínűleg balszerencsét hozott volna, azt hiszem.

Másnap reggel kilenckor egy kisvárosban jártam, körülbelül félúton hazafelé, annak reményében autózgatva, hogy találok valami reggelizőhelyet, amikor a műszerfalon kigyulladt a „túl forró” figyelmeztetés, így hát meg kellett állnom. Felpattintottam a motorháztetőt, és ellenőriztem az olajat: olaj rendben. Megnéztem a víztartályt: száraz. Semmi gond – elővigyázatos utazóként hordok magammal tartalék vizet. visszacsavartam a fedőt a tartályra, ismét elindultam, két perccel később pedig észrevettem, hogy a figyelmeztető lámpa újra kigyullad. Eljutottam egy benzinkútig, ahol az a felirat lógott: „Ügyeletes szerelő”, viszont semmiféle szerelő nem volt ügyeletben. Ennek ellenére a fickó, aki ügyeletben volt, legalább harmincszor annyit tudott az autókról, mint én, és hajlandó volt egy kicsit belepiszkálni.

– Nem működik a hűtőventilátor – mondta körülbelül tizenöt másodperc után. Megmutatta, és elmagyarázta, hogy normális esetben csak akkor kapcsol be, ha a szakaszos városi vezetés felmelegíti a motort.

– Netán kiégett egy biztosíték?

– Meglehet – felelte. De ezt a lehetőséget kizárta egy új kipróbálásával, ami semmivel sem volt jobb a réginél. Szólt, hogy várjak, és elment, majd egy tollhoz hasonló tesztelő szerszámmal tért vissza, amivel megvizsgálta a ventilátort és az elektromos rendszert összekötő dugaszt. – A ventilátorhoz van delej – mondta –, szóval úgy látszik, a ventilátor maga van meglőve.

– Hol szerezhetnék újat?

– Itt a városban sehol. Szombaton legalábbis nem.

Megkérdeztem tőle, hazaérek-e vele ilyen állapotban.

– Azt hiszem – válaszolta. – Ha nem kell sokat vezetnie városban. Vagy ha megáll, és hagyja lehűlni, ahányszor csak kezd túlmelegedni.

Visszaértem, elvittem az autót egy kereskedés szervizgarázsába, még jóval dél előtt, és otthagytam, bár biztosítottak afelől, hogy hétfő reggelig az égvilágon semmi sem történik vele. Egyetlenegy utat kellett még lebonyolítanom, ez pedig az egyik kedves kis pénzesmasina meglátogatása volt, ahol hozzájutottam minden készpénzforrásomhoz – csekkszámra, takarékbetét, hitelkártyák. Mikor beléptem a lakásomba kétezer-négyszáz dollár volt nálam – ezt leszámítva koldusszegény voltam.

Nem állt szándékomban előre gondolkodni a problémákról, mert azok túlságosan is bonyolultak voltak. Hogyan lehet kiszedni egy féltonnás gorillát egy olyan ketrecből, amiből ő nem szeretne kiköltözni? Hogyan lehet betenni egy féltonnás gorillát egy olyan autó hátsó ülésére, amiben ő nem akar utazni? Működik-e egyáltalán egy autó egy féltonnás gorillával a hátsó ülésén?

Ahogy ebből is látszik, én „egyszerre egy lépést” típusú fickó vagyok. Rögtönzők. Így vagy úgy, biztonságba helyezném Izmaelt az autóm hátsó ülésén, aztán kitalálnám, hogy mi a következő teendő. Feltehetőleg visszahoznám a lakásomba – aztán meg újra kitalálnám, mi a következő lépés. Tapasztalataim szerint az ember soha nem tudja igazán, hogyan fog kezelni egy problémát, amíg nem szembesül vele valójában.

Hétfőn reggel kilenckor felhívtak, hogy beszámoljanak az autó állapotáról. A ventilátor azért szállt el, mert túlságosan igénybe lett véve; azért lett túlságosan igénybe véve, mert az egész megátalkodott hűtőrendszer elromlott. Sok munkát kellett végezni rajta, körülbelül hatszáz dollár értékben. Felnyögtem, és azt mondtam, folytassák csak. Megígérték, hogy két óra körül kész lesz, majd felhívnak. Azt feleltem, hogy ne hívjanak, majd elmegyek én az autóért, ha tudok; a helyzet az volt, hogy addigra már lemondtam róla. A javítást nem tudtam megfizetni, az az átkozott tragacs pedig amúgy sem lenne képes Izmael elszállítására.

Béreltem egy furgont.

Őnök kétségtelenül azon fognak majd töprengeni, mi a fenéért nem tettem ezt rögtön a legelején. Pedig egyszerű: nem jutott eszembe. Korlátolt vagyok. Van egy bizonyos módja annak, ahogy hozzálátok egy-egy dolog elintézéséhez, és ez nem terjed ki bérelt furgonokon tett utakra.

Két órával később lefékeztem a karnevál területénél, és csak ennyit mondtam: – A francba!

A karnevál tovább utazott.

Valami – talán az előérzetem – arra ösztökélt, hogy szálljak ki és szaglásszak körbe. A hely túlon túl kicsinek tűnt ahhoz, hogy tizenkilenc kocsis, huszonnégy mutatványosbódé és egy vurstli elférjen rajta. Azon töprengtem, vajon meg tudom-e találni Izmael ketrecének helyét anélkül, hogy bármiféle jel útbaigazítana. A lábam magától vitt arra, a többit pedig elvégezték a szemeim, mivel *volt* látható nyom: a takarókat, amiket neki vettem, ott hagyták, és egy rendetlen halomba szórták sok minden mással együtt, amikre ráismertem: néhány könyv, egy rajztömb, melyen még láthatóak voltak azok a térképek és ábrák, amiket Káin és Ábel, a Meghagyók és az Elvevők történeteinek szemléltetéséhez készítettek; na meg a plakát az irodájából, immár feltekerve és egy gumiszalaggal átkötve.

Éppen zavarodottan turkáltam és válogattam a halomban, amikor megjelent idős pénzbeszedőm. Vigyorgott, és felmutatott egy nagy, fekete, műanyag szatyrot, hogy lássam, mit csinál erre: eltakarítja egy részét annak a több száz fontnyi szemétnak, amit itt hagytak. Aztán amikor meglátta a halmot a lábamnál, felnézett rám, és így szólt: – Tüdőgyulladás volt.

– Micsoda?

– Tüdőgyulladás vitte el – a maga barátját, azt a gorillát.

Csak álltam ott, pislogtam rá, és képtelen voltam felfogni szavai értelmét.

– Szombat este jött ki az állatorvos, és telelőtte valami szerrel, de már túl késő volt. Ma reggel hét-nyolc körül múlt ki, ha jól tudom.

– Azt akarja mondani, hogy... elpusztult?

– Bizony, hogy elpusztult, barátocskám.

Én meg, az önző fejemmel, csak annyit vettem észre, hogy egy kissé sápadtnak tűnik.

Körbetekintettem a tágas, szürke térségen, ahol a szél itt-ott papírszemét csomóit kapta fel, néha pedig bukfencezve elsodorta őket, és eggyé váltam vele – üres, haszontalan, porba fojtott, kies pusztaság.

Öreg haverom várt, egyszerűen csak látni akarta, mit mond vagy tesz most egy magamfajta majombarát.

– Mi lett vele?

– Hogy?

– Mi lett a tetemével?

– Vagy úgy. Kihívták a megyét, gondolom. Kivitték oda, ahol a balesetben elhunytakat hamvasztják el. Tudja, hogy van az.

- Na ja. Kösz.
- Semmiség.
- Nem gond, ha elviszem ezt a cuccot?

A pillantásából láthattam, hogy az emberi elme baj vonatkozásában új információval leptem meg, de mindössze annyit mondott: „A, dehogya, vigye csak! Különben úgylis a szemébe kerül.”

A takarókat persze ott hagytam a földön, de a többi holmi könnyen elfért a hónom alatt.

3

Mit lehetett tenni? Lehajtott fővel állni egy percig a megye kemencéje előtt, ahol a balesetben elhunytakat hamvasztják el? Másvalaki nem így intézte volna, valószínűleg jobban, nagyobb szívet, érzékenyebb lelket mutatva. Én a magam részéről hazahajtottam.

Hazahajtottam, leadtam a furgont, elmentem a kocsimért, és visszamentem a lakásomba. Új, szokatlan módon volt üres.

Elöttem a telefon, egy kisasztalon, összekötve engem az élet és a tevékenység egész világával, de ugyan kit hívhattam volna?

Különös módon eszembe jutott valaki, kikerestem a számát, és tárcsáztam. Három kicsengés után mély, erős hang szólt bele:

- Mrs. Sokolow rezidenciája.
- Mr. Partridge?
- Igen, itt Mr. Partridge.

Belefogtam: – Az az alak vagyok, aki néhány héttel ezelőtt meglátogatta önöket, és Rachel Sokolowot próbálta felkutatni.

Partridge várt.

– Izmael halott.

Rövid szünet után: – Szomorúan hallom.

– Megmenthettük volna.

Partridge a vonal túlsó végén gondolkodott egy darabig. – Biztos abban, hogy hagyta volna?

Nem voltam benne biztos, mást nem is mondhattam.

4

Csak amikor elvittem Izmael plakátját a képkeretező műhelybe, fedeztem fel, hogy mindkét oldalán van üzenet. Úgy kereteztetem be, hogy mindkettőt lehessen látni. Egyik oldalán az üzenet áll, amit Izmael kirakott a tanyája falára:

HA AZ EMBER
ELTŰNIK,
MARAD-E REMÉNYE
A GORILLÁNAK?

A másik oldalán így szól az üzenet:

HA A GORILLA
ELTŰNIK,
MARAD-E REMÉNYE
AZ EMBERNEK?

A SZERZŐ MEGJEGYZÉSE

Az Izmael számomra mindig is többet jelentett egy egyszerű könyvnél. Bízom abban, hogy olvasói közül jó néhány számára is több lesz majd, mint egy könyv. Ha ön is ezen olvasók közé tartozik, remélem megteszi nekem azt a szívességet, hogy felveszi velem a kapcsolatot.

Megadok hát egy címet, amely mindaddig érvényes, míg módomban áll fenntartani egy postafiókot:

Box 402092, Austin, TX 78704-5578, USA

(Kérem, amennyiben lehetséges, angolul írjanak!)

Ki tudja? Talán ha elegen vagyunk, elindíthatunk itt valamit.

Végül is, erről szól ez az egész, nem igaz?

DANIEL QUINN a Nebraska állambeli Omahában született 1935-ben, tanulmányait a St. Louis Egyetemen, a bécsi Vienna Egyetemen és a chicagói Loyola Egyetemen végezte. 1975-ben felhagyott hosszú kiadói pályafutásával, hogy idejét csakis az írásnak szentelhesse.

A majdan díjnyertes könyv első változata 1977-ben íródott, s ezt még hét, egyre teljesebb és érettebb változat követte. „Éppen kezdtem beismerni kudarcomat, amikor Ted Turner bejelentette a Turner Tomorrow Társaság megalapítását. Úgy éreztem, hogy pontosan azt a könyvet keresi, melynek megírásával akkoriban én küszködtem, s ez bátorságot adott ahhoz, hogy még egyszer megpróbáljam. Boldog vagyok, hogy megtettem.”

Daniel Quinn feleségével, Rennie-vel él a Texas állambeli Austinban, ahol újabb regényén dolgozik.

